

มุมมอง
ความเสี่ยง
ของเกษตรกรไทย
บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน

.....

บรรณาธิการ

ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์
วรภัทร จิตรไพศาลศรี
สมพร อิศวิลานนท์

สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน
เฌมรัฐ เถลิงศรี
พรพิชร์ ทวีลนพนันท์

มุมมอง ความเสี่ยง ของเกษตรกรไทย

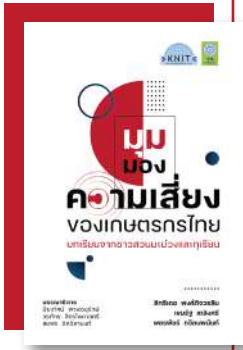
.....
บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน

สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน
เอนรัฐ เถลิงศรี
เพชรพัทธ์ ทวีลพนันท์

บรรณาธิการ

ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ | วรภัทร จิตรไพศาลศรี | สมพร อิศวิลานนท์

เอกสารเผยแพร่

เรื่อง มุมมองความเสี่ยงของเกษตรกรไทย
บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน
ผู้เขียน: สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน
เชมรัฐ เถลิงศรี
พชรพัชร์ ถวิลนพนันท์
บรรณาธิการ: ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์
วรภัทร จิตรไพศาลศรี
สมพร อิศวิลานนท์
พิมพ์ครั้งที่ 1: มีนาคม 2566
จำนวน 500 เล่ม

เอกสารวิชาการหมายเลข 19

จัดพิมพ์โดย:

สถาบันคลังสมองของชาติ อาคารอุดมศึกษา 2 ชั้น 19 เลขที่ 328
ถนนศรีอยุธยา แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เลขที่ 196 ถนนพหลโยธิน
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
ชญัญชิตา กীরติการกุล
Line id: chida2

**ออกแบบปก:
&รูปเล่ม**

เอกสารเล่มนี้เป็นการสังเคราะห์เนื้อหาจากรายงานวิจัยเรื่อง

ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย
ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ภายใต้สัญญาเลขที่ วช.อว(อ)(กบง)/575/2563

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

เชมรัฐ เถลิงศรี.
มุมมองความเสี่ยงของเกษตรกรไทย บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน.--
กรุงเทพฯ : สถาบันคลังสมองของชาติ , 2566.
168 หน้า.
1. ผลผลิตพืชสวน. 2. มะม่วง. 3. ทุเรียน. I พชรพัชร์ ถวิลนพนันท์, ผู้แต่งร่วม.
II. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน, ผู้แต่งร่วม. III. ชญัญชิตา กীরติการกุล, ผู้วาดภาพประกอบ.
IV. ชื่อเรื่อง.

634
ISBN 978-616-93869-5-7

สถาบันคลังสมองของชาติ ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมทบวงมหาวิทยาลัย มีภารกิจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของภาครัฐและสังคมในการแก้ปัญหา และริเริ่มเชิงนโยบายใหม่ๆ ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ด้วยกระบวนการทางวิชาการ บนฐานของข้อมูลและการวิจัย ในปี พ.ศ. 2563 ทางสถาบันฯ ได้มีความร่วมมือกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จัดตั้งสำนักประสานงาน “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” โดยมี รศ.สมพร อิศวิลานนท์ เป็นผู้ประสานงานฯ มีเป้าหมายที่จะประสานงานและบริหารจัดการโครงการวิจัยด้านการเกษตร เพื่อพัฒนาความรู้งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรให้เอื้อประโยชน์ต่อการนำไปใช้ตอบโจทย์ข้อปัญหาในมิติต่างๆ รวมถึงสังเคราะห์ข้อความรู้และเผยแพร่ผลการศึกษากิจงานวิจัย ขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างผลลัพธ์และผลกระทบจากงานวิจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมและประเทศในวงกว้าง

เอกสารวิชาการฉบับที่ 19 เรื่อง “มุมมองความเสี่ยงของเกษตรกรไทย บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน” เป็นการสังเคราะห์ข้อค้นพบจากประสบการณ์ของผู้เขียนร่วมกับผลการศึกษาของโครงการวิจัย “ความเสี่ยงการเตรียมความพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย” ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักประสานงานฯ และสนับสนุนทุนวิจัยตลอดจนการจัดพิมพ์เผยแพร่จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการส่งมอบผลการศึกษาไปสู่กลุ่มเป้าหมายและผู้ที่เกี่ยวข้อง

สถาบันคลังสมองของชาติขอขอบคุณ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่สนับสนุนการจัดพิมพ์และเผยแพร่ข้อความรู้ดังกล่าว ทางสถาบันฯ มีความยินดีและหวังเป็นอย่างยิ่งที่เอกสารฉบับนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายเกษตรของประเทศ ตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง

รองศาสตราจารย์ ดร.พีรเดช ทองอำไพ
ผู้อำนวยการสถาบันคลังสมองของชาติ

คำนำผู้เขียน

หนังสือ “มุมมองความเสี่ยงของเกษตรกรไทย บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน” เล่มนี้ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ผู้เขียนได้รับจากการทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง เกี่ยวกับการคิดและการตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ ของเกษตรกรที่ส่งผลต่อการกำหนดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขา โดยเนื้อหาหลักเป็นผลการศึกษาจากโครงการ “**ความเสี่ยง การเตรียมความพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย**” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสำนักประสานงานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย สถาบันคลังสมองของชาติ

จากการศึกษาเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ ผู้เขียนพบว่า เกษตรกรโดยเฉพาะรายย่อย เป็นผู้ที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงอย่างหลากหลาย เช่น ภัยธรรมชาติ การตลาด กฎระเบียบต่างๆ โดยเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ ที่เกิดขึ้นมักจะมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกร อาจทำให้เกษตรกรมีหนี้สินผูกพันยาวนาน และอาจจะส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีการเกษตรที่ไม่เหมาะสมในระยะยาว ในงานวิจัยด้านเกษตร ผู้เขียนจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับรายได้หรือกำไรที่เกษตรกรได้รับในแต่ละปีเพียงอย่างเดียว แต่จะให้ความสำคัญกับความสามารถในการเตรียมรับมือและจัดการความเสี่ยงของเกษตรกร รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวและฟื้นตัวหลังจากได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่ปกติด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การศึกษาด้านความเสี่ยงและการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรในประเทศไทยยังคงมีจำกัด ทำให้การดำเนินนโยบายที่สามารถสนับสนุนเกษตรกรให้จัดการกับความเสี่ยงได้นั้น ยังไม่ได้ถูกใช้อย่างเต็มที่ นโยบายที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถลดหรือจัดการกับความเสี่ยงได้ดียิ่งขึ้น จึงเป็นช่องทางที่สำคัญที่จะเข้ามาช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้นและสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตของเกษตรกรได้

การระบาดของโควิด-19 นับเป็นเหตุการณ์ไม่ปกติครั้งใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อภาคส่วนต่างๆ ในทุกภูมิภาคของโลก และเป็นตัวอย่างหนึ่งของความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกษตรกรในไทยต้องเผชิญ มาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดทำให้การขายและส่งออกสินค้าเกษตรในช่วงดังกล่าวเป็นไปด้วยความยากลำบาก ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนจึงใช้เหตุการณ์นี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกษตรกรต้องเผชิญ เพื่อถอดบทเรียนการรับมือและปรับตัวของเกษตรกรเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้น

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการศึกษาและแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรอย่างกว้างขวางมากขึ้น และหวังว่าจะเป็นประโยชน์กับผู้สนใจศึกษางานด้านการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกร รวมทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจที่สามารถมีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรในการจัดการความเสี่ยงได้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขออภัยในความผิดพลาดที่เกิดขึ้นมา ณ ที่นี้ด้วย

สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน
เขมรัฐ ฤทธิงศิริ
พรพพัทธ์ ฤทธิณพนันท์

ภาคการเกษตรของไทยนอกจากจะเป็นครัวเรือนและเกษตรกรขนาดเล็กจำนวนมากแล้ว สถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนยังมีความเปราะบางต่อรายได้และต้องรับมือกับความเสียหายอยู่หลากหลายรูปแบบ เช่น ภัยธรรมชาติ การตลาด และกฎระเบียบใหม่ เป็นต้น หรือรวมเรียกว่าเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นมักส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ส่งผลให้เกษตรกรผู้ที่ไม่สามารถปรับตัวจากเหตุการณ์ดังกล่าวขาดความมั่นคงในอาชีพ เป็นหนี้สิน และอาจต้องตกอยู่ในภาวะยากจนตามมา

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา นับได้ว่าเป็นความเสี่ยงหรือเหตุการณ์ที่ไม่ปกติอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกษตรกรไม่ได้คาดคิดและไม่ได้เตรียมรับมือมาก่อน อีกทั้งมาตรการการเชิงสถาบันของภาครัฐโดยเฉพาะการห้ามเดินทางหรือล็อกดาวน์ ที่รัฐบาลไทยและรวมถึงประเทศในภูมิภาคต่างๆ ของโลกได้นำมาใช้ในการป้องกันการแพร่ระบาดในช่วงแรกๆ จัดเป็นตัวอย่างของความเสียหายที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร รวมถึงประชากรในระบบเศรษฐกิจโดยรวมในหลากหลายมิติตามมา สำหรับในกรณีของเกษตรกรการล็อกดาวน์ได้ส่งผลกระทบต่อโซ่อุปทานสินค้าเกษตรทั้งภายในประเทศและการส่งออก เพราะสินค้าเกษตรเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วไม่สามารถนำส่งสู่ตลาดหรือผู้บริโภคปลายทางได้ เกษตรกรจึงต้องแบกรับความเสี่ยงจากการสูญเสียรายได้ตามมา เป็นต้น

เกษตรกรชาวสวนถือว่ามีความเข้มแข็งค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับเกษตรกรรายย่อยในภาคการผลิตอื่น เนื่องจากในการปลูกไม้ผลจำเป็นต้องอาศัยทักษะ ประสบการณ์ และความประณีตเมื่อเทียบกับเกษตรกรชาวไร่ที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งมีความน่าสนใจว่ามุมมองและการเตรียมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ที่ไม่ปกติของเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวจะเป็นเช่นไร และมาตรการเชิงนโยบายของภาครัฐที่เหมาะสมควรมีรูปแบบใด เอกสารวิชาการฉบับนี้เป็นหนังสือที่ประมวลจากประสบการณ์ในการศึกษาวิจัยด้านเกษตรบนพื้นที่สูง ร่วมกับสังเคราะห์เนื้อหาจากรายงานการศึกษาเรื่อง “ความเสี่ยง การเตรียมความพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย” โดย รศ.ดร.สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน และคณะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ปี พ.ศ. 2563 มีเป้าหมายเพื่อศึกษามุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติ การป้องกันหรือการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ไม่ปกติ รวมถึงการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนหลังจากเหตุการณ์การระบาดของโควิด-19

สำนักประสานงาน “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” เห็นว่าเอกสารฉบับนี้ ได้นำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับใช้ประกอบการกำหนดนโยบายในการช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน ในการนี้ สำนักประสานงานฯ ใคร่ขอขอบคุณ รศ.ดร.สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน และคณะที่ได้สังเคราะห์ข้อค้นพบขึ้นเป็นเอกสารวิชาการ มา ณ โอกาสนี้

บรรณาธิการ

กิตติกรรมประกาศ

ในการเขียนหนังสือ “มุมมองความเสี่ยงของเกษตรกรไทย บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน” เล่มนี้ ผู้เขียนได้รับความเมตตาและความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนมาก การทำหนังสือเล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้เลยหากปราศจากการสนับสนุนทั้งหลายเหล่านี้

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัย และขอขอบคุณสำนักประสานงานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย สถาบันคลังสมองของชาติ รศ.สมพร อิศวิลานนท์ ศ.ดร.ประยงค์ เนตยารักษ์ ดร.ปิยะทัศน์ พาพอนุรักษ์ และคุณวรภัทร จิตรไพศาลศรี เป็นอย่างยิ่ง ที่ช่วยสนับสนุนการวิจัยนโยบายเกษตรของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังให้โอกาสผู้เขียนในการเรียบเรียงผลการวิจัยประกอบกับปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหา เพื่อให้ได้หนังสือที่สามารถสื่อสารความรู้ให้กับสังคมได้ดียิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ดร.พิรพงษ์ แสงวนางค์กุล นักวิจัยชำนาญการ ศูนย์เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน ที่ได้ให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของแต่ละพืชที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา และขอขอบคุณ ผศ.ดร.อรรธรณ ศรีโสมพันธ์ คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ช่วยให้คำแนะนำเรื่องแบบสอบถาม และวิธีการเก็บข้อมูลในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19

ขอขอบคุณเกษตรกรกลุ่มผู้นำทั้ง 4 กลุ่ม ที่สละเวลาอันมีค่าให้โอกาสผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกทั้งในรูปแบบลงพื้นที่และรูปแบบออนไลน์ ประกอบด้วย 1) นายชวาร์ สอนคำหาร ประธานกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) นายนายมนตรี ศรีนิล (อดีตนายกสมาคมชาวสวนมะม่วงไทย) เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา 3) น.ส.ดวงพร เวชสิทธิ์ (สมาชิกสมาคมทุเรียนไทย) นายวุฒิชัย คุณเจตน์ (สมาชิกสมาคมทุเรียนไทย) และ นายประสาทพร ศรีสกุลเดช (สมาชิกสถาบันทุเรียนไทย) ซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหอมทองในจังหวัดจันทบุรีเพื่อการส่งออก และ 4) นายประชาธิกร สายน้ำ เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหอมทองจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอขอบคุณเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์แบบสอบถามทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าอย่างยิ่งในการให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ประกอบด้วย 1) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก ตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา 3) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก จากพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ระยอง จันทบุรี และตราด และ 4) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน อำเภอพรหมคีรี อำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช และขอขอบคุณนายชวาร์ สอนคำหาร นายทรงภพ ศักดิ์แพทย์ และ นายสราวุธ มาไพศาล ซึ่งได้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามในทุกพื้นที่โดยไม่ย่อท้อต่อความลำบากจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณ น.ส.ปทุมศยา รอดเจริญ และ น.ส.รุจินันท์ ขุนศรี ผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานอย่างดีตลอดมา

คำนิยาม	ก
คำนำผู้เขียน	ข
บทบรรณาธิการ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฉ
ส่วนที่ 1	1
บทที่ 1 บทนำ	3
1.1 กรอบแนวคิด	6
1.2 ลักษณะและวิธีการศึกษา	7
1.3 โครงสร้างเนื้อหา	9
บทที่ 2 การศึกษาที่เกี่ยวข้อง	11
2.1 ความเสี่ยง	12
2.2 การเตรียมพร้อมรับมือกับความเสี่ยง	17
2.3 ผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19	18
ส่วนที่ 2 มะม่วง	21
บทที่ 3 สถานการณ์มะม่วงในประเทศไทย	23
3.1 การผลิตมะม่วง	24
3.2 ราคา การค้า และโครงสร้างตลาดของมะม่วง	25
3.3 ปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	28
3.4 สถานการณ์มะม่วงมหาชนก	34
3.5 สถานการณ์มะม่วงน้ำดอกไม้	36
บทที่ 4 มุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก (ตัวอย่างเกษตรกร จ.กาฬสินธุ์)	41
4.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร	42
4.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ	43
4.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง	45
4.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว	46
4.5 สรุป	51
บทที่ 5 มุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ (ตัวอย่างเกษตรกร จ.นครราชสีมา)	53
5.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร	54
5.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ	55
5.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง	56

สารบัญ (ต่อ)

5.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว	57
5.5 สรุป	62
บทที่ 6 สรุปเปรียบเทียบเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	63
6.1 ลักษณะการทำเกษตร	64
6.2 รูปแบบผลผลิต การขาย และราคา	66
6.3 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ	67
6.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว	71
ส่วนที่ 3 ทูเรียน	73
บทที่ 7 สถานการณ์ทูเรียนในประเทศไทย	75
7.1 การผลิตทูเรียน	76
7.2 ราคา การค้า และโครงสร้างตลาดของทูเรียน	78
7.3 ปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียน	82
7.4 สถานการณ์ทูเรียนหมอนทอง	86
บทที่ 8 มุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียนในภาคตะวันออก (ตัวอย่างเกษตรกร จ.จันทบุรี ระยอง และตราด)	93
8.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร	94
8.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ	96
8.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง	97
8.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว	99
8.5 สรุป	104
บทที่ 9 มุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียนในภาคใต้ (ตัวอย่างเกษตรกร จ.นครศรีธรรมราช)	107
9.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร	108
9.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ	109
9.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง	110
9.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว	111
9.5 สรุป	114
บทที่ 10 สรุปเปรียบเทียบเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียน	117
10.1 ลักษณะการทำเกษตร	118
10.2 รูปแบบผลผลิต การขาย และราคา	119
10.3 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ	120
10.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว	124

สารบัญ (ต่อ)

ส่วนที่ 4 บทส่งท้าย	127
บทที่ 11 สรุป ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	129
11.1 บทสรุป	130
11.2 ข้อสังเกตเรื่องการจัดการความเสี่ยง	136
11.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	140
บรรณานุกรม	143

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1	สถิติทางการเกษตรของไม้ผล (มะม่วง มังคุด ทุเรียน และลิ้นจี่) ปี 2562	7
ตารางที่ 1.2	จำนวนครัวเรือนและปริมาณการขายทุเรียนจำแนกตามภูมิภาค ปี 2562	8
ตารางที่ 2.1	สรุปประเภทของความเสียหาย	14
ตารางที่ 3.1	เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาที่ใช้เกษตรกรขายได้ของมะม่วงมหาชนก ปี 2554 – 2563	33
ตารางที่ 3.2	เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาที่ใช้เกษตรกรขายได้ของมะม่วงน้ำดอกไม้ ปี 2554 – 2563	37
ตารางที่ 4.1	สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี จ.ภาพสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	48
ตารางที่ 5.1	สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา ในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564)	58
ตารางที่ 6.1	รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	65
ตารางที่ 6.2	รูปแบบผลผลิตและตลาดของมะม่วง (สำรวจปี 2564)	66
ตารางที่ 6.3	ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	69
ตารางที่ 6.4	ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	71
ตารางที่ 6.5	สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	72
ตารางที่ 7.1	เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาที่ใช้เกษตรกรขายได้ของทุเรียนหมอนทอง ปี 2554 – 2563	87
ตารางที่ 8.1	สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564)	100
ตารางที่ 10.1	รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	119
ตารางที่ 10.2	ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน	122
ตารางที่ 10.3	ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกร	122
ตารางที่ 10.4	สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	125
ตารางที่ 11.1	สรุปเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร และแนวทางของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงนั้น	133
ตารางที่ 11.2	บทบาทของเกษตรกรและภาครัฐในการพัฒนาแนวทางการจัดการความเสี่ยง	139

ภาพที่ 1.1	ตัวอย่างภาพข่าวความเสี่ยงด้านราคา	5
ภาพที่ 1.2	ตัวอย่างภาพข่าวความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ	5
ภาพที่ 1.3	ตัวอย่างภาพข่าวความเสี่ยงเชิงสถาบัน	5
ภาพที่ 1.4	กรอบแนวคิดตั้งต้นในการวิเคราะห์	6
ภาพที่ 3.1	แนวโน้มเนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ ของมะม่วง ปี 2536 – 2561	24
ภาพที่ 3.2	แนวโน้มราคามะม่วงสด มะม่วงส่งออก และมะม่วงแปรรูป ปี 2553 - 2561	25
ภาพที่ 3.3	ปริมาณการบริโภคและส่งออกมะม่วงสด ปี 2553 - 2563	26
ภาพที่ 3.4	ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก และปริมาณการส่งออกกรรมปี 2558-2563	26
ภาพที่ 3.5	ห่วงโซ่อุปทานของมะม่วง	28
ภาพที่ 3.6	เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงสด ปี 2562 - 2563	31
ภาพที่ 4.1	สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	42
ภาพที่ 4.2	สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	42
ภาพที่ 4.3	รูปแบบผลผลิตและสัดส่วนตลาดการจำหน่ายมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	43
ภาพที่ 4.4	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยง ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ เผชิญ (สำรวจปี 2564)	44
ภาพที่ 4.5	การเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	45
ภาพที่ 4.6	ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	46
ภาพที่ 4.7	ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	46
ภาพที่ 4.8	ผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	47
ภาพที่ 4.9	การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	47
ภาพที่ 4.10	การปรับตัวจากผลกระทบของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	48
ภาพที่ 4.11	อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	49
ภาพที่ 4.12	การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	50

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 4.13	การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	50
ภาพที่ 4.14	ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	50
ภาพที่ 5.1	สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	54
ภาพที่ 5.2	สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	54
ภาพที่ 5.3	สัดส่วนตลาดการจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	55
ภาพที่ 5.4	การเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	56
ภาพที่ 5.5	ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	57
ภาพที่ 5.6	ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	57
ภาพที่ 5.7	ผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	58
ภาพที่ 5.8	การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากผลกระทบของโควิด-19 (สำรวจปี 2564)	59
ภาพที่ 5.9	อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	59
ภาพที่ 5.10	การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	60
ภาพที่ 5.11	การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	61
ภาพที่ 5.12	ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	61
ภาพที่ 6.1	เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	64
ภาพที่ 6.2	เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	65
ภาพที่ 6.3	เปรียบเทียบช่องทางการจำหน่ายมะม่วง (สำรวจปี 2564)	66
ภาพที่ 6.4	เปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	67
ภาพที่ 6.5	เปรียบเทียบการเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	70

ภาพที่ 6.6	ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)	71
ภาพที่ 7.1	แนวโน้มเนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ ของทุเรียน ปี 2554 – 2563	77
ภาพที่ 7.2	เนื้อที่ให้ผลและผลผลิตทุเรียนสูงสุด 5 จังหวัด ปี 2563	77
ภาพที่ 7.3	ราคาขายทุเรียนในรูปแบบต่างๆ	78
ภาพที่ 7.4	ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก และปริมาณการส่งออกรวม ปี 2559 - 2563	79
ภาพที่ 7.5	แนวโน้มราคาขายส่งและราคาขายปลีกทุเรียน ในนครกวางโจว ปี 2557 - 2562	79
ภาพที่ 7.6	โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี	81
ภาพที่ 7.7	โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดชุมพร	82
ภาพที่ 7.8	เปรียบเทียบปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีน ปี 2562 - 2563	85
ภาพที่ 8.1	สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	94
ภาพที่ 8.2	สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	95
ภาพที่ 8.3	สัดส่วนตลาดการจำหน่ายทุเรียนของเกษตรกรภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	95
ภาพที่ 8.4	สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)	96
ภาพที่ 8.5	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และความกังวลในปัจจุบันของความเสียหายที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกเผชิญ (สำรวจปี 2564)	97
ภาพที่ 8.6	การเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	98
ภาพที่ 8.7	ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	98
ภาพที่ 8.8	ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	99
ภาพที่ 8.9	ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	99
ภาพที่ 8.10	การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	100
ภาพที่ 8.11	การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกจากผลกระทบของภาระโรคโควิด-19 (สำรวจปี 2564)	101
ภาพที่ 8.12	อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	102
ภาพที่ 8.13	การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	103

สารบัญภาพ (ต่อ)

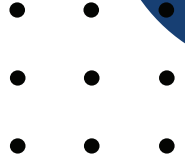
ภาพที่ 8.14	การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	103
ภาพที่ 8.15	ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	104
ภาพที่ 9.1	สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	108
ภาพที่ 9.2	สัดส่วนตลาดการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	109
ภาพที่ 9.3	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และความกังวลในปัจจุบันของความเสียหาย ที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	110
ภาพที่ 9.4	การเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้จากความเสียหายที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)	110
ภาพที่ 9.5	ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	111
ภาพที่ 9.6	ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	111
ภาพที่ 9.7	ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	112
ภาพที่ 9.8	การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	112
ภาพที่ 9.9	การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้	113
ภาพที่ 9.10	การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	114
ภาพที่ 9.11	ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)	114
ภาพที่ 10.1	เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	118
ภาพที่ 10.2	เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	119
ภาพที่ 10.3	ราคาของทุเรียนพันธุ์หมอนทองภาคตะวันออกและจังหวัดนครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)	120
ภาพที่ 10.4	เปรียบเทียบความกังวลในปัจจุบันของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	120
ภาพที่ 10.5	การเตรียมรับมือกับความเสียหายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	123
ภาพที่ 10.6	ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	124

ส่วนที่

.....

ບຸກຄົນ

1

ບຸກຄົນ

เกษตรกรรมนับเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่งในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องยาวนาน และแม้ว่าในปัจจุบันภาคเกษตรกรรมจะมีสัดส่วนใน GDP ลดลงจากในอดีต¹ แต่การเกษตรยังคงมีความสำคัญต่อประชาชนจำนวนมาก ทั้งในแง่จำนวนประชากรที่ทำงานในภาคเกษตร การเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของประเทศ รวมถึงการเป็นแหล่งรองรับแรงงานเมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากข้อมูลสถิติต่างๆ จะพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศไทยยังคงประสบปัญหาปริมาณได้น้อยหรือมีหนี้สินสะสมเป็นจำนวนมาก²

ในการแก้ปัญหารายได้และหนี้สินของเกษตรกร งานวิจัยส่วนใหญ่จึงมุ่งไปที่การเพิ่มผลผลิต การเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร ผ่านนโยบายและการสนับสนุนต่างๆ อย่างไรก็ตาม มีงานศึกษาจำนวนมากที่บ่งชี้ให้เห็นว่า ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอาชีพเกษตรกร คือ การเผชิญกับความเสียหายจากเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ และการเป็นผู้รับภาระในการเผชิญหน้ากับความเสียหายต่างๆ นั้น โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่เผชิญความผันผวนมากในขณะที่มีความสามารถในการจัดการได้น้อย³

แม้ว่าที่ผ่านมา ภาครัฐจะมีนโยบายในการช่วยเหลือเกษตรกรในด้านต่างๆ เช่น *นโยบายศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)* เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อมในการให้บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต การบริหารจัดการธุรกิจชุมชน และการตลาดแก่เกษตรกร รวมทั้งการให้บริการทางการเกษตรด้านต่างๆ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ *นโยบายระบบการส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่* เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่ม ลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น ได้มาตรฐาน และมีตลาดรองรับ *นโยบายงานระบบส่งน้ำ/กระจายน้ำ* เพื่อดูแลและจัดสรรน้ำให้เกษตรกร⁴ อย่างไรก็ตาม ยังมีนโยบายในการจัดการกับความเสียหายให้กับเกษตรกรไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อย หรือแม้แต่นโยบายรับจำนำข้าวที่เป็นนโยบายหลักของรัฐในการใช้แก้ไคราคาข้าวเปลือกตกต่ำ ซึ่งเชื่อกันว่าจะเพิ่มรายได้ให้ชาวนาและเป็นประโยชน์ในวงกว้าง เพื่อลดความเสี่ยงด้านราคาของเกษตรกรเผชิญ แต่งานของ สมพร อิศวิลานนท์ (2555) ได้ชี้ให้เห็นว่านโยบายดังกล่าวขาดกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งในศักยภาพของระบบการผลิตและการตลาด ซึ่งในท้ายที่สุดเกษตรกรรายย่อยจะไม่สามารถแข่งขันได้และขาดความยั่งยืน

ในภาคเกษตร ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลและเผชิญอยู่มีอยู่ 5 ด้านด้วยกัน คือ 1) ความเสี่ยงทางการผลิต เกี่ยวข้องกับภัยธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2) ความเสี่ยงทางการตลาด เกี่ยวข้องกับราคาซื้อขายปัจจัยการผลิตและผลผลิต 3) ความเสี่ยงทางสถาบัน เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบ นโยบายที่เกี่ยวข้อง 4) ความเสี่ยงในตัวบุคคล ซึ่งเป็นด้านสุขภาพและความสัมพันธ์ส่วนบุคคล และ 5) ความเสี่ยงทางการเงิน ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับเงินทุน⁵

ในอดีตเกษตรกรในประเทศไทยมักจะเผชิญกับความเสียหายด้านราคาขายผลผลิตที่ผันผวนและตกต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูที่ผลผลิตออกพร้อมกันจนล้นตลาด (ภาพที่ 1.1) นอกจากนี้ยังเผชิญความเสี่ยงด้านการรับซื้อผลผลิต ด้านภัยธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละพืช แต่ละพื้นที่ (ภาพที่ 1.2)

1 ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565

2 สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2562

3 Holland, M. B et al., 2017; Donatti, C. I. et al., 2019

4 กรมวิชาการเกษตร, 2562

5 Komarek, Pinto and Smith, 2020

ชาวสวนน้ำตาเช็ดเข้า มะม่วงน้ำดอกไม้ ล้นตลาด
ราคาถึงเหลือ กิโลฯ ละ 10 บาท

18 มิ.ย. 64

ภาพที่ 1.1 ตัวอย่างภาพข่าวความเสี่ยงด้านราคา
ที่มา: อมรินทร์นิวส์, 2564

**น้ำท่วม : เกษตรกรสวนทุเรียนในยะลาสูญ
นับล้าน หลังเขื่อนบางลางระบายน้ำเข้า
พื้นที่เพาะปลูก**

ภาพที่ 1.2 ตัวอย่างภาพข่าวความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ
ที่มา: BBC News ไทย, 2564

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย ตั้งแต่ช่วงต้นปี 2563 เป็นตัวอย่างหนึ่งของเหตุการณ์ความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญโดยไม่ได้คาดคิดและไม่ได้มีการเตรียมพร้อมรับมือมาก่อน และมาตรการที่รัฐบาลประกาศใช้ในการป้องกันการแพร่ระบาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการล็อกดาวน์ การจำกัดการเดินทางของคนและสินค้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ในช่วงเดือนเมษายน 2563 และกรกฎาคม 2564 ก็เป็นตัวอย่างของความเสียหายเชิงสถาบันที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรหลายประการโดยไม่ทันตั้งตัว ทำให้ผลผลิตที่ออกในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ทุเรียน มะม่วง มังคุด ไม่สามารถจำหน่ายผ่านช่องทางปกติที่เคยทำได้ จึงเป็นเหตุการณ์ที่จะสามารถใช้เป็นกรณีตัวอย่างเพื่อศึกษาการรับมือหรือปรับตัวของเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ในกรณีที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยง ที่ไม่เคยเตรียมรับมือมาก่อนแน่นอนว่า หากเกษตรกรได้มีโอกาสเตรียมพร้อมรับมือกับความเสียหายด้านต่างๆ โอกาสการลดผลกระทบเมื่อความเสี่ยงนั้นเกิดขึ้นจริงและการปรับตัวฟื้นฟู น่าจะสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ภาพที่ 1.3)

**กระทรวงเกษตรฯ เร่งแก้ปัญหาสินค้าเกษตรล้น
ตลาด ราคาตกต่ำ พร้อมทบทวนและมาตรการ
รองรับ เพื่อแก้ปัญหาในระยะยาวอย่างยั่งยืน**

ที่มา: มติชนออนไลน์, 2561

เขื่อนบางลางเปิดประจวบระบายน้ำวันที่ 6 -10 ม.ค. 2564 ประมาณ 120 ล้านลูกบาศก์เมตร
ทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ จ.ยะลา และ จ.ปัตตานี ส่งผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตร

สภาพเมืองยะลาที่ถูกน้ำท่วมเมื่อ 8 ม.ค.

ภาพที่ 1.3 ตัวอย่างภาพข่าว
ความเสี่ยงเชิงสถาบัน
ที่มา: เนชั่นออนไลน์, 2564

หนังสือเล่มนี้เริ่มต้นจากการตั้งคำถามสำคัญที่จำเป็นในการวางแผนเพื่อพัฒนาเกษตรกรให้สามารถจัดการกับเหตุการณ์ไม่ปกติได้ดียิ่งขึ้น ได้แก่

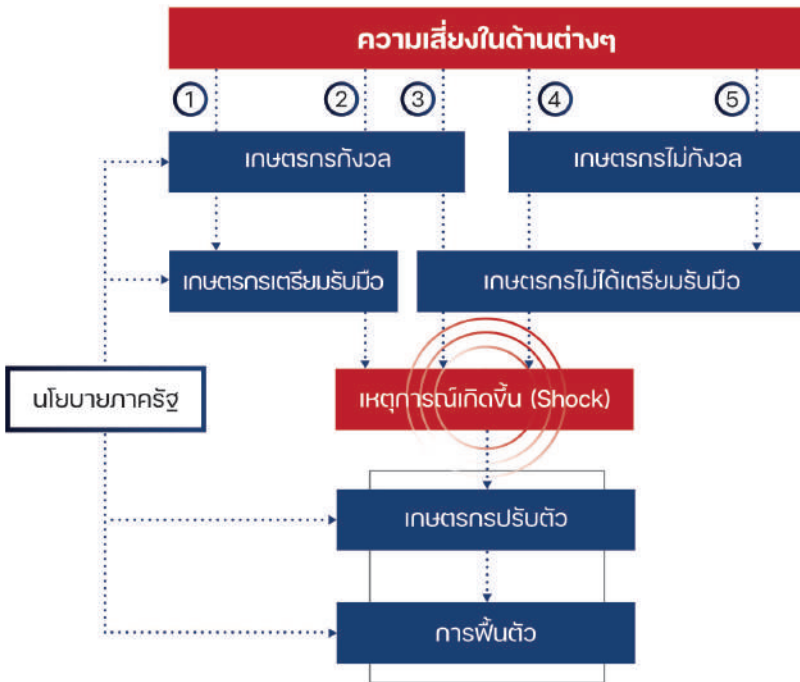
1) ปัจจุบันเกษตรกรมีมุมมองต่อความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ อย่างไร ให้ความสำคัญกับประเด็นใดเป็นพิเศษ และอาจจะมองข้ามประเด็นใดไปบ้าง มุมมองดังกล่าวสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาหรือไม่อย่างไร และมุมมองของเกษตรกรขึ้นอยู่กับลักษณะปัจจัยอะไรบ้าง

2) เกษตรกรไทยมีความพร้อมในการรับมือกับความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติเพียงไร เกษตรกรมีการเตรียมความพร้อม (ก่อนเกิดเหตุ) อย่างไร ปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันไปของเกษตรกร และอะไรเป็นช่องว่างที่ภาครัฐสามารถดำเนินการได้เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการเตรียมความพร้อมได้ดียิ่งขึ้น

3) เหตุการณ์การระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อเกษตรกรอย่างไร เกษตรกรมีวิธีในการปรับตัวหลังเกิดเหตุการณ์อย่างไร เกษตรกรสามารถฟื้นตัวจากเหตุการณ์ได้หรือไม่ และอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรสามารถฟื้นตัวได้

1.1 กรอบแนวคิด

ในการศึกษาเรื่องความเสี่ยง การเตรียมความพร้อม และการปรับตัวของเกษตรกรนี้ ใช้กรอบแนวคิดงานวิจัยที่แสดงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ แสดงได้ดังภาพที่ 1.4

ภาพที่ 1.4 กรอบแนวคิดตั้งต้นในการวิเคราะห์

โดย ความเสี่ยง (Risk) คือ โอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติที่สร้างความเสียหายให้เกษตรกร (หรือ Shock) ในกรณีที่เกษตรกรกังวลต่อความเสี่ยง ก็จะมีวิธีเตรียมตัวเพื่อรับมือหรือบรรเทาความเสี่ยงนั้น (หรือ Risk Reduction) หากเหตุการณ์ไม่ปกตินั้นเกิดขึ้นจริงทำให้เกษตรกรได้รับความเสียหาย ก็นำไป

สู่การหาวิธีการปรับตัว (Adaptation) ทั้งนี้ ทั้งวิธีการที่เกษตรกรใช้ในการบรรเทาความเสี่ยง ลักษณะของตัวเกษตรกรเองและวิธีการที่ใช้ในการปรับตัว ล้วนเป็นปัจจัยที่กำหนดความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกร (Recovery) หลังเผชิญกับเหตุการณ์ไม่ปกติ จึงมีบางครัวเรือนที่สามารถฟื้นตัวได้ในขณะที่บางครัวเรือนไม่สามารถฟื้นตัว

จากกรอบแนวคิดความเสี่ยง การบรรเทาความเสี่ยงและการปรับตัว จะเห็นว่า เกษตรกรสามารถตกอยู่ใน 5 สถานการณ์ *สถานการณ์แรก* แสดงโดยเส้นความเสี่ยงที่ 1 จากซ้าย คือ เกษตรกรกังวลกับความเสียหายของการเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติ มีการเตรียมรับมือ แต่ความเสี่ยงนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจริง *สถานการณ์ที่ 2* คือ เกษตรกรกังวลต่อความเสี่ยง มีการเตรียมรับมือ และเหตุการณ์ไม่ปกตินั้นเกิดขึ้นจริง *สถานการณ์ที่ 3* คือ เกษตรกรกังวลกับความเสียหาย แต่ไม่มีขีดความสามารถในการเตรียมรับมือ และเหตุการณ์ไม่ปกตินั้นเกิดขึ้นจริง *สถานการณ์ที่ 4* คือ เกษตรกรไม่ได้กังวลกับความเสียหายของการเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติ จึงไม่ได้มีการเตรียมตัวรับมือ แต่เหตุการณ์ไม่ปกติเกิดขึ้นจริง และ *สถานการณ์ที่ 5* คือ เกษตรกรไม่ได้กังวลกับความเสียหายนั้น ไม่ได้เตรียมการรับมือ และความเสี่ยงนั้นก็ไม่เกิดขึ้น และสำหรับนโยบายจากภาครัฐสามารถเกี่ยวข้องได้ตั้งแต่ตัวเกษตรกร เช่น การสร้างการตระหนักรู้ ให้องค์ความรู้ ขั้นตอนของการเตรียมรับมือ ขั้นตอนการปรับตัวของเกษตรกร และขั้นตอนการฟื้นตัว

1.2 ลักษณะและวิธีการศึกษา

เนื่องจากหนึ่งในวัตถุประสงค์ คือ การศึกษาผลกระทบของเหตุการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัว/ฟื้นตัวของเกษตรกร การศึกษาในครั้งนี้จึงเลือกเกษตรกรที่ปลูกไม้ผลที่มีฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงที่เกิดวิกฤติโควิด-19 ระบาดรุนแรงมากที่สุดในประเทศไทย (เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนพฤษภาคม 2563) จากข้อมูลผลผลิตทางการเกษตร⁶ พบว่า ไม้ผลที่มีผลผลิตออกมากหรือมีฤดูการเก็บเกี่ยวในช่วงดังกล่าว ได้แก่ ทูเรียน เงาะ มังคุด ลิ้นจี่ และมะม่วง และเมื่อพิจารณาจากความสำคัญในแง่ต่างๆ แล้วพบว่า มะม่วงเป็นพืชที่มีครัวเรือนเกษตรกรปลูกมากที่สุดถึง 226,752 ราย รองลงมาได้แก่ทุเรียนมีจำนวนเกษตรกรปลูกถึง 206,377 ราย ในขณะที่ทุเรียนก็เป็นไม้ผลที่มีพื้นที่เพาะปลูกสูงที่สุดถึงเกือบ 1 ล้านไร่ และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงที่สุดถึงกว่า 6.6 หมื่นล้านบาท ดังนั้นจึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและมะม่วงเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 สถิติทางการเกษตรของไม้ผล (มะม่วง มังคุด ทูเรียน และลิ้นจี่) ปี 2562

ชนิด	ครัวเรือนเกษตรกร (จำนวน)	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ (กก.)	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)	ราคาที่เกษตรกรขายได้เฉลี่ย (บาท/กก.)	มูลค่ารวมที่เกษตรกรได้รับ (ล้านบาท)
มะม่วง	226,752	824,478.90	330,254.12	516,489,693.31	1,563.92	22.72	11,734.64
มังคุด	141,386	497,993.95	326,486.43	549,325,970.78	1,682.54	36.78	20,204.20
ทุเรียน	206,377	967,132.04	478,831.97	742,716,866.84	1,551.10	89.93	66,792.52
ลิ้นจี่	18,042	124,244.45	56,147.00	28,024,764.00	499.13	31.54	883.90

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2565 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

⁶ ศูนย์ปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลอง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2565; สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก

ผลการศึกษานำเสนอในหนังสือเล่มนี้ ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากหลายแหล่ง ทั้งข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับสถิติการเกษตรต่างๆ เช่น ปริมาณผลผลิต ราคา และข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่ม (จำนวน 6 ราย) และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเกษตรกรรายครัวเรือน (จำนวน 180 ครัวเรือน) และวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยใช้ทั้งการวิเคราะห์ทางสถิติเบื้องต้น (Descriptive Statistic Analysis) การเปรียบเทียบนัยสำคัญทางสถิติ (Statistical Comparison) การใช้เครื่องมือทางเศรษฐมิติ (Econometrics) รวมทั้งการสรุปและเปรียบเทียบข้อมูลเชิงคุณภาพเช่นกัน โดยรายละเอียดการวิเคราะห์ในแต่ละส่วนจะได้อธิบายไว้ในบทอื่นๆ

สำหรับมะม่วง ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีพื้นที่เพาะปลูกกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทั้งยังมีหลากหลายพันธุ์ โดยแต่ละพันธุ์จะมีลักษณะเฉพาะรวมถึงมีตลาดแตกต่างกันไป การศึกษานี้จึงแบ่งเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) เกษตรกรที่เน้นการปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก โดยได้ทำการสำรวจกลุ่มเกษตรกรในอำเภอปากช่อง จ.นครราชสีมา และ 2) เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงพันธุ์อื่นๆ ที่เน้นขายในประเทศเป็นหลัก โดยได้ทำการสำรวจเกษตรกรใน จ.กาฬสินธุ์ และเป็นกลุ่มที่มีการปลูกมะม่วงพันธุ์มหาชนกและเน้นการขายตลาดในประเทศเป็นหลัก

ทุเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย มีมูลค่าสูงสุด ส่งออกได้มากที่สุด พื้นที่ปลูกมากที่สุด สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรมากกว่าไม้ผลอื่นๆ การศึกษานี้จะแบ่งเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเป็น 2 กลุ่มตามลักษณะที่ต่างกันอย่างชัดเจน คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออก เป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญในการดูแลผลผลิตอย่างดี มีการขายผลผลิตอย่างเป็นระบบ โดยมากขายผ่านล้ง ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาดส่งออก เกษตรกรมีพื้นที่ปลูกค่อนข้างใหญ่ เห็นได้จากการมีจำนวนครัวเรือนที่ปลูกต่ำกว่าภาคใต้มากแต่ปริมาณการขายผลผลิตสูงกว่า (ตารางที่ 1.2) และเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ เป็นกลุ่มที่มีทักษะในการปลูกและดูแลผลผลิตน้อยกว่า ปริมาณผลผลิตน้อยกว่า มีการว่าจ้างเก็บเกี่ยวและขายให้พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อ ผลผลิตออกซ้ากว่าผลผลิตในภาคตะวันออก ลักษณะที่แตกต่างกันของเกษตรกรในทั้ง 2 พื้นที่นี้ ทำให้คาดว่าจะมีมุมมองต่อความเสี่ยง การปรับตัว และลักษณะการจัดการความเสี่ยงที่แตกต่างกันไป

ตารางที่ 1.2 จำนวนครัวเรือนและปริมาณการขายทุเรียนจำแนกตามภูมิภาค ปี 2562

ภูมิภาค	จำนวนครัวเรือนที่ปลูก		ปริมาณการขายผลผลิต	
	(ครัวเรือน)	(ร้อยละ)	(ตัน)	(ร้อยละ)
ใต้	94,113	76.23	482,140	47.40
กลางและตะวันออก	19,885	16.11	503,988	49.55
เหนือ	7,951	6.44	27,270	2.68
ตะวันออกเฉียงเหนือ	1,506	1.22	3,699	0.36

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2562 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

1.3 โครงสร้างเนื้อหา

หนังสือเล่มนี้ แบ่งโครงสร้างเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 บทนำ ประกอบด้วยเนื้อหา 2 บท คือ

บทที่ 1 บทนำ ซึ่งแสดงถึงที่มาความสำคัญ กรอบแนวคิด วิธีการศึกษา

บทที่ 2 การศึกษาที่เกี่ยวข้อง แสดงเนื้อหาการศึกษาในอดีตที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ประเด็นความเสี่ยง การปรับตัว รวมทั้งผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อภาคการเกษตร

ส่วนที่ 2 มะม่วง ประกอบด้วย 4 บท ได้แก่

บทที่ 3 สถานการณ์มะม่วงในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดต่างๆ ในด้านการผลิต การค้าและตลาด ปัญหา และสถานการณ์ของมะม่วงมหาชนกและน้ำดอกไม้

บทที่ 4 - 5 มุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก (ตัวอย่างเกษตรกร จ.กาฬสินธุ์) และเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ (ตัวอย่างเกษตรกร จ.นครราชสีมา) โดยใน 2 บทนี้จะอธิบายผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งมุมมองความเสี่ยงและความกังวลของเกษตรกร การเตรียมความพร้อมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกร การปรับตัว และการฟื้นตัวจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

บทที่ 6 สรุปเปรียบเทียบเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง โดยจะแสดงถึงการเปรียบเทียบจุดเหมือนและจุดต่างของมุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ การปรับตัว และการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง เพื่อแสดงถึงปัจจัยและลักษณะต่างๆ ที่มีผลต่อเกษตรกรที่แตกต่างกันไป

ส่วนที่ 3 ทูเรียน ประกอบด้วยเนื้อหา 4 บท เช่นกัน ได้แก่

บทที่ 7 สถานการณ์ทูเรียนในประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดต่างๆ ในด้านการผลิต การค้าและตลาด ปัญหา และสถานการณ์ของทูเรียนของไทย

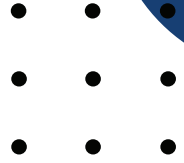
บทที่ 8 - 9 มุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ และการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียนในภาคตะวันออก (ตัวอย่างเกษตรกร จ.ระยอง จันทบุรี และตราด) และเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียนในภาคใต้ (ตัวอย่างเกษตรกร จ.นครศรีธรรมราช) โดยใน 2 บทนี้จะอธิบายผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งมุมมองความเสี่ยงและความกังวลของเกษตรกร การเตรียมความพร้อมของเกษตรกร การปรับตัว และการฟื้นตัวจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

บทที่ 10 สรุปเปรียบเทียบเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียน โดยจะแสดงถึงการเปรียบเทียบจุดเหมือนและจุดต่างของมุมมองความเสี่ยง การเตรียมรับมือ การปรับตัว และการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียน เพื่อแสดงถึงปัจจัยและลักษณะต่างๆ ที่มีผลต่อเกษตรกรที่แตกต่างกันไป

ส่วนที่ 4 บทสรุป

บทที่ 11 สรุป ข้อเสนอแนะ และข้อสังเกต โดยมีเนื้อหาประกอบด้วยการสรุปเนื้อหาสำคัญของผลการศึกษา การตั้งข้อสังเกตด้านการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรในประเด็นต่างๆ และข้อเสนอแนะต่อภาครัฐทั้งในด้านการจัดการเชิงระบบและการสนับสนุนให้เกิดการปรับตัวในระดับเกษตรกรรายย่อย

การศึกษา ที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาที่จะนำเสนอในบทนี้เป็นผลการสังเคราะห์งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง จะแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ความเสี่ยงด้านต่างๆ ที่เกษตรกรเผชิญ 2) การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับความเสี่ยง และ 3) ผลกระทบต่อเกษตรกรและการปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

2.1 ความเสี่ยง

ความเสี่ยง (Risk) หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่มีผลลัพธ์หรือผลที่ตามมาไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามคาดหรือการเผชิญกับความสูญเสีย นอกจากนี้ความเสี่ยงยังส่งผลให้เกิดความสูญเสียในด้านต่างๆ ขึ้น เช่น การได้ผลผลิตต่ำ การได้รายได้ต่ำ ซึ่งเป็นต้นเหตุของเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ เช่น การล้มละลายทางการเงิน การสูญเสียความมั่นคงทางอาหาร ปัญหาสุขภาพ⁷

งานศึกษาของ Smith, Barret and Box (2000) รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงและสรุปถึงวิธีการศึกษาซึ่งพบว่ามี 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) เน้นศึกษาการรับรู้ความเสี่ยง (Perception and Preference) คือ ศึกษาการรับรู้ความเสี่ยง โดยไม่คำนึงถึงความถี่ในการเกิดเหตุการณ์นั้นๆ ในอดีตที่ผ่านมา และ 2) เน้นศึกษาความถี่ของความเสี่ยงที่เกิด ทั้งในลักษณะของการเกิดซ้ำและความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยในรูปแบบที่สองผู้ศึกษามักนิยามความเสี่ยงว่าเป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ (Imperfect Knowledge) ด้วยเหตุที่ทราบความน่าจะเป็นของผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งแตกต่างจากความไม่แน่นอน (Uncertainty) ที่จะไม่รู้ถึงความน่าจะเป็นเลย

งานศึกษาหลายงานชี้ให้เห็นว่า เกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อยไม่มีศักยภาพและเครื่องมือเพียงพอในการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงได้ด้วยตัวเอง⁸ เกษตรกรจำเป็นต้องเผชิญความเสี่ยงหลายด้านและบริหารจัดการความเสี่ยงด้วยวิธีที่หลากหลายไปพร้อมกัน

งานศึกษาของ Komarek, Pinto and Smith (2020) ได้ประมวลงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยงตั้งแต่ ค.ศ. 1974 – 2019 ได้สรุปถึงความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญไว้หลักๆ 5 ด้าน ได้แก่ ความเสี่ยงทางการผลิต (Production Risk) ความเสี่ยงทางการตลาด (Marketing Risk) ความเสี่ยงทางสถาบัน (Institutional Risk) ความเสี่ยงในตัวบุคคล (Personal Risk) และ ความเสี่ยงทางการเงิน (Financial Risk)

1) ความเสี่ยงด้านการผลิต

ในด้านการผลิต FAO (2015) ได้ประเมินค่าเฉลี่ยของภัยทั่วทั้งโลกสำหรับภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการเกษตรกรรมมากที่สุด คือ น้ำท่วม รองลงมา ได้แก่ ลมพายุ และความแห้งแล้ง ตามลำดับ นอกจากนี้ น้ำท่วมอาจสร้างความเสียหายในวงกว้างต่อโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เกิดดินถล่มที่อาจส่งผลกระทบต่อการขนส่งสินค้าไปยังตลาดหรือปลายทาง

⁷ Smith, Barret and Box, 2000; Wauters et al., 2014

⁸ Isakson, 2015

สำหรับภัยธรรมชาติที่เกี่ยวกับน้ำ งานวิจัยกลุ่มหนึ่งได้ศึกษาถึงภัยน้ำท่วม ได้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรมักเผชิญกับความเสียหายของน้ำท่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชที่ต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกจำนวนมาก คือ ข้าว ข้าวสาลี เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชที่ปลูกในที่ลุ่มใกล้กับแหล่งน้ำ ในขณะที่งานอีกจำนวนหนึ่ง ศึกษาถึงภัยจากความแห้งแล้งหรือการขาดแคลนน้ำซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญมากต่อเกษตรกร¹⁰ Cancelliere et al. (2007) ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะของความเสียหายที่เกิดจากความแห้งแล้งนั้นต่างจากภัยอื่นๆ ตรงที่ภัยแล้งจะเกิดขึ้นอย่างช้าๆ และส่งผลกระทบต่อเป็นระยะเวลานาน

นอกจากผลกระทบต่อภัยน้ำท่วมและน้ำแล้งแล้ว ยังมีการศึกษาผลกระทบต่อภัยธรรมชาติต่างๆ หลายประการ เช่น คลื่นความร้อน ลมพายุ ดินถล่ม รวมไปถึงโรคพืช โรคแมลง การปนเปื้อนของดิน¹¹ ส่วนของประเทศไทยนั้น Chankrajang and Talerngsri-Teerasuwannajak (2022) ได้ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประเทศไทยต่อผลผลิตข้าวในภาคต่างๆ ของประเทศ โดยใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี 2523 ถึง 2559 และชี้ให้เห็นว่า ในภาพรวมประเทศไทยมีอุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้นเฉลี่ยปีละ 0.009 – 0.018 องศาเซลเซียส ในขณะที่ปริมาณฝนลดลงและผันผวนไม่ตกตามฤดูกาลอย่างที่ผ่านมา อุณหภูมิที่สูงขึ้นทำให้ผลผลิตต่อไร่ของข้าวนาปีและข้าวนาปรังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลง ปริมาณน้ำฝนที่มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการเก็บเกี่ยวข้าวทำให้ข้าวนาปีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดพื้นที่การปลูกข้าวนาปีในฤดูกาลถัดไป

2) ความเสี่ยงทางการตลาด

นอกจากประเด็นเรื่องการผลิตแล้ว เกษตรกรยังเผชิญกับความเสียหายและความไม่แน่นอนทางการตลาดที่ปัจจัยเสี่ยงมาจากราคาของปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรต้องซื้อ ราคาของผลผลิตที่เกษตรกรจะขายได้ และการเข้าถึงตลาด¹² นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อ 3 ปัจจัยหลักข้างต้นอีกด้วย เช่น ภัยธรรมชาติ ราคาน้ำมัน การค้าระหว่างประเทศ การทุบตลาด การกีดกันทางการค้า เป็นต้น สำหรับเหตุการณ์ตัวอย่าง เช่น ภัยธรรมชาติโรคพืชโรคแมลงที่เกิดขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผลผลิตทำให้ขายไม่ได้หรือขายได้เพียงราคาต่ำ หรือ มาตรการการกีดกันทางการค้าของต่างประเทศทำให้เกษตรกรไม่สามารถส่งผลผลิตออกไปขายได้¹³

3) ความเสี่ยงทางสถาบัน

ความเสี่ยงทางสถาบันมาจากการเปลี่ยนแปลงที่คาดเดาไม่ได้ของกฎระเบียบและนโยบายทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมจากภาครัฐบาล โดยความเสี่ยงชนิดนี้อยู่นอกเหนือความสามารถในการควบคุมหรือจัดการโดยตัวเกษตรกรเอง นอกจากนี้ยังมีมาจากสถาบันที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงนโยบายของคู่ค้า โดยการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นอาจส่งผลทั้งดีและร้ายต่อเกษตรกรได้¹⁴ ทั้งนี้ การที่รัฐบาลประกาศล็อกดาวน์เพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของความเสี่ยงทางสถาบัน

⁹ Coomes et al., 2016; Förster et al., 2008

¹⁰ Meza et al., 2014; Ronco, 2017

¹¹ Naylor et al., 2007; Antón et al., 2012; Davies et al., 2009; Hao, Zhang, and Liu, 2012

¹² Broll, Welzel, and Wong, 2013; Kang, 2005

¹³ Harvey et al., 2014; Lazzaroni and Wagner, 2016

¹⁴ Harwood et al., 1999; Kuklicke and Demeritt, 2016

4) ความเสี่ยงจากตัวบุคคล

ความเสี่ยงจากตัวบุคคลเป็นความเสี่ยงเฉพาะตัวของเกษตรกร เกี่ยวข้องกับสุขภาพและเรื่องส่วนตัวที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานเกษตร นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงด้านนี้อาจมาจากการทำการเกษตรเช่นกัน เช่น การใช้สารเคมีทางการเกษตร¹⁵ Dercon et al., (2005) ยังชี้ว่า ความเจ็บป่วย เป็นปัจจัยหลักของความผันผวนทางด้านรายได้ของเกษตรกร

5) ความเสี่ยงทางการเงิน

ความเสี่ยงทางการเงินเกี่ยวข้องกับแหล่งที่มาของเงินลงทุนที่เกษตรกรใช้ และการบริหารจัดการเงินที่ใช้ในการเกษตร นอกจากนี้ยังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย วิธีการและเงื่อนไขการให้เงินสินเชื่อแก่เกษตรกร เป็นต้น¹⁶

ตารางที่ 2.1 สรุปประเภทของความเสี่ยง

ประเภทของความเสี่ยง	แหล่งที่มาของความเสี่ยง (Sources)
ความเสี่ยงทางการผลิต (Production Risk)	- การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ - ภัยธรรมชาติ (ความแห้งแล้ง สมพายุ น้ำท่วม ฯลฯ) - โรคแมลงและโรคพืช - การปนเปื้อนของดิน
ความเสี่ยงทางการตลาด (Marketing Risk)	- ราคาซื้อปัจจัยการผลิต - ราคาขายผลผลิต
ความเสี่ยงทางสถาบัน (Institutional Risk)	- กฎระเบียบและนโยบายของรัฐ - การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม - การเปลี่ยนแปลงนโยบายของคู่ค้า - การประกาศล็อกดาวน์เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด-19
ความเสี่ยงในตัวบุคคล (Personal Risk)	- สุขภาพ - ความสัมพันธ์ส่วนตัว
ความเสี่ยงทางการเงิน (Financial Risk)	- แหล่งที่มาของเงินทุน - การบริหารจัดการเงินลงทุน - การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย - วิธีการและเงื่อนไขการให้เงินสินเชื่อแก่เกษตรกร
ความเสี่ยงด้านอื่นๆ	- การถูกขโมยผลผลิตและเครื่องมือทางการเกษตร

ที่มา: ประมวลจาก Komarek, Pinto and Smith, 2020; Lazzaroni and Wagner, 2016; de May et al., 2016 Uematsu and Mishra, 2011; Sulewski and Kloczko-Gajewska, 2014; Lee and Lim, 2015; Coomes et al. 2016; Förster et al., 2008; Meza et al., 2014; Ronco, 2017; Cancelliere, 2007; Naylor et al., 2007; Antón et al., 2012; Davies, 2009; Hao, Zhang, and Liu, 2012; FAO, 2015; Broll, Welzel, and Wong, 2013; Kang, 2005; Harvey et al., 2014; Lazzaroni and Wagner, 2016; Harwood et al., 1999; Kuklicke and Demeritt, 2016; Arana et al., 2010; Tukana and Gummow, 2017

¹⁵ Arana et al., 2010; Tukana and Gummow, 2017

¹⁶ de Mey et al., 2016

อย่างไรก็ดี ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไม่ได้เกิดขึ้นทีละด้าน แต่อาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน แต่งานศึกษาส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงทางภาคเกษตรมุ่งไปที่ความเสี่ยงทางการผลิต ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศและผลผลิต ซึ่งจะไม่เห็นภาพรวมทั้งหมดของ ความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญ¹⁷ งานศึกษาของ Klein et al. (2007) ได้เน้นย้ำถึงประเด็นดังกล่าวเช่นเดียวกัน ด้วยความเสี่ยงที่เกิดขึ้นพร้อมกันนั้น ยิ่งเกิดขึ้นพร้อมกันมากยิ่งเป็นผลให้ประสิทธิภาพในการปรับตัวลดลง และยังเป็นโจทย์ที่ท้าทายต่อผู้กำหนดนโยบายอีกด้วย

สำหรับในประเทศไทย ในระยะที่ผ่านมา มีงานศึกษาด้านความเสี่ยงและความเปราะบางของเกษตรกร ในภาพรวมมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่ศึกษาโครงสร้างเกษตรกรของไทยผ่านข้อมูลระดับครัวเรือนของ สถาบันวิจัยป๊าย อิงการณณ์ เช่น โสมรค์มี จันทรรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และ บุญธิดา เสงี่ยมเนตร (2561) ได้ศึกษาข้อมูลจากสำมะโนเกษตร ซึ่งชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาที่เป็นความเสี่ยงของภาคเกษตรของไทย หลายประการ คือ (1) การขาดแคลนแรงงานที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าที่คาด (2) ขนาดที่ดินทำกินของเกษตรกรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง (3) เกษตรกรสามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้อย่างจำกัด (4) การเกษตรของไทยมีทิศทางการผลิตแบบเชิงเดี่ยว จึงต้องเผชิญกับความผันผวนของผลผลิตต่อไร่มากขึ้น (5) ผลผลิตต่อไร่อยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตข้าวของไทย และ (6) รายได้และหนี้สินของครัวเรือนสูง โดยร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีหนี้สินเกิน 1 เท่า ของรายได้ต่อหัวต่อปี

ในขณะที่ จิรัฐ เจนพิงพร และคณะ (2562) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวกับการปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจ ทั้งยังมีการกระจุกตัวระดับพื้นที่และเวลา ผลผลิตจะออกมาพร้อมกันเป็นผลให้ผลผลิตล้นตลาดนำมาซึ่งราคาที่ตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนต่ำเมื่อเทียบกับ ความเสี่ยงที่ต้องแบกรับ ทั้งนี้เกษตรกรยังต้องเผชิญกับแรงจูงใจที่ผิด ไม่ได้เลือกทำเกษตรในรูปแบบที่มีประสิทธิผล หากแต่เลือกทำตามนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการรับจำนำข้าว โครงการรับจำนำสินค้าเกษตร โครงการประกันราคาและการประกันรายได้ที่ดึงดูดให้เกษตรกรปลูกข้าวมากขึ้น ลดการทำเกษตรหลากหลายลง เกษตรกรจึงต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่สูงขึ้นด้วย

งานกลุ่มนี้จะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ทะเบียนและสำมะโนเกษตร เป็นหลัก ซึ่งมีข้อดีคือมีจำนวนมาก เก็บข้อมูลเป็นวงกว้าง และทำให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน ทำให้สามารถเสนอแนะนโยบายที่รัฐควรเข้าไปจัดการในภาพกว้างได้ แต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่อาจจะไม่สามารถเข้าถึงมุมมอง ปัญหา และพฤติกรรมของเกษตรกรที่ปลูกพืชแต่ละชนิดหรือที่มีปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกันได้ ทำให้นโยบายอาจจะไม่ตอบสนองต่อพฤติกรรมของเกษตรกรแต่ละกลุ่มมากนัก

นอกจากงานจากสถาบันวิจัยป๊ายฯ ยังมีงานอีกจำนวนหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยงของเกษตรกร โดยใช้ฐานข้อมูลที่รวบรวมภายใต้โครงการ Thailand Vietnam Socio Economic Panel เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะ Panel Data จากครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยของไทยในจังหวัดบุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครพนม งานศึกษาในกลุ่มนี้มีจุดเด่น คือ สามารถใช้การวิเคราะห์ข้อมูลรายครัวเรือน เพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในช่วงเวลาต่างๆ โดยมีการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ เหตุการณ์ไม่ปกติ ความเสี่ยง ความคาดหวัง และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สามารถวิเคราะห์ การปรับตัวที่เกิดขึ้นระหว่างช่วงเวลาต่างๆ อย่างเป็นพลวัต (Dynamic) ได้

¹⁷ เช่น Campbell et al., 2016; Naylor et al., 2007; Antón et al., 2012; Davies, 2009; Hao, Zhang, and Liu, 2012

ตัวอย่างงานศึกษาที่น่าสนใจในกลุ่มนี้ เช่น Gloede, Menkhoff and Waibel (2015) ที่ศึกษาผลของการเผชิญความเสี่ยงที่มีต่อมุมมองความเสี่ยงของเกษตรกร หรืองาน Waibel, Pahlisch and Völker (2018) ที่ศึกษามุมมองความเสี่ยงและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเกษตรกร และงานของ Praneetvatakul, Phung and Waibel (2013) ที่เปรียบเทียบผลของการกระจายการเพาะปลูกที่มีผลต่อความเปราะบางของเกษตรกรในไทยและเวียดนาม โดยพบว่าการกระจายการเพาะปลูก (Diversification) มีผลต่อการลดความเปราะบางของครัวเรือนเกษตรกร อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในกลุ่มนี้มีข้อจำกัดที่รอบการเก็บข้อมูลที่มีจำกัด (เนื่องจากเก็บจำนวนมาก) และขอบเขตเชิงพื้นที่ที่เก็บในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น ซึ่งก็จะทำให้พืชที่เกษตรกรปลูกถูกจำกัดอยู่ที่บางชนิดเท่านั้น หากต้องการศึกษาเกษตรกรในพื้นที่อื่นหรือผลผลิตอื่นก็จะไม่สามารถใช้ฐานข้อมูลนี้ได้

นอกจากการศึกษาในภาพกว้างแล้ว ยังมีงานที่ศึกษาโครงสร้างการผลิตของผลผลิตบางประเภทหรือเกษตรกรในบางพื้นที่ พบว่า ปัญหาความเสี่ยงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับเกษตรกร เช่น Teerasuwannajak and Pongkijvorasin (2015) ที่แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บนที่สูงเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงในด้านความผันผวนทางราคา และเมื่อเกษตรกรเผชิญปีที่ราคาข้าวโพดตกต่ำจะทำให้เริ่มเป็นหนี้สิน และเข้าสู่วงจรอุบาทว์ของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่งานต่อมาของ เขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (2560) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรบนที่สูงที่ปลูกพืชอื่นแต่ขายในระบบตลาดแบบดั้งเดิมที่มีพ่อค้าคนกลางเข้าไปรับซื้อผลผลิต ก็ยังคงเผชิญและเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงของราคาเป็นหลัก รูปแบบธุรกิจการเกษตรที่ควรได้รับการสนับสนุนจะมีบทบาทในการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรในการรับมือกับความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้

นอกจากนี้ สมพงษ์ ศิริโสภณศิลป์, จักรกฤษณ์ ดวงพิศตรา และจิตติชัย รุจนกนกนาฏ (2563) ศึกษาโครงสร้างตลาดผลไม้ทุเรียน ได้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรเผชิญความเสี่ยงหลายด้าน เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ราคาผลผลิต สุขภาพ การถูกตราราคา ผลผลิตล้นตลาด แหล่งน้ำไม่เพียงพอ คุณภาพทุเรียน ความเสี่ยงจากล้ง และการพึ่งพาดลาดเงินมากเกินไป แม้งานนี้จะมีข้อมูลรายละเอียดการตัดสินใจของเกษตรกรในการบริหารความเสี่ยงและปัญหาที่พบเจอในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลยังไม่ได้เจาะลึกถึงมุมมองในการบริหารจัดการความเสี่ยงและการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกร และยังมีงานของ Jesdapipat (2022) ได้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรผู้ปลูกผลไม้หลักของไทย (ประกอบด้วย ทุเรียน มะม่วง ลองกอง สับปะรด ขนุน ชมพู่ มังคุด) เผชิญกับความเสี่ยงด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเช่นเดียวกับงานอื่นๆ แต่เพิ่มเติมความเสี่ยงด้านความไม่แน่นอนและความไม่สอดคล้องกันของนโยบายภาคเกษตรจากความไม่แน่นอนของการเมืองในประเทศไทย

ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาพฤติกรรมในการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรรายครัวเรือนในไทย เช่น พรพพัชร วัฒนพนันท์ (2561) ที่ศึกษามุมมองความเสี่ยง เหตุการณ์ที่เกษตรกรเผชิญ และการปรับตัว และการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดน่าน โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่ปลูกพืชลักษณะเดียวกันในพื้นที่ราบและพื้นที่สูง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรมีความกังวลและเผชิญความเสี่ยงจากความผันผวนของราคามากที่สุด อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความกังวลนั้นแตกต่างกันไป เช่น จำนวนแรงงานนอกภาคเกษตร การมีเงินออม รวมทั้งมีการจัดการปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละปัจจัย อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก เช่นเดียวกับงานของ Riwtong et al. (2017) ที่ศึกษาการเผชิญความเสี่ยง

และการบริหารจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรที่สูงในประเทศไทยเช่นเดียวกัน แต่ให้ความสำคัญกับประเด็นการใช้สารเคมีในการเกษตรที่ระดับเชิงพาณิชย์ของฟาร์ม (Level of Commercialization)

2.2 การเตรียมพร้อมรับมือกับความเสี่ง

การเตรียมพร้อมรับมือเป็นกระบวนการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกัน และลดผลกระทบจากความเสี่งงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวโดยมากศึกษาเรื่องการปรับตัวจากภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเนื่องจากสถานการณ์ภัยธรรมชาติ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น การเตรียมความพร้อมจึงมีความจำเป็นอย่างต่อเนื่องต่อการรับมือ ซึ่งสามารถจำแนกงานศึกษาได้ 2 ประเภท คือ 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการเตรียมความพร้อม และ 2) วิธีการหรือรูปแบบในการเตรียมความพร้อม

งานศึกษากลุ่มหนึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจัยพื้นฐานของครัวเรือนส่งผลต่อความสามารถในการเตรียมพร้อมของครัวเรือนเกษตรกร ปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่ การมีรายได้มากกว่า 1 แห่ง ระดับการศึกษาและความรู้การมีทุนหรือทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ได้เมื่อยามจำเป็น¹⁸ นอกจากนี้ Riwthong et al. (2017) และสาธิต อติโต (2556) ยังพบว่า ประสบการณ์มีผลต่อการวางแผนให้การเพาะปลูกรวมถึงการใช้ที่ดินปลูกพืชที่เหมาะสมต่อสภาวะการณ์ ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของ Ravago et al. (2015) ที่พบว่าในปัจจุบันประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นประโยชน์น้อยลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นผลให้การคาดการณ์ของเกษตรกรมีความแม่นยำลดลง

ส่วนวิธีการหรือรูปแบบในการเตรียมความพร้อมจะแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่างๆ และลักษณะภัยธรรมชาติที่เผชิญ งานศึกษาแต่ละงานจึงมีความเฉพาะเจาะจงในบริบทนั้นๆ เช่น พืชที่ปลูก ขนาดของพื้นที่ ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม¹⁹ โดยการเตรียมพร้อมนั้นเป็นไปเพื่อเป้าหมาย 2 ประการ คือ 1) ลดหรือบรรเทาผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และ 2) การพัฒนาไปข้างหน้าต่อไปในอนาคต²⁰ ตัวอย่างการเตรียมความพร้อมรับมือภัยจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ฝนที่ไม่ตกตามฤดูกาล เกษตรกรสามารถปรับตัวได้โดย ลงทุนสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ การใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่ทนต่อความแห้งแล้งมากยิ่งขึ้น การเลื่อนเวลาในการเพาะปลูก การกระจายการผลิต (Crop Diversification) และในบางประเทศมีการซื้อประกันภัยพืชผล ภาครัฐสามารถช่วยได้ด้วยการสร้างระบบเตือนภัยให้แก่เกษตรกรล่วงหน้าจากข้อมูลพยากรณ์ที่สามารถทำได้ และการสร้างระบบชลประทาน²¹ นอกจากนี้มีงานศึกษาบางชิ้นที่ชี้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่มีการเตรียมความพร้อมใดๆ เพื่อรับมือกับความเสี่งที่อาจจะเกิดขึ้น

¹⁸ Moench and Dixit; 2004

¹⁹ Vanwambeke et al., 2007

²⁰ Moen and Dixit, 2004

²¹ Naylor et al., 2007; Arunanondchai, Fei, and McCarl, 2017; Jianjun et al., 2015

2.3 ผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ■

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่เริ่มต้นขึ้นในสาธารณรัฐประชาชนจีนช่วงปลายปี 2562 ได้เริ่มแพร่กระจายอย่างมากไปทั่วทั้งโลกในช่วงเดือนมีนาคม 2563²² เป็นผลให้ให้รัฐบาลของเกือบทุกประเทศต้องดำเนินมาตรการล็อกดาวน์จำกัดการเดินทางของคน รวมไปถึงจำกัดการขนส่งสินค้าทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ การปิดสถานที่ราชการ บริษัทห้างร้าน สวนสาธารณะ โรงเรียน ตลาด ฯลฯ ซึ่งมาตรการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรหลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การชะงักงันของห่วงโซ่อุปทานที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและทั่วโลก สร้างอุปสรรคต่อการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและการเข้าถึงตลาดสินค้า ทั้งยังทำให้มีแรงงานที่ต้องกลับคืนถิ่นสู่ภาคเกษตรเป็นจำนวนไม่น้อย²³

จากประสบการณ์เหตุการณ์โรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา งานศึกษาของ Pu and Zhong (2020) ได้จำแนกลักษณะของผลกระทบไว้ 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะการแพร่ระบาดของไวรัส Ebola, MERS และ SARS เป็นโรคที่เกิดขึ้นในระยะเวลาอันสั้นและอยู่ในพื้นที่จำกัด จึงมีผลกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรเฉพาะด้านปัจจัยการผลิตจากการเคลื่อนย้ายแรงงานภาคเกษตร รวมถึงการกระจายปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ในพื้นที่ที่ระบาดเท่านั้น และ 2) ลักษณะการแพร่ระบาดของไวรัส H5N1 และ H1N1 ซึ่งแม้ว่าจะระบาดไปทั่วโลก แต่ผลกระทบหลักจะอยู่ที่ภาคการผลิตเท่านั้น ด้วยสัตว์ปีกและปศุสัตว์ต้องถูกฆ่าเพื่อหยุดการแพร่ระบาดของโรค และอุปสงค์ในสัตว์ปีกดังกล่าวก็ลดลงเช่นกัน ในกรณีการแพร่ระบาดของโควิด-19 จะแตกต่างจากเหตุการณ์ทั้ง 2 ลักษณะที่กล่าวไปข้างต้น เนื่องจากการแพร่ระบาดที่เกิดขึ้นกระทบต่อระบบความมั่นคงทางอาหารและห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรทั่วโลก

โดย Arita et al. (2022) และ WTO (2020) ประเมินผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นการแพร่ระบาดถึงสิ้นปี 2563 ซึ่งให้เห็นว่า แม้มูลค่าการค้าสินค้าเกษตรทั่วโลกโดยรวมจะลดลงประมาณ 5 - 10% แต่ถ้าหากพิจารณารายสินค้ากลับพบว่า สินค้าเกษตรที่ไม่ใช่อาหาร (Non-Food) มีมูลค่าลดลงมากที่สุดอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนมูลค่าการค้าของผักและผลไม้สดไม่เปลี่ยนแปลง แต่มูลค่าการค้าของสินค้าบริโภคหลัก (Staple Food) เช่น ข้าว ถั่วเหลือง กลับสูงมากขึ้นจากอุปสงค์ที่มากขึ้น ทั้งยังพบอีกว่า สินค้าเกษตรในกลุ่ม ข้าว ถั่วเหลือง และผลไม้สด มีการฟื้นตัวได้เร็วหรือมี Resilience สูง กล่าวคือ หลังจากการแพร่ระบาดระลอกแรกแล้วแม้ยังคงมีระลอกอื่นตามมาและภาครัฐใช้มาตรการรุนแรงขึ้น แต่การค้าสินค้าเกษตรกลับสามารถปรับตัวเข้าสู่ภาวะปกติได้ในระยะเวลาอันสั้น

เกษตรกรในประเทศไทยล้วนได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นทันทีกับผลผลิตที่ออกในช่วงนั้น เช่น มะม่วง ทุเรียน คือ เกษตรกรไม่สามารถจำหน่ายสินค้าในช่องทางตลาดเดิมได้ จึงต้องปรับตัวเท่าที่ทำได้ เป็นผลให้ระบายผลผลิตได้แค่บางส่วนและจำเป็นต้องทิ้งส่วนที่เน่าเสียไป ในกรณีของทุเรียนที่มีตลาดปลายทางหลัก คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน เกษตรกรต้องเผชิญกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากนโยบาย Zero Covid Policy โดยงานศึกษาของ ทั้ง จือหมิน และคณะ (2565) ได้ชี้ให้เห็น ถึงผลกระทบใน 2 ด้าน คือ 1) ในด้านอุปทาน มาตรการป้องกันการแพร่ระบาด

²² WHO, 2020

²³ World Farmers' Organisation, 2020; OECD, 2020; FAO, 2020

ของโควิด-19 ทำให้เกิดการหยุดชะงักของกิจกรรมบางอย่างในห่วงโซ่อุปทาน คือ การหยุดให้บริการด้านโลจิสติกส์ (Logistic) การปิดสถานที่สำคัญชั่วคราว เช่น การปิดด่านศุลกากร ร้านค้า/ห้างร้าน เป็นผลให้สินค้าที่เข้าสู่ตลาดมีจำนวนจำกัดน้อยลง และสินค้าส่วนหนึ่งเน่าเสียเนื่องจากติดขัดบริเวณด่านศุลกากร และ 2) ในด้านอุปสงค์ เกิดการถดถอยของการบริโภคขั้นพื้นฐานและผลกระทบต่อโครงสร้างการบริโภค รวมทั้งกำลังซื้อของการบริโภคหดตัวอย่างฉับพลัน เป็นผลให้เกิดการลดหรือยกเลิกคำสั่งซื้อสินค้าเกษตรระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามก็ตั้งงานดังกล่าวได้ชี้ว่าผลกระทบทั้ง 2 ด้านดังกล่าวเป็นเพียงผลกระทบในระยะสั้น

ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผลผลิตที่ออกในช่วงต่อมา คือ เกษตรกรต้องหาช่องทางการตลาดใหม่สำหรับผลผลิตบางส่วนที่ยังขนส่งไม่ได้ ทั้งนี้แม้สินค้าบางรายการโดยเฉพาะสินค้าบริโภคหลัก (Staple Food) มีราคาสูงขึ้น แต่ราคาปัจจัยการผลิตและค่าขนส่งสินค้าก็สูงขึ้นมากกว่า ทำให้ท้ายที่สุดแล้วเกษตรกรได้ประโยชน์ลดลงจากสภาวะปกติ

ส่วนในด้านแรงงานมีผลกระทบ 2 ลักษณะที่แตกต่างกัน คือ มีบางกลุ่มที่ขาดแคลนแรงงานจากการที่แรงงานเดินทางไม่ได้หรือแรงงานติดเชื้อโควิด-19 ในพื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดหนักทำให้กำลังการผลิตลดลง²⁴ แต่ก็มีกลุ่มที่ประสบปัญหาจากแรงงานกลับคืนถิ่นเข้าสู่ภาคเกษตรนั้นมากขึ้นเกิดเป็นภาระทางการเงินแก่ครัวเรือนของเกษตรกรอีกด้วย²⁵

มีงานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นว่าผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อเกษตรกรแตกต่างกันไปตามบริบทแวดล้อมและลักษณะการทำการเกษตร²⁶ Nchanji (2021) ทำการศึกษาในประเทศอเมริกากลางและเม็กซิโก และจำแนกกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่หนึ่ง คือ เกษตรกรและบริษัทรายใหญ่ที่มีอำนาจควบคุมห่วงโซ่อุปทาน กลุ่มที่สอง คือ เกษตรกรขนาดกลางและเกษตรกรรายย่อยที่ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิต เช่น แรงงานในฤดูเพาะปลูก เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา ในพื้นที่ และ กลุ่มที่สาม คือ เกษตรกรรายย่อยที่ผลิตเพื่อการยังชีพบริโภคเองเป็นหลัก กลุ่มที่หนึ่งและกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบน้อยกว่าทั้งยังมีขีดความสามารถในการปรับตัวรับมือได้ดีกว่า กลุ่มที่สอง ด้วยกลุ่มที่หนึ่งมีความพร้อมทั้งทางด้านเงินทุน และปัจจัยการผลิตที่สำรองไว้ ตลอดจนถึงสัญญาซื้อขาย การบริหารความเสี่ยงจากอัตราแลกเปลี่ยนไว้อยู่แล้ว ส่วนกลุ่มที่สามเน้นการบริโภคเองและขายผลผลิตส่วนที่เหลือกันเองในชุมชน ส่วนกลุ่มที่สองนั้นพึ่งพาปัจจัยการผลิต แรงงานและตลาดในพื้นที่เป็นหลัก จึงเกิดปัญหาจากทั้งปัจจัยการผลิตที่ขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น และความต้องการซื้อผลผลิตลดลงจากการปิดสถานที่ต่างๆ รวมถึงการขนส่งที่ยากลำบาก

ประชาชาติธุรกิจ

WWW.PRACHAJIT.NET (ฉบับนี้)

ทุเรียนทะลักจีนเข้โควิด ส่งออกติดค้างด้านชายแดน

ราคาทุเรียนภาคตะวันออกผันผวนหนัก แต่สวนจีนเริ่มรวมผลจาก Zero COVID เป็นศูนย์ ส่งผลอุปสงค์ ทุเรียน ทุเรียนส่งออกลดลงแม้ส่วนหนึ่ง ทุเรียนไทยก็กิน ไม่ทันต่อผลผลิตเพิ่มขึ้นที่จะส่งออกสู่ตลาดมากในเดือนพฤษภาคม ขณะบางสวนเริ่มต้องออกมาเตือนชาวสวนมีสิทธิ์ขาดจากภาครัฐฯ 100 บาท

ที่มา: ประชาชาติธุรกิจ, 2565

²⁴ World Farmers' Organisation, 2020; OECD, 2020

²⁵ Rathnayake et al., 2022; Blazy et al., 2021; Kumar et al., 2021; Arita et al., 2022; OECD, 2020

²⁶ Rathnayake et al., 2022; Haqiqi and Horeh, 2021

หลังเผชิญเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรส่วนมากเน้นปรับตัวในด้านการตลาด²⁷ เช่น การหาช่องทางการตลาดใหม่ที่สามารถขนส่งได้ในสภาวะล็อกดาวน์ การลดโซ่อุปทานให้สั้นลง การพึ่งพาตลาดท้องถิ่น (Local Market) มากขึ้น การขายผลผลิตตรงให้กับผู้บริโภคทั้งออนไลน์และออฟไลน์ (Direct Market) นอกจากนี้เกษตรกรมีการปรับตัวเพื่อพึ่งพาตนเองมากขึ้น²⁸ เช่น ลดขนาดพื้นที่เพาะปลูก ใช้ระบบเกษตรยั่งยืน รับเงินช่วยเหลือหรือเงินกู้ดอกเบี้ยพิเศษในบางประเทศ สำหรับการปรับตัวในอนาคต Haqiqi and Horeh (2021) เสนอแนะว่าเกษตรกรควรปรับเปลี่ยนไปเน้นการใช้ทุน (Capital) และปัจจัยการผลิตมากขึ้น เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฯลฯ เพื่อลดการพึ่งพาแรงงาน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่า ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะรุนแรงหรือสร้างผลกระทบมากเพียงใด แต่หากมีวิธีการเตรียมความพร้อมและการปรับตัวที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถลดผลกระทบความรุนแรงลงได้ หรืออาจทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตและรายได้มากขึ้นได้เช่นกัน²⁹

²⁷ Rathnayake et al., 2022; Blazy et al., 2021

²⁸ Blazy et al., 2021; World Farmers' Organisation, 2020

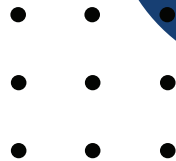
²⁹ Finger and Schmid, 2008

ส่วนที่
มะม่วง

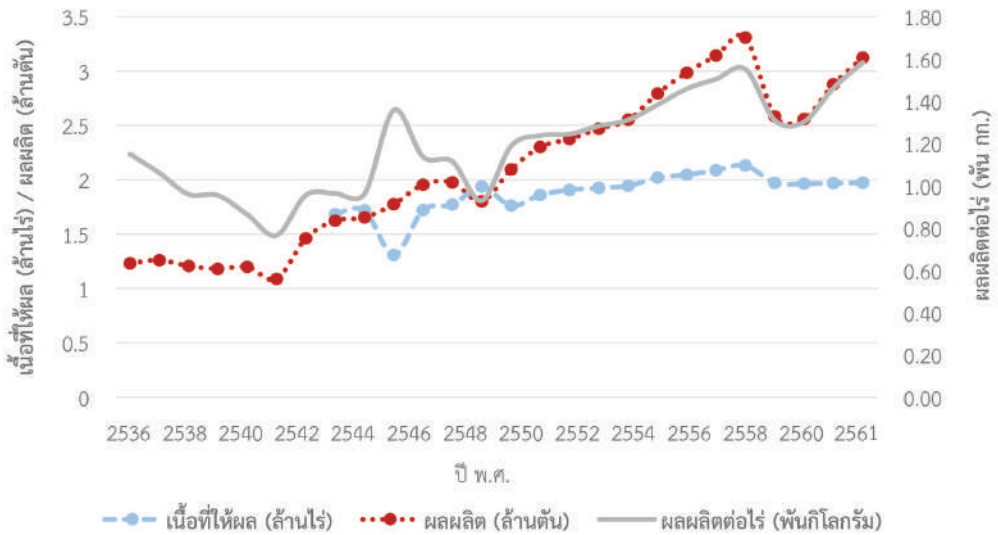

สถานการณ์มะม่วง ในประเทศไทย

บทที่ 3 แสดงสถานการณ์ปัจจุบันของการผลิตและการค้าของมะม่วง รวมทั้งปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเผชิญ โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เนื้อหาของบทที่ 4 สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ (1) ภาพรวมการผลิตมะม่วงในประเทศ (2) สถานการณ์ราคามะม่วง (3) การค้ามะม่วง โดยประกอบด้วยทั้งความต้องการบริโภคในประเทศ และการส่งออก (4) โครงสร้างตลาดการค้ามะม่วงในปัจจุบัน และ (5) ปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเผชิญ

3.1 การผลิตมะม่วง

มะม่วง เป็นหนึ่งในผลไม้เศรษฐกิจของประเทศไทย ในปัจจุบันประเทศไทยมีการส่งออกมะม่วงเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากฟิลิปปินส์ และเม็กซิโก มะม่วงที่ปลูกในประเทศไทยมีหลากหลายสายพันธุ์มาก โดยพันธุ์ที่มีการปลูกอย่างแพร่หลายมากที่สุด ได้แก่ พันธุ์เขียวเสวย แรด น้ำดอกไม้ อกร่อง ฟ้างั้น โชคอนันต์ อย่างไรก็ตามพันธุ์น้ำดอกไม้เป็นพันธุ์ที่ได้รับความนิยมในตลาดต่างประเทศและมีสัดส่วนการปลูกสูงชันมากในช่วงที่ผ่านมา³⁰ ทั้งนี้ จากข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้องกับการปลูกมะม่วงในประเทศไทยในช่วง 20 - 30 ปีที่ผ่านมา พบว่า ทั้งพื้นที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แม้ว่าจะมีบางปีที่ชะลอตัวลงบ้าง (ภาพที่ 3.1)

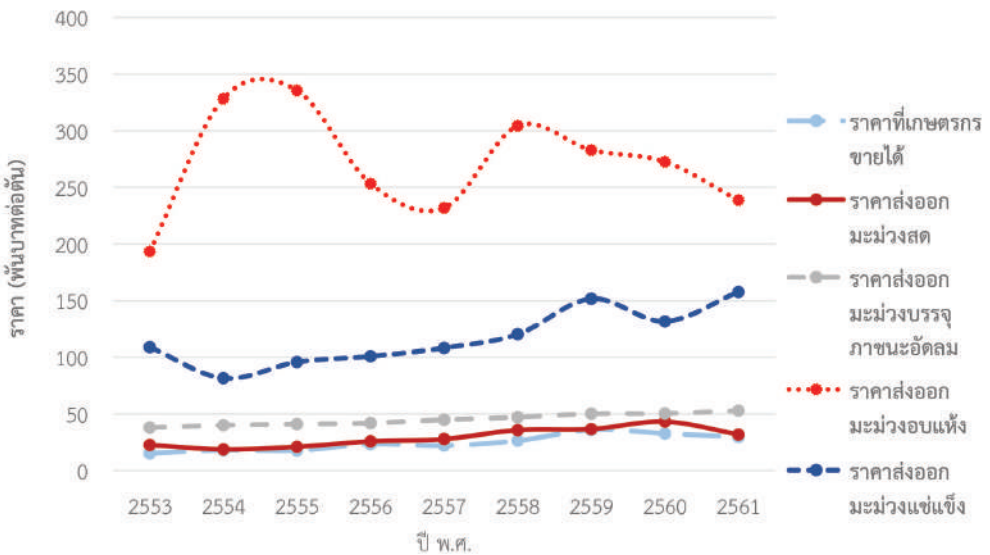
ภาพที่ 3.1 แนวโน้มเนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ ของมะม่วง ปี 2536 – 2561
ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563g ประมวลผลโดยผู้วิจัย

³⁰ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุโขทัย, 2561

3.2 ราคา การค้า และโครงสร้างตลาดของมะม่วง

มะม่วงจัดเป็นสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพในตลาดโลกและในอาเซียน เนื่องจากมีปริมาณและมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก แต่มีข้อจำกัด คือ เป็นสินค้าที่มีอายุสั้น เน่าเสีย และบอบช้ำง่าย อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นต้องพัฒนาให้ผลผลิตมีคุณภาพที่ดีและมีปริมาณสม่ำเสมอ สามารถเป็นสินค้าที่ขายได้ราคาสูงโดยเฉพาะการส่งออกต่างประเทศ³¹

สถานการณ์ราคามะม่วงที่เกษตรกรขายได้ และราคาส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ระหว่างปี 2553 - 2561 พบว่า มีเพียงแค่ราคาส่งออกมะม่วงบรรจุภาชนะอัดลม และมะม่วงแช่แข็งที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันราคาที่เกษตรกรขายได้ ราคาส่งออกมะม่วงสดและมะม่วงอบแห้ง มีแนวโน้มลดลง ดังแสดงในภาพที่ 3.2

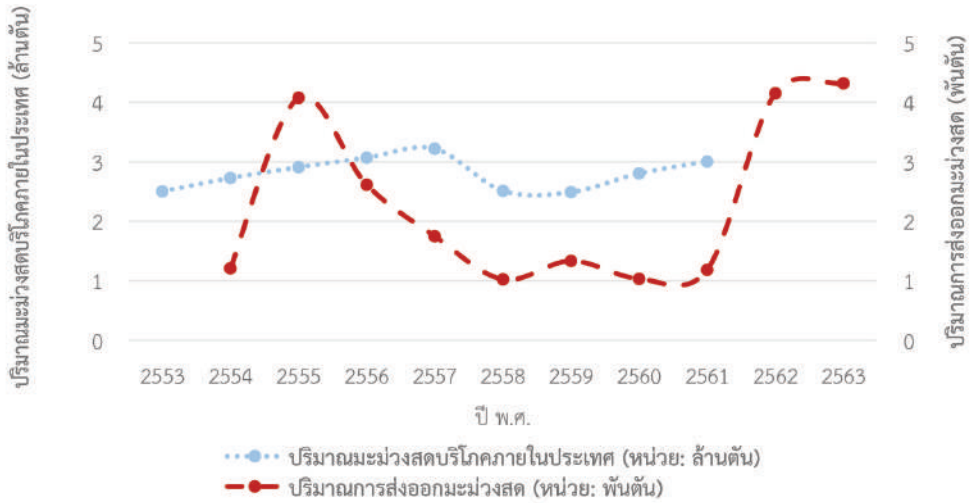
ภาพที่ 3.2 แนวโน้มราคามะม่วงสด มะม่วงส่งออก และมะม่วงแปรรูป ปี 2553 - 2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก ประมวลผลโดยผู้วิจัย

สำหรับอุปสงค์ความต้องการบริโภคมะม่วงสดในประเทศระหว่าง ปี 2553 - 2561 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จาก 2,502,982 ตัน ในปี 2551 เป็น 3,005,025 ตัน ในปี 2561 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.06) และสำหรับการส่งออกต่างประเทศ ตลอดระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา (ระหว่าง ปี 2554 - 2563) พบว่า ประเทศไทยมีแนวโน้มปริมาณการส่งออกมะม่วงอบแห้งและมะม่วงแช่แข็งที่เพิ่มสูงขึ้น เมื่อจัดลำดับปริมาณการส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ในปี 2563 พบว่า ส่งออกมะม่วงสดปริมาณมากที่สุด 4,321.3 ตัน (มูลค่า 124.3 ล้านบาท) ดังแสดงในภาพที่ 3.3

³¹ ปนัดดา กสิกิจวิวัฒน์ และกำจัด เล่ห์มิ่งคล, 2557

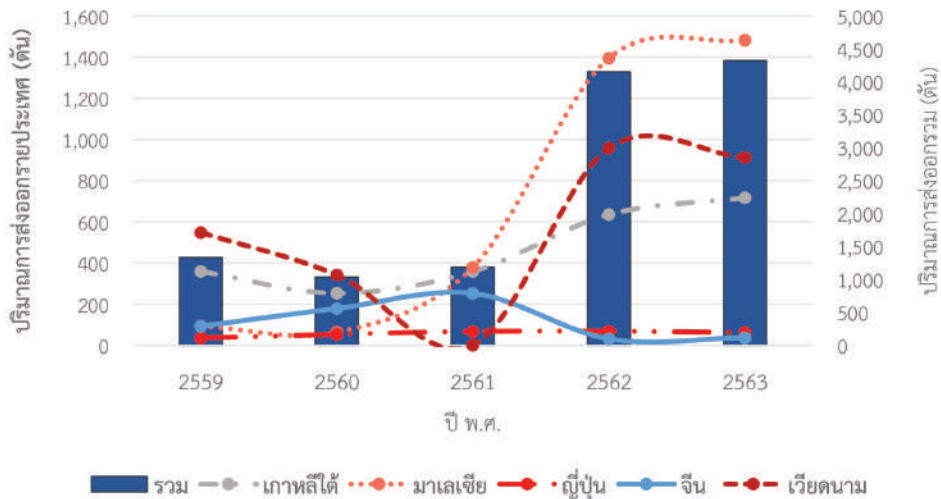
ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรสุพรรณบุรี

ภาพที่ 3.3 ปริมาณการบริโภคและส่งออกมะม่วงสด ปี 2553 - 2563

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย ประกอบด้วย ประเทศเกาหลีใต้ มาเลเซีย ญี่ปุ่น จีน และเวียดนาม โดยในปี 2563 พบว่า ส่งออกมะม่วงสดไปมาเลเซียมากที่สุด 1,483.3 ตัน รองลงมา ได้แก่ เวียดนาม 911.7 ตัน เกาหลีใต้ 716.8 ตัน ญี่ปุ่น 62.0 ตัน และจีน 36.2 ตัน ตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อรวมปริมาณส่งออกมะม่วงสดทั้งหมดไปทุกประเทศทั่วโลกเป็นจำนวนถึง 4,321.3 ตัน และพบว่าแนวโน้มการส่งออกมะม่วงสดไปยังเกาหลีใต้และมาเลเซีย มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 3.4

ภาพที่ 3.4 ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก และปริมาณการส่งออกรวม ปี 2558 - 2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร, 2563 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานการส่งออกมะม่วง ประกอบไปด้วย เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (ห่วงโซ่อุปทานขั้นต้น) ผู้รวบรวมผลผลิต (ห่วงโซ่อุปทานขั้นกลาง) และผู้ส่งออก (ห่วงโซ่อุปทานขั้นปลาย) แสดงในภาพที่ 3.5 โดยมีรายละเอียดดังนี้³²

1) **ห่วงโซ่อุปทานขั้นต้น** ประกอบด้วย เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร โดยเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงจะติดต่อกับผู้รวบรวมผลผลิต (สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน/ชมรมผู้ปลูกและส่งออกมะม่วง) เพื่อให้ทราบถึงปริมาณและความต้องการผลผลิตของลูกค้า หรือมีผู้ส่งออกบางรายมาทำการติดต่อซื้อขายกับเกษตรกรโดยตรง ซึ่งทางบริษัทผู้ส่งออกจะดำเนินการทำพันธสัญญา (Contact Farming) การซื้อขายล่วงหน้ากับเกษตรกรหรือสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน โดยเกษตรกรจะรวบรวมและขนส่งผลผลิตไปยังโรงคัดแยกของสหกรณ์หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อรอบริษัทผู้ส่งออกมาคัดเลือกเกรด หากเป็นเกษตรกรผู้ผลิตรายใหญ่ทางบริษัทผู้ส่งออกจะมารับและคัดเกรดแยกมะม่วงที่สวนของเกษตรกรโดยตรง

2) **ห่วงโซ่อุปทานขั้นกลาง** เกี่ยวข้องกับผู้รวบรวมผลผลิต (สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน/ชมรมผู้ปลูกและส่งออกมะม่วง) โดยหลังจากเกษตรกรผู้ผลิตมะม่วงขนส่งผลผลิตมายังโรงคัดแยกของกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชนแล้ว ทางวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ หรือชมรม จะทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของปริมาณผลผลิตตามที่ตกลงทำการซื้อขายกันไว้ จากนั้นจะทำการตรวจสอบคุณภาพ คัดแยกขนาด และแบ่งเกรดเบื้องต้น แต่ในบางพื้นที่ทางบริษัทผู้ส่งออกจะมาทำการคัดแยกขนาดและตรวจสอบคุณภาพผลผลิตด้วยตนเอง ในส่วนของผลผลิตมะม่วงที่ไม่ผ่านมาตรฐานหรือไม่มีคุณภาพสำหรับการส่งออกได้ เช่น ผิวมีรอย ผลผลิตช้ำ และขนาดไม่ได้มาตรฐาน จะถูกเกษตรกรนำไปจำหน่ายให้กับตลาดค้าส่งภายในประเทศ เช่น ตลาดไท ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดภาคเหนือ ตลาดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตลาดภาคใต้ ผลผลิตที่จำหน่ายให้กับตลาดค้าส่งในประเทศ นอกจากเป็นผลผลิตที่เหลือจากการคัดของผู้ส่งออกแล้ว ยังเป็นผลผลิตที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวตามคำสั่งซื้อโดยตรงอีกด้วย³³

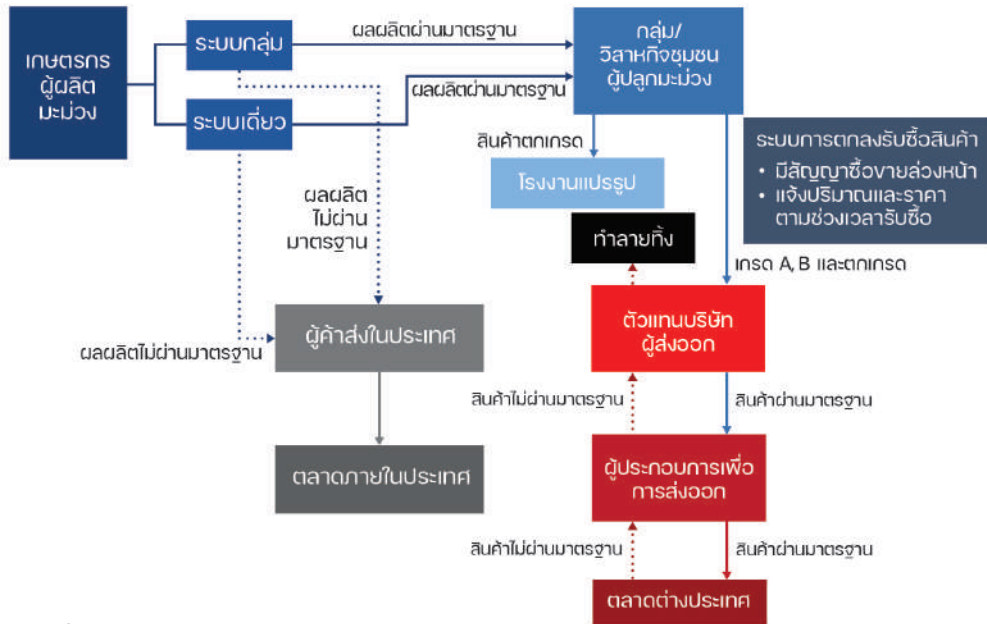
3) **ห่วงโซ่อุปทานขั้นปลาย** เกี่ยวข้องกับผู้ส่งออก หลังจากบริษัทผู้ส่งออกมะม่วงทำการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยตรง หรือผู้รวบรวมผลผลิต (สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน/ชมรมผู้ปลูกและส่งออกมะม่วง) แล้วขนส่งไปยังจุดรวมของผู้ส่งออก เพื่อปรับปรุงคุณภาพให้ตรงตามระเบียบในการส่งออกไปยังประเทศเป้าหมายปลายทาง³⁴ โดยผู้บริโภคในแต่ละประเทศจะมีความต้องการคุณภาพมะม่วงที่แตกต่างกัน เช่น ประเทศเกาหลีใต้ผู้บริโภคจะเน้นบริโภคมะม่วงเกรด A ประเทศญี่ปุ่นจะนิยมบริโภคมะม่วงน้ำดอกไม้สีทองเกรด A และเกรด B ส่วนจีนนิยมบริโภคมะม่วงทุกเกรด เป็นต้น³⁵

³² ธนรัตน์ แต้วटना และคณะ, 2561

³³ ดาเรศร์ กิตติโยภาส และคณะ, 2555

³⁴ ปณิตดา กสิกิจวิวัฒน์ และกัจจิด เล่ห์มงคล, 2557

³⁵ นงคินุช บุญกล้า, 2560

ภาพที่ 3.5 ห่วงโซ่อุปทานของมะม่วง
ที่มา: นางคันช บุญกล้า, 2560 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

3.3 ปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ได้ศึกษาปัญหาต่างๆ ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงต้องเผชิญในการผลิต โดยสามารถสรุปเป็นปัญหาในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการควบคุมมาตรฐานผลผลิต ด้านต้นทุน การผลิต ด้านข้อมูลการตลาด ด้านการค้า นอกจากนี้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็เป็นปัญหาใหม่ที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงด้วยเช่นกัน มีรายละเอียดดังนี้

1) ปัญหาด้านการผลิต

ปัญหาในด้านการผลิตที่พบโดยส่วนใหญ่ในการปลูกมะม่วง คือ โรคและแมลงศัตรูพืชที่เกิดในมะม่วง โดยโรคที่เป็นปัญหาสำคัญในการเพาะปลูกมะม่วง คือ โรคแอนแทรคโนส (Anthracnose) ซึ่งมีสาเหตุมาจากเชื้อรา โดยทำให้เกิดอาการเป็นจุดแผลบนใบ กิ่ง ผล และหากการทำลายของโรครุนแรงจะทำให้เกิดอาการใบแห้ง ใบบิดเบี้ยว และร่วงหล่น ซ่อดอกแห้ง ไม่ติดผล ตลอดจนผลเน่าหลังการเก็บเกี่ยว ดังนั้นเกษตรกรจึงควรหมั่นดูแลความสะอาดภายในสวน เช่น การกำจัดเศษซากพืชหลังจากตัดแต่งกิ่ง โดยอาจจะใช้ยาฆ่าราในช่วงระยะที่มะม่วงกำลังจะแตกใบอ่อน สารเคมีที่สามารถนำมาใช้ ได้แก่ แมนโคเซบ คอปเปอร์ไฮดรอกไซด์ โพลคลอราช อะซ็อกซีสโตรบิน และสารในกลุ่มไทรอะโซล ซึ่งควรพ่นฉีดสลับระหว่างสารเคมีประเภทดูดซึมและสารเคมีประเภทสัมผัส นอกจากนี้อีกทางเลือกหนึ่ง คือ การใช้สารประกอบทองแดงในช่วงปลายฤดูก่อนระยะห่อผล ซึ่งไม่มีค่าปริมาณสารพิษตกค้างสูงสุดที่ยุโรปกำหนดไว้

นอกจากโรคแล้ว แมลงศัตรูพืชเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดความเสี่ยงด้านการผลิตมะม่วง โดยแมลงศัตรูพืชที่สำคัญของมะม่วงในระยะต่างๆ ได้แก่ ระยะแตกใบอ่อน เช่น ตัวงวงกัดใบมะม่วง และเพลี้ยไฟ ระยะออกดอก เช่น เพลี้ยไฟ เพลี้ยจักจั่นมะม่วง ระยะติดผล เช่น หนอนผีเสื้อเจาะผลมะม่วง

ผู้สอนรายวิชา การผลิตมะม่วง

ด้วงวงเจาะเมล็ดมะม่วง และแมลงวันผลไม้ ดังนั้นเกษตรกรจึงควรหมั่นดูแลความสะอาดภายในสวน เก็บใบ กิ่ง ผลมะม่วงที่ร่วงหล่นไปทำลาย นอกจากนี้ควรตัดแต่งทรงพุ่มมะม่วงอย่าปล่อยให้ทึบเกินไป³⁶

2) ปัญหาการควบคุมมาตรฐานของผลผลิต

เกษตรกรบางรายที่มีพื้นที่ปลูกมะม่วงไม่มากส่งผลให้เกษตรกรไม่ขอรับรอง (Good Agricultural Practice: GAP) ทำให้ผลผลิตที่ส่งออกไปอาจมีโรค แมลง หรือมีสารเคมีปนเปื้อน ซึ่งหากส่งออกไปพร้อมกับมะม่วงน้ำดอกไม้ที่ได้รับรอง GAP แล้วประเทศปลายทางเกิดการสุ่มตรวจ พบว่า มะม่วงน้ำดอกไม้ดังกล่าวไม่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค มะม่วงน้ำดอกไม้ทั้งหมดที่ได้รับการรับรองและไม่ได้มีการรับรองจะต้องถูกทำลายทั้งหมด และอาจถูกขึ้นบัญชีเป็นสินค้าห้ามนำเข้าประเทศ นอกจากนี้เกษตรกรบางรายที่ได้รับการรับรองจาก GAP แล้วไม่ปฏิบัติตาม GAP อย่างเคร่งครัด ส่งผลให้มีสารเคมีตกค้างในผลผลิต เนื่องจากเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการใช้สารเคมี ดังนั้นควรมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับการรับรอง GAP แล้วให้เกษตรกรปฏิบัติตาม GAP อย่างเคร่งครัด โดยการติดตามและตรวจสอบผลอย่างสม่ำเสมอ³⁷

3) ปัญหาต้นทุนการผลิตของเกษตรกร

ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง ประกอบด้วย ต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร ต้นทุนส่วนที่ควรเข้าไปวางแผนลดต้นทุนการผลิตนั้นเป็นส่วน of ต้นทุนผันแปร ซึ่งเป็นต้นทุนขึ้นอยู่กับปริมาณของผลผลิต ได้แก่ ค่าปุ๋ย ค่าสารเคมี ค่าถ่วงห่อมะม่วง เป็นต้น ทั้งนี้ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ ประกอบด้วย³⁸

ก. ปัญหาต้นทุนการใช้ปุ๋ย เกิดจากเกษตรกรไม่ได้วิเคราะห์ปริมาณแร่ธาตุในดิน จึงใส่ปุ๋ยตามสูตรที่มีขายในท้องตลาด ทำให้พืชได้รับแร่ธาตุบางชนิดมากหรือน้อยเกินไป และเกษตรกรใส่ปุ๋ยให้กับมะม่วงต้นใหญ่และมะม่วงต้นเล็กในปริมาณที่เท่ากัน ทั้งที่มะม่วงต้นใหญ่มีธาตุอาหารต่างๆ สะสมมากกว่าในมะม่วงต้นเล็ก โดยมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ เกษตรกรควรใช้ปุ๋ยเคมีแบบสั่งตัด เพื่อจัดการธาตุอาหารพืชให้มีปริมาณเหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูก การใช้ปุ๋ยสั่งตัดช่วยให้เกษตรกรตัดสินใจใช้ปุ๋ยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับปริมาณแร่ธาตุที่มีอยู่ในดิน ทำให้ต้นทุนค่าปุ๋ยลดลง ในขณะที่ผลผลิตเพิ่มขึ้นส่งผลให้เกษตรกรมีกำไรมากขึ้น

ข. ปัญหาเรื่องต้นทุนการใช้สารเคมี เกษตรกรใช้สารเคมีด้วยความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมต่อสภาพการเพาะปลูกมะม่วงในปัจจุบัน มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ เกษตรกรต้องหมั่นติดตามข่าวสารความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการดูแลสวนมะม่วงอย่างสม่ำเสมอ แล้วนำข้อมูลและแนวทางปฏิบัติต่างๆ มาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อสภาพสวนมะม่วงของตนเอง หรือใช้วิธีทางธรรมชาติช่วยในการกำจัดศัตรูพืช ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีบางชนิดลง สามารถลดต้นทุนการผลิตและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4) ปัญหาข้อมูลและการวางแผนการตลาดของเกษตรกร

ปัญหาที่พบตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า ในบางช่วงเวลาที่ปริมาณมะม่วงที่ผ่านมาตรฐานมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ส่วนมะม่วงในฤดูมีปริมาณล้นตลาด เกิดจากวางแผนช่วงเวลากาการผลิตของ

³⁶ รัตน์ชเลศ และคณะ, 2556

³⁷ รัตติญา งามระบำ, 2561

³⁸ ศรีนทร ทองอินทร์, 2558

มะม่วงนอกฤดูตลาดเคลื่อน เกษตรกรไม่เข้าใจกลไกราคามะม่วงส่งออก เนื่องจากทราบเพียงราคาขายที่ตลาดปลายทาง ซึ่งมีราคาค่อนข้างสูง โดยไม่ทราบว่าราคาขายที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากต้นทุนด้านโลจิสติกส์ และต้นทุนด้านความเสี่ยงของผู้ส่งออกและผู้นำเข้ารวมอยู่ด้วย โดยมีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ด้วยการเพิ่มมาตรฐานการผลิตมะม่วงในฤดูกาล เพื่อเพิ่มสัดส่วนของมะม่วงเกรด A ให้มีมากขึ้น เนื่องจากตลาดต่างประเทศมีความต้องการในปริมาณมาก และผู้ส่งออกของไทยสามารถทำตลาดได้ รวมถึงให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกด้านการตลาด และราคาสินค้าให้เกษตรกรได้รับทราบ เพื่อให้สามารถวางแผนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น³⁹

5) ปัญหาจากมาตรการกีดกันทางการค้ารูปแบบใหม่

อุปสรรคทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Barriers) ซึ่งเป็นมาตรการของประเทศคู่ค้า เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Measures: NTMs) ภายใต้กรอบ WTO ที่เข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น สามารถสรุปได้ดังนี้⁴⁰

มาตรการ (Technical Barriers to Trade: TBT) ซึ่งเป็นมาตรการด้านการติดฉลาก การคัดแยก การบรรจุภัณฑ์ และการบ่งบอกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและกระบวนการผลิต

มาตรการที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของสินค้าที่มีต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภคและประชาชน รวมถึงกระบวนการผลิตที่ปลอดภัย (Sanitary and Phytosanitary Measures: SPS) เช่น กรณีของแต่ละประเทศที่มีการตรวจใบรับรองวิธีการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) และตรวจสอบสุขอนามัย (Phytosanitary Check) ของมะม่วงน้ำดอกไม้้นำเข้า

มาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา (Trade-Related Intellectual Properties: TRIPS) พบว่าในปัจจุบัน มะม่วงน้ำดอกไม้ไม่ได้มีการขยายพันธุ์และนำไปปลูกในประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นจึงทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไทย เกิดความวิตกว่าอาจมีการขอลงสิทธิบัตรมะม่วงน้ำดอกไม้เป็นของต่างประเทศ

ระเบียบวิธีการออกใบอนุญาตนำเข้า (Import Licensing Procedures) เช่น กรณีผู้ประกอบการนำเข้ามะม่วงสดของมาเลเซีย จะต้องได้รับใบอนุญาตนำเข้าจากกระทรวงเกษตรฯ ของมาเลเซีย โดยทั่วไปใบอนุญาตจะมีอายุ 3 เดือน เป็นต้น

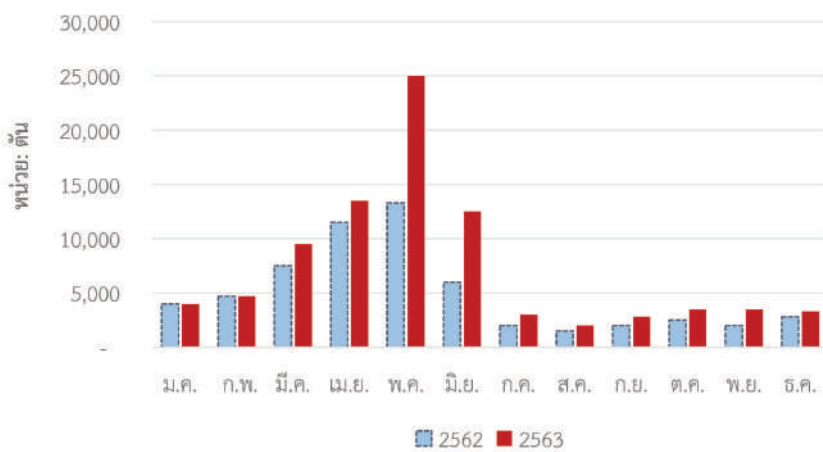
6) ปัญหาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อส่งออกมะม่วง

ช่วงระยะเริ่มต้นของการเริ่มระบาดของโควิด-19 ถือว่าไม่ส่งผลกระทบต่อส่งออกมะม่วงของไทย โดยทางกรมเจรจาการค้าเปิดเผยว่า มะม่วงสดของไทยเป็นหนึ่งในสินค้าที่ทำยอดส่งออกขยายตัวได้ดี ถึงแม้ในช่วงสถานการณ์วิกฤติการแพร่ระบาด โดยในช่วง 5 เดือนแรก (ม.ค. – พ.ค.) ของปี 2563 ประเทศไทยสามารถส่งออกมะม่วงสดปริมาณ 57,550.17 ตัน ขยายตัวเมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันในปี 2562 ในทางเดียวกันตลอดปี 2563 ปริมาณการส่งออกยังปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นจาก 58,509.03 ตัน ในปี 2562 เป็น 87,260.01 ตันในปี 2563 ดังแสดงในภาพที่ 3.6 โดยการส่งออกมะม่วงไปตลาดอาเซียน

³⁹ ปนัดดา กลกิจวิวัฒน์ และกำจัด เล่ห์มงคล, 2557; พิมพ์ณัฐชา บุญยมลิก, 2560

⁴⁰ ปนัดดา กลกิจวิวัฒน์ และคณะ, 2557

ขยายตัวโดดเด่นที่สุด มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 37.5 ของการส่งออกทั้งหมด ซึ่งตลาดหลักในการส่งออกมะม่วงสด เช่น มาเลเซีย เวียดนาม และ สปป.ลาว มีการส่งออกที่ขยายตัวขึ้นจากปี 2562 โดยมีปริมาณการส่งออกมะม่วงสดไปมาเลเซียเพิ่มขึ้นจาก 14,399.46 ตันในปี 2562 เป็น 45,007.56 ตันในปี 2563 และมีการส่งออกมะม่วงสดไป สปป. ลาว เพิ่มขึ้นจาก 5,876.07 ตันในปี 2562 เป็น 7,126.44 ตันในปี 2563 และยังมีประเทศจีนที่นิยมมะม่วงสดจากไทยเพิ่มขึ้น โดยประเทศไทยมีข้อได้เปรียบจากความตกลงการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) ซึ่งในปัจจุบันประเทศคู่ค้า FTA ของไทยมี 15 ประเทศ ไม่เก็บภาษีนำเข้ามะม่วงสดจากไทย ได้แก่ สมาชิกอาเซียน 7 ประเทศ (อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ บรูไน เวียดนาม เมียนมา และมาเลเซีย) จีน ญี่ปุ่น ฮองกง ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย ชิลี และเปรู เหลือเพียง 3 ประเทศ ที่ยังเก็บภาษีนำเข้าจากไทย ได้แก่ สปป.ลาว และกัมพูชา เก็บภาษีนำเข้าร้อยละ 5 และเกาหลีใต้ เก็บภาษีนำเข้าร้อยละ 24⁴¹

ภาพที่ 3.6 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงสด ปี 2562 - 2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร, 2563 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

แต่อย่างไรก็ตาม มาตรการล็อกดาวน์จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังคงส่งผลกระทบต่อ การส่งออกมะม่วงของไทย โดยเฉพาะตลาดเกาหลี ญี่ปุ่น และยุโรป ซึ่งปกติจะส่งมะม่วงโดยการขนส่งทางอากาศ แต่มีการระงับการขนส่งทางอากาศบางเที่ยวบิน ทำให้ค่าใช้จ่ายในการส่งออกเพิ่มขึ้นจากเดิม 20 บาทต่อกิโลกรัม เป็น 80 บาทต่อกิโลกรัม ส่งผลให้ผู้ประกอบการแบกรับต้นทุนที่สูง ทำให้ การซื้อขายมะม่วงเกิดการหดตัวเป็นอย่างมาก⁴² โดยทางกรมส่งเสริมการเกษตรได้ให้การช่วยเหลือเกษตรกรจากผลกระทบที่เกิดขึ้น โดย บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด ยินดีลดค่าขนส่งข้ามจังหวัด และได้เสนอโครงการ “ซื้อมะม่วงฝากหมอ” เพื่อเป็นช่องทางในการกระจายสินค้า และเปิดโอกาสให้ประชาชนซื้อมะม่วงคุณภาพส่งออกส่งให้โรงพยาบาล เพื่อให้แพทย์และพยาบาลเป็นขวัญกำลังใจ นอกจากนี้ยังมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรคัดเลือกสินค้าและแนะนำเกษตรกรให้เปิดขายสินค้า

⁴¹ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2563

⁴² กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563

ออนไลน์ พร้อมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ผ่านช่องทางต่างๆ และจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมสินค้ามะม่วง ภายใต้นโยบายให้ส่วนราชการและประชาชนช่วยกันซื้อมะม่วงคุณภาพดีไป เป็นของขวัญของฝาก เป็นต้น

3.4 สถานการณ์มะม่วงมหาชนก

มะม่วงแต่ละสายพันธุ์มีลักษณะการปลูก การซื้อขาย ที่แตกต่างกันไปตามชนิดพันธุ์และความต้องการของตลาด โดยมะม่วงมหาชนกมีอัตราการเติบโตของผลผลิตค่อนข้างสูง แต่เกษตรกรผู้ปลูกก็เผชิญกับปัญหาจากความเสียหายหลากหลายด้านเช่นกัน เนื้อหาส่วนนี้ที่มีมาจากข้อมูลสถิติการผลิตและการค้า ผนวกกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงมหาชนก ตำบลหนองหิน อุดตนาถกสมาคมชาวสวนมะม่วงไทย และเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา

3.4.1 ข้อมูลทั่วไปของมะม่วงมหาชนก

สถานการณ์การเพาะปลูกมะม่วงมหาชนกในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2554 – 2563) พบว่า มีการเติบโตขึ้นอย่างมาก จากตารางที่ 3.1 พบว่า เนื้อที่ปลูกและเนื้อที่ให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 1,270 ไร่ และ 308 ไร่ในปี 2554 เป็น 10,153 ไร่ และ 4,392 ไร่ในปี 2564 ทำให้ผลผลิตรวมเพิ่มขึ้นจาก 362 ตันในปี 2554 เป็น 9,881 ตันในปี 2564 โดยภาคเหนือและภาคตะวันออก เฉียงเหนือเป็นพื้นที่หลักของการปลูกมะม่วงพันธุ์นี้ จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตมะม่วงมหาชนกมากที่สุด 3 อันดับแรกในปี 2563 ได้แก่ กาฬสินธุ์ (2,436 ไร่) เชียงใหม่ (1,282 ไร่) และลำพูน (477 ไร่) ตามลำดับ ผลผลิตจากจังหวัดกาฬสินธุ์ในปี 2563 มีมากถึง 7,353 ตัน หรือร้อยละ 74 ของผลผลิตในประเทศทั้งหมด อย่างไรก็ตามผลผลิตมะม่วงมหาชนกต่อไร่ในแต่ละปีค่อนข้างผันผวน ในปี 2563 ผลผลิตต่อไร่ในจังหวัดกาฬสินธุ์สูงถึง 3 ตัน ในขณะที่ผลผลิตต่อไร่ในพื้นที่อื่นๆ เช่น เชียงใหม่หรือลำพูนไม่เกิน 1.5 ตัน

สำหรับสถานการณ์ราคามะม่วงมหาชนกที่เกษตรกรขายได้ระหว่างปี 2554 – 2563 พบว่า ราคามะม่วงมหาชนกผันผวนและแตกต่างกันมากระหว่างจังหวัด แม้กระทั่งในจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกันเช่น เชียงใหม่และลำพูน ราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์ขายได้สูงกว่าราคาที่เกษตรกรทางภาคเหนือขายได้เกือบทุกปี ปี 2562 เป็นปีที่มะม่วงมหาชนกมีราคาดี โดยราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์ขายได้อยู่ที่ 25 บาทต่อกิโลกรัม และลดลงเหลือเพียง 14.58 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2563

3.4.2 มุมมองของผู้นำกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก

ในอดีต เกษตรกรในตำบลหนองหิน อำเภอหนองศรี จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบอาชีพปลูก อ้อยและมันสำปะหลังเป็นหลัก เริ่มปลูกมะม่วงมหาชนกเมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว (ปี 2550) จาก โครงการพระราชดำริที่เข้ามาส่งเสริมพันธุ์ไม้ต่างๆ แก่เกษตรกรในพื้นที่ โดยสมาชิกของโครงการก็จะ นำพันธุ์ไม้ไปทำการขยายพันธุ์ ซึ่งมะม่วงมหาชนกเป็นหนึ่งในพันธุ์ที่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาเมื่อมีผลผลิต จึงเริ่มขายจนมีตลาด เป็นผลให้เกษตรกรรายอื่นๆ เริ่มสนใจปรับเปลี่ยนมาปลูกมากขึ้น จนมีจำนวนมากในปัจจุบัน

สำหรับตัวประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงมหาชนกตำบลหนองหินเริ่มปรับเปลี่ยนมาปลูก มะม่วงมหาชนกจาก 3 ไร่ในปี 2550 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2564) มีพื้นที่ปลูกประมาณเกือบ 50 ไร่ โดยเหตุ ที่เปลี่ยนแปลงมาปลูกมะม่วงฯ มีเหตุผลหลัก 3 ประการ คือ 1) รายได้ (ราคา ณ ตอนนั้นปี 2550 ที่ ประมาณ 8 - 9 บาทต่อกิโลกรัม) 2) ปัญหาดินเสื่อมโทรมมากจากที่ปลูกมันสำปะหลังและอ้อยมาเป็น เวลายาวนาน ทำให้ได้ผลผลิตต่อไร่ น้อยลงมาก หากเปลี่ยนมาปลูกมะม่วงจะดีต่อดินและสามารถปลูก หญ้าคลุมดินได้ด้วย 3) การจัดการน้ำจะง่ายกว่ามันสำปะหลังและอ้อย เพราะลงทุนปลูกแค่ครั้งเดียว

ช่วงแรกของการปรับเปลี่ยน (ประมาณก่อนปี 2555) ช่องทางการจำหน่ายมีรูปแบบการฝาก เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนกเหมือนกันแต่เป็นผู้รับซื้อในท้องถิ่นด้วยเพื่อนำสินค้าไปจำหน่าย (ต่าง คนต่างขายให้พ่อค้า) แต่เกษตรกรเล็งเห็นว่าเมื่อมีการเพิ่มพื้นที่ปลูกมากขึ้นแต่ไม่เพิ่มช่องทางการตลาด จะทำให้ราคาตกต่ำและล้นตลาด จึงได้รวมเป็นกลุ่มวิสาหกิจและพยายามหาตลาดเองจนมาถึงปัจจุบัน สำหรับช่องทางการจำหน่ายเพื่อการส่งออกเป็นรูปแบบที่บริษัทผู้ส่งออกเข้ามารับผลผลิต ทั้งผลสดและ แช่แข็ง โดยมีการวางแผนกำหนดรายการสั่งซื้อ (order) ร่วมกันจากปริมาณการคาดการณ์ผลผลิตจาก แต่ละสวน เพื่อแบ่งยอดโควตาการส่งขาย นอกจากนี้ในเรื่องของคุณภาพ เกษตรกรส่วนมากมีคุณภาพ มาตรฐาน GAP อยู่แล้ว จากการที่ภาครัฐช่วยอบรมดูแลผ่านกลุ่มวิสาหกิจ

แนวโน้มที่ผ่านมา ราคาของมะม่วงฯ มีขึ้นลงตามสถานการณ์ของแต่ละปี โดยก่อนปี 2555 ราคาไม่ค่อยผันผวนมากนัก แต่ประมาณปี 2555 - 2556 ราคาเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่พืชอื่นๆ มีราคาตกต่ำ ทำให้เกษตรกรในพื้นที่เปลี่ยนมาปลูกมะม่วงมหาชนกเป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้นเรื่อยมาจนถึงปี 2563 (ก่อนเกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19) สำหรับปีที่ได้ราคาสูงที่สุดคือปี 2560 ผลสดเกรดส่งออก 50 บาทต่อกิโลกรัม (ต้นฤดู ม.ค. - มี.ค.) นอกจากนี้สำหรับปีที่ผันผวนที่สุดคือปี 2563 ที่เกิดการ แพร่ระบาดของโควิด-19 ผลผลิตต้นฤดูกาลันต้นทาง ไม่มีช่องทางจำหน่าย ทำให้ต้องขายออกราคา 16 บาทต่อกิโลกรัม และสำหรับในปี 2564 ผลสดเกรดส่งออกราคา 40 บาทต่อกิโลกรัม (ต้นฤดู ม.ค. - มี.ค.) แต่หลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ระลอกใหม่ระบาด ก็ไม่ได้รับ ผลกระทบและราคาแทบจะไม่แตกต่างจากปีปกติ

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

1. การระบายผลผลิตไม่ทัน เป็นความเสี่ยงที่กังวลมากที่สุด ผลผลิตจะกระจุกมากช่วงเดือน มีนาคม - เมษายนของทุกปี ทำให้ราคาตกเพราะระบายสินค้าไม่ทัน
2. โรคแมลง ในปัจจุบันมีความรุนแรงมากขึ้น มีการใช้สารเคมีมากขึ้น เชื้อภัยกับต้นทุนสูงขึ้น แต่ แก้ปัญหาไม่ค่อยได้ โดยสาเหตุน่าจะมาจากการขยายพื้นที่มากจนเกินไป ทำให้โรคแมลงมากขึ้นไปด้วย รวมถึงสารเคมีที่ใช้หลากหลายมากทำให้คาดว่าดี้อย่าและแพร่กระจายได้เร็ว

3. การแพร่ระบาดของโควิด-19 ไม่ได้กังวลมาก เพราะถ้ากระจายผลผลิตได้ก็จัดการได้ ตลาดก็ไปได้ เพราะอย่างไรก็ตามมะม่วงมีตลาดอยู่แล้ว

ทิศทางการเตรียมรับมือกับความเสี่ยง

1. การทำมะม่วงนอกฤดู การเร่งให้ผลผลิตออกตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ ทำให้ได้ราคามากขึ้น มะม่วงที่สามารถทำให้ออกก่อนฤดูได้จะได้ราคาสูง เนื่องจากผลผลิตในภูมิภาคอื่นจะออกล่าช้ากว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นผลให้พ่อค้ายังต้องรับซื้อในราคาสูง เพราะผลผลิตออกมาไม่มาก และไม่ต้องแข่งขันด้านราคาเพราะยังหาสินค้าจากที่อื่นไม่ได้ แต่พอถึงฤดูกาลที่มีตัวเลือกมากแล้วราคาก็จะตกลงมาเพื่อแข่งขันในการขายของเกษตรกร อย่างไรก็ตามการส่งออกฤดูมีปัจจัยที่สำคัญ คือ สภาพอากาศที่เอื้ออำนวยและความรู้ในด้านปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิต เช่น เรื่องดิน ซึ่งเป็นผลทำให้ประสบความสำเร็จบ้างและไม่ประสบความสำเร็จบ้างในบางปีเพราะต้องอิงปัจจัยภายนอกค่อนข้างสูง

2. การแปรรูป มีการเข้าร่วมโครงการวิจัยต่างๆ เช่น การทำผลิตภัณฑ์ แช่แข็ง อบแห้ง แช่แข็งน้ำผลไม้ แต่ยังไม่ได้มาตรฐานและ อย. เพราะต้องใช้ทุนมาก

3. การขยายตลาดต่างประเทศ เช่น การเจาะตลาดประเทศมาเลเซีย ที่มีความต้องการซื้อสูงแต่ไม่จำเป็นต้องทำมาตรฐานสูงเท่าตลาดญี่ปุ่น

ผลกระทบ การตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

ช่วงต้นของปี 2563 ที่เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นช่วงที่มะม่วงแก่เริ่มถึงฤดูเก็บเกี่ยวพอดี ทำให้บริษัทส่งออกไม่รับซื้อผลผลิตเหมือนปีที่ผ่านมาเพราะไม่สามารถส่งออกได้ มะม่วงที่เริ่มสุกก็จะเน่าเสียบางส่วน หลังจากนั้นเมื่อบริษัทส่งออกเริ่มปรับตัวได้ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) จึงกลับเข้ามารับซื้อผลผลิตอีกครั้งแต่ราคาที่ได้ก็ลดลง (เหลือประมาณ 16 บาทต่อกิโลกรัม) และผลผลิตก็เสียหายไปบ้างแล้ว ซึ่งคาดว่าผลผลิตที่เสียหายน่าจะประมาณครึ่งหนึ่งของผลผลิตทั้งหมด

ระหว่างที่ส่งออกไม่ได้นั้นก็มีการขายออนไลน์ เริ่มจากรุ่นลูก - หลาน ที่กลับมาอยู่บ้านจากสถานการณ์การแพร่ระบาดฯ ช่วยพ่อแม่ในการเริ่มเปิดช่องทางออนไลน์ โดยช่วยเหลือในส่วนของ การตอบลูกค้า รับคำสั่งซื้อ ทำให้คนรู้จักมะม่วงมหาชนกมากขึ้นจากเดิมที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก โดยสามารถขายได้ประมาณ 10% ของผลผลิต แต่ได้ราคาไม่สูงมากนักเนื่องจากต้องระบายผลผลิตออกให้ทัน และในช่วงแรกมีปัญหาเรื่องขาดแคลนบรรจุภัณฑ์ในการส่ง

ช่วงปี 2564 สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งราคาและปริมาณการขายได้เกือบปกติ ผลผลิตค่อนข้างกระจายตัวดีทำให้บางช่วงผลผลิตออกไม่ทันยอดรับซื้อ ส่วนการขายออนไลน์ในปี 2564 ได้ราคาใกล้เคียงกับราคาส่งออก

สำหรับอนาคตของมะม่วงมหาชนก คาดว่ายังมีช่องทางการเติบโต เนื่องจากตั้งแต่ในอดีตมีตลาดน้อย ส่งออกไปได้ไม่กี่ประเทศและไปในรูปแบบแช่แข็ง แต่ปัจจุบันพัฒนามาเป็นการส่งผลสด ส่วนราคาเมื่อเทียบกับน้ำดอกไม้สีทองแล้วในอดีตราคาต่างกันมาก แต่ในปัจจุบันราคาใกล้เคียงกัน จึงคิดว่าน่าจะมีส่วนแบ่งตลาดมาเพิ่ม และมีตลาดใหญ่เพิ่ม เช่น เกาหลี ส่วนเกษตรกรนั้น คาดว่าคงไม่มีการขยายพื้นที่เพิ่มมากนัก และเกษตรกรมือสมัครเล่นน่าจะออกจากอาชีพไป ส่วนเกษตรกรมืออาชีพน่าจะทำต่อไป

สำหรับการปรับตัวที่เกษตรกรวางแผนไว้ คือ การกระจายผลผลิตให้ได้มากที่สุด (ไม่กระจุกออกในเวลาเดียวกัน) ทำนอกฤดูบ้าง (เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์) ในฤดูบ้าง (เดือนมีนาคม - พฤษภาคม) หากมะม่วงไม่กระจุกตัว การขายจะไม่มีปัญหาและได้ราคาดี นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาการแปรรูปเพิ่มเติม

อีกด้วย และยังมีองุ่นหลายพันธุ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละเกรด เช่น เกรดส่งออก เกรดขายในประเทศ เกรดโละ เป็นต้น ซึ่งแต่ละเกรดจะมีกลุ่มลูกค้าที่แตกต่างกัน

3.5 สถานการณ์มะม่วงน้ำดอกไม้

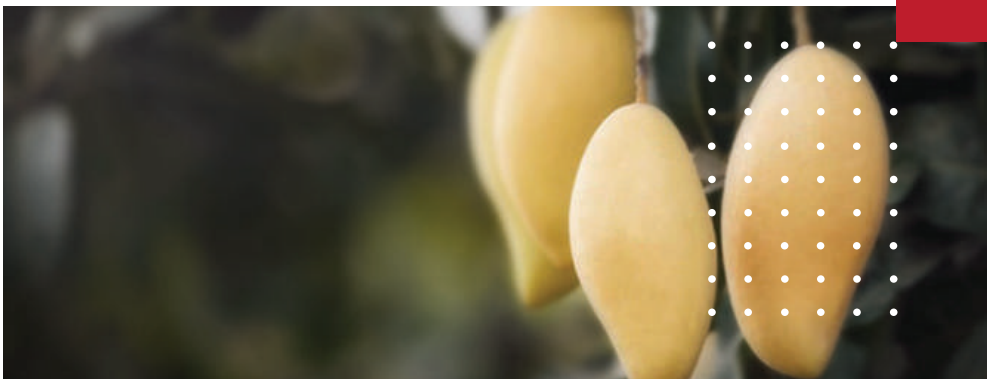
มะม่วงน้ำดอกไม้เป็นพันธุ์ที่ได้รับความนิยมจากตลาดมากที่สุด ทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ โดยสถานการณ์ทั่วไปของมะม่วงน้ำดอกไม้ในส่วนนี้ ใช้ข้อมูลหลักจากสถิติการผลิตและการค้า และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับอดีตนายกรสมาคมชาวสวนมะม่วงไทยและเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา โดยสรุปประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

3.5.1 ข้อมูลทั่วไปของมะม่วงน้ำดอกไม้

จากข้อมูลสถิติการเพาะปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2554 - 2563) พบว่า มะม่วงน้ำดอกไม้มีนิยมปลูกมากในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก เฉียงเหนือ เนื้อที่ปลูกและให้ผลของมะม่วงน้ำดอกไม้ค่อนข้างผันผวน โดยรวมเนื้อที่ปลูกเพิ่มขึ้นจาก 267,622 ไร่ในปี 2556 เป็น 345,783 ไร่ในปี 2563 และเนื้อที่ให้ผลเคยสูงถึง 146,384 ไร่ในปี 2554 ก่อนจะลดลงเหลือ 96,097 ไร่ในปี 2558 และเพิ่มเป็น 151,377 ไร่ในปี 2563 ทั้งนี้ ผลผลิตรวมในปี 2563 มีประมาณ 188,049 ตัน ซึ่งน้อยกว่าเมื่อ 10 ปีก่อนเกือบครึ่งหนึ่ง ผลผลิตต่อไร่ของมะม่วงน้ำดอกไม้เฉลี่ยทั่วประเทศ คือ 1.24 ตัน จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้มากที่สุดในปี 2563 คือ จังหวัดพิษณุโลก (39,398 ไร่) (ตารางที่ 3.2)

ในปี 2563 จังหวัดนครราชสีมามีพื้นที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ 15,480 ไร่ มีเนื้อที่ให้ผล 8,424 ไร่ ให้ผลผลิตรวมประมาณ 3,200 ตัน และมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 0.38 ตันต่อไร่ ซึ่งถือว่าน้อยที่สุดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (จากที่เคยสูงถึง 1.55 ตันต่อไร่ในปี 2558) สาเหตุหนึ่งน่าจะมาจากการที่เกษตรกรในพื้นที่นครราชสีมาเปลี่ยนมาผลิตมะม่วงนอกฤดูมากขึ้นซึ่งให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำลงด้วย

สถานการณ์ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ที่เกษตรกรขายได้เฉลี่ยระหว่างปี 2554 – 2563 พบว่า ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ที่เกษตรกรขายได้ปี 2563 มีแนวโน้มลดลงจาก 32.81 บาทต่อกิโลกรัมในปี 2562 เป็น 26.09 บาทต่อกิโลกรัมในปี 2563 และเมื่อพิจารณาเฉพาะราคาของเกษตรกรจังหวัดนครราชสีมาขายได้พบว่า ราคาเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2557 สูงสุดในปี 2561 ที่ 55 บาทต่อกิโลกรัม ก่อนที่จะลดลงมาจนถึง 23 บาทต่อกิโลกรัมในปี 2563

ตารางที่ 3.2 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาที่เกี่ยวข้องกรขายได้ของมะม่วงน้ำดอกไม้ ปี 2554 – 2563

ปี	เนื้อที่ปลูก (ไร่)			เนื้อที่ให้ผล (ไร่)			ผลผลิต (ตัน)			ผลผลิตต่อไร่ (ตัน)			ราคาที่เกี่ยวข้อง (บาท/กิโลกรัม)		
	พืชผลโลก	นครราชสีมา	รวม	พืชผลโลก	นครราชสีมา	รวม	พืชผลโลก	นครราชสีมา	รวม	พืชผลโลก	นครราชสีมา	รวม	พืชผลโลก	นครราชสีมา	รวม
2554	98,050	18,809	300,870	24,245	12,950	146,384	56,306	11,789	329,888	2.32	0.91	2.25	31.26	25.28	24.76
2555	76,456	16,115	271,508	65,534	10,282	177,294	182,573	9,863	392,158	2.79	0.96	2.21	49.36	29.59	36.21
2556	75,329	16,083	267,622	51,375	9,828	150,769	99,331	8,305	229,120	1.93	0.85	1.52	38.79	27.59	31.62
2557	75,332	15,923	271,393	8,358	5,544	110,424	5,293	4,998	186,073	0.63	0.90	1.69	44.67	26.70	31.18
2558	75,349	16,312	275,540	3,360	3,308	96,097	2,476	5,124	148,857	0.74	1.55	1.55	61.79	32.88	32.96
2559	75,353	16,206	276,355	-	7,663	96,232	-	8,005	139,026	-	1.04	1.44	-	48.74	40.34
2560	73,456	15,724	285,421	-	2,238	94,285	-	1,181	137,049	-	0.53	1.45	-	42.48	33.96
2561	75,526	15,470	288,205	9,025	1,032	100,531	12,333	744	236,822	1.37	0.72	2.36	25.51	55.11	30.94
2562	75,393	15,480	296,127	10,773	587	95,582	9,331	513	158,044	0.87	0.87	1.65	31.69	30.74	32.81
2563	77,355	15,480	345,783	39,398	8,424	151,377	39,329	3,200	188,049	1.00	0.38	1.24	19.40	23.00	26.09

หมายเหตุ: รวม หมายถึง รวมทั้งประเทศ

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2563 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

3.5.2 มุมมองของผู้นำกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้

ภาพรวมการปลูกมะม่วง และการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

ในภาพรวม เกษตรกรในประเทศไทยมีการปลูกมะม่วงมากขึ้น นับตั้งแต่ช่วงปี 2537 - 2538 ที่เริ่มมีการส่งออกผลผลิตไปยังญี่ปุ่นและเกาหลี จนถึงช่วงปี 2545 มีการส่งออกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้มะม่วงมีราคาดีขึ้น โดยเฉพาะพันธุ์น้ำดอกไม้ที่มีความนิยมในตลาด ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เริ่มโค่นมะม่วงพันธุ์ดั้งเดิมอื่นๆ ลง เพื่อเปลี่ยนเป็นพันธุ์มะม่วงน้ำดอกไม้สีทองมากขึ้น จากการเติบโตของการส่งออกในช่วงที่ผ่านมา ทำให้กระแสการปลูกมะม่วงส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ปี 2553 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเห็นได้ชัดชัดเจนมากขึ้น อากาศที่ร้อนหรือเย็นเกินไป เป็นผลให้ดอกที่ออกมานั้นไม่ติดลูก และถ้ายิ่งอากาศร้อนมากจะเกิดเพลี้ยไฟจำนวนมากและสามารถขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นตั้งแต่ในปีดังกล่าว เกษตรกรบางส่วนจะเริ่มตระหนักว่าการปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพียงอย่างเดียวหรือเพียงพันธุ์เดียวอาจมีความเสี่ยงที่ยิ่งสูงขึ้นในอนาคต

การขายผลผลิตในปัจจุบันเน้นตลาดต่างประเทศ โดยมีประเทศปลายทางที่สำคัญ คือ เกาหลี ญี่ปุ่น รัสเซีย สหภาพยุโรป และประเทศในตะวันออกกลาง ด้วยการขนส่งทางเครื่องบินเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งญี่ปุ่นนำเข้ามะม่วงจากประเทศไทยเท่านั้น เนื่องจากความมั่นใจในคุณภาพ

รูปแบบการขายของเกษตรกรที่สวนแบ่งหลักๆ ได้ 3 รูปแบบ คือ 1) สวนคิดผลผลิตเองเพื่อนำไปส่งให้กับบริษัทส่งออก ซึ่งวิธีดังกล่าวต้องเป็นสวนที่มีศักยภาพและความรู้ความสามารถ 2) บริษัทส่งออกมาทำการคัดผลผลิตถึงสวนเอง และ 3) บริษัทนายหน้ามาเหมาสวน โดยมีราคาเฉลี่ยของผลผลิตในฤดูและนอกฤดูกิโลกรัมประมาณ 50 - 60 บาทต่อกิโลกรัม และ 120 บาทต่อกิโลกรัม ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรบางส่วนเคยพยายามส่งออกผลผลิตเองแต่สุดท้ายการส่งผลผลิตผ่านตัวแทนส่งออกได้ผลคุ้มค่ากว่า

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

จากการสัมภาษณ์พบว่า ความเสี่ยงสำคัญที่เกษตรกรมีความกังวลมากได้แก่ (1) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ (2) ปัญหาโรคพืชและแมลง

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ในบางปีอากาศร้อนหรือเย็นเกินไป ทำให้มะม่วงออกดอกแต่ไม่ติดผล ซึ่งเกษตรกรบางส่วนตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ช่วงปี 2553 ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น สภาพอากาศที่ไม่คงที่เหมือนเดิม ในบางช่วงของปีมีอุณหภูมิสูงเกินไปหรือต่ำเกินไป แม้มะม่วงเป็นพืชที่ไม่ใช้น้ำมาก แต่ความผันผวนของอุณหภูมิทำให้ผลผลิตเสียหาย และนำไปสู่การระบาดของเพลี้ยไฟอีกด้วย

ปัญหาโรคและแมลงจากเพลี้ยไฟเป็นผลมาจากอุณหภูมิที่สูงเกินไป ส่งผลอย่างมากต่อผลผลิตด้วยการกินยอดอ่อน กินดอกมะม่วง ทำให้ดอกหลุดร่วงไม่ติดผล การดูดกินผล และการทำลายผิวของมะม่วงทำให้ผิวเสียหาย นอกจากนี้ยังมีโรคราดำที่ทำลายช่อดอก และสร้างคราบราดำเกาะผิวของมะม่วงทำให้ผิวไม่สวยไม่สามารถส่งออกได้

ทิศทางการเตรียมรับมือกับความเสี่ยง

จากการตระหนักถึงความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรบางส่วนเริ่มมีมาตรการในการปรับตัวก่อนเกิดเหตุการณ์ความเสี่ยง มีการกระจายการปลูกมะม่วงให้หลากหลายพันธุ์มากขึ้น เช่น พันธุ์โชคอนันต์เขียวสวย และพันธุ์มหาชนก ซึ่งการกระจายพันธุ์มะม่วงให้มีความหลากหลายนั้นจะมีส่วนช่วยกระจาย

ความเสี่ยง เนื่องจากในปีที่อากาศมีความผันผวน แม้ว่ามะม่วงน้ำดอกไม้จะเกิดความเสียหาย แต่มะม่วงบางพันธุ์จะมีการดูแลจัดการได้ง่ายกว่าและจะยังสามารถให้ผลได้

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เป็นหลัก มีเกษตรกรที่ปลูกพันธุ์อื่นผสมคิดเป็นสัดส่วนน้อย (ประเมินว่ามีประมาณร้อยละ 20) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพันธุ์จะมีต้นทุนในการลงทุนปลูกใหม่ และมีค่าเสียโอกาสในการขาดรายได้ในช่วงที่รอต้นโตประมาณ 4 ปี ในขณะที่ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ยังคงอยู่ในระดับสูง ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงไม่เปลี่ยนไปปลูกพันธุ์อื่น

สำหรับการจัดการความเสี่ยงกับเรื่องโรคและแมลงนั้น เกษตรกรมีการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังไม่สามารถมีวิธีการในการกำจัดเพลี้ยไฟ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของมะม่วงได้ และยังคงเผชิญกับต้นทุนที่สูงขึ้นอีกด้วย

ผลกระทบ การตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

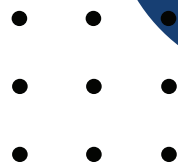
ในช่วงวิกฤติการแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรประสบปัญหาเนื่องจากไม่สามารถส่งสินค้าไปขายได้ โดยเฉพาะในตลาดต่างประเทศ มาตรการปิดประเทศทั่วโลกทำให้เที่ยวบินพาณิชย์หยุดชะงักการบินลงเกือบทั้งหมด มะม่วงซึ่งเป็นผลผลิตที่ขนส่งไปยังต่างประเทศด้วยเครื่องบินเป็นหลักจึงไม่สามารถส่งออกในช่องทางเดิมได้ ส่งผลให้ผลผลิตมะม่วงล้นต้นทาง และถึงแม้ว่าจะมีเที่ยวบินเช่าเหมาลำบ้าง แต่ค่าขนส่งก็สูงขึ้นกว่าเดิมประมาณ 1 เท่า ส่วนตลาดในประเทศก็ประสบปัญหา เนื่องจากตลาดค้าส่ง เช่น ตลาดไท ตลาดสี่มุมเมือง ปิดตัวในช่วงดังกล่าว และมาตรการล็อกดาวน์ทำให้ผลผลิตจากจังหวัดที่ห่างไกลที่ไม่สามารถจัดส่งให้ทันใน 1 วัน ไม่สามารถส่งผลผลิตได้ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถระบายผลผลิตไปขายได้

จากวิกฤตดังกล่าว มีเกษตรกรบางกลุ่ม (ผู้ให้สัมภาษณ์ประเมินว่าประมาณร้อยละ 20) ที่หันไปขายผลผลิตออนไลน์ให้ลูกค้าในประเทศโดยตรง แต่อุปสรรคสำคัญ คือ การขาดความพร้อมในการขนส่ง เช่น ผลผลิตเสียหายระหว่างการขนส่ง ขาดกล่องบรรจุผลผลิต ประกอบกับบริษัทขนส่งรับจำนวนจำกัด ทำให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้บางส่วนเท่านั้น ซึ่งการขายออนไลน์นั้นช่วยให้สามารถฟื้นตัวกลับมาได้ประมาณร้อยละ 30 สำหรับเรื่องทักษะในการขายของออนไลน์ พบว่า ส่วนใหญ่เริ่มปรับตัวในการขายออนไลน์กันเอง ตามมาด้วยพ่อค้าวัยรุ่นที่รับผลผลิตจากสวนมาขายต่อในลักษณะนายหน้า โดยกลุ่มที่ปรับตัวได้เร็ว คือ สวนที่มีลูกหลานรุ่นใหม่ เกษตรกรที่พอมีความรู้ และกลุ่มวิสาหกิจที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรที่ได้ขายออนไลน์มาก่อนส่วนใหญ่ยังคงจะขายผลผลิตบางส่วนในตลาดออนไลน์ต่อไป โดยมีการเตรียมกล่องบรรจุผลผลิตไว้มากขึ้น พัฒนาช่องทางการขาย เช่น Facebook และมองว่าการขายช่องทางออนไลน์จะยังคงอยู่ตลอดไป การพึ่งพาสถานค้าต่างประเทศเหมือนอย่างเดิมทั้งหมดเป็นไปได้ยากสายการบินพาณิชย์ยังไม่ได้กลับมาให้บริการเหมือนอย่างปกติก่อนเกิดเหตุการณ์ระบาดของโควิด-19

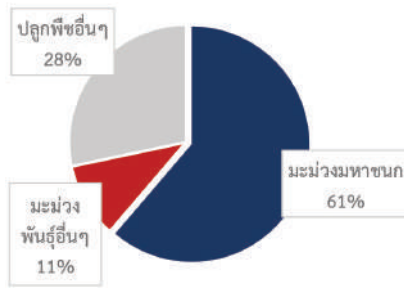

**มุมมองความเสี่ยง
การเตรียมรับมือ และการปรับตัว
ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก
(ตัวอย่างเกษตรกร จ.กาฬสินธุ์)**

4.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร

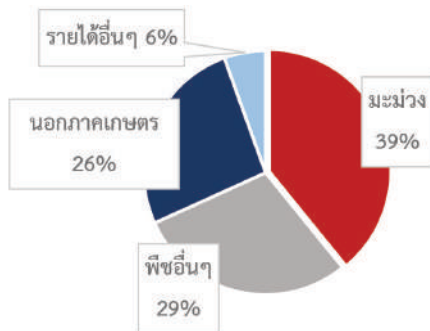
ข้อมูลจากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกจากพื้นที่ ตำบลหนองกุ้งศรี อำเภอนนทบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กรกฎาคม 2564 ถึง 31 สิงหาคม 2564 พบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุ 50 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 42.00) มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรมานานมากกว่า 31 ปี ในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.54 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 55.07) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 18.50) และส่วนที่เหลือนั้น เป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 26.43)

เกษตรกรมีขนาดพื้นที่เพาะปลูกปานกลาง เฉลี่ยรายละประมาณ 20.06 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 16.32 ไร่ และพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกมะม่วงมหาชนก ประมาณ 10 ไร่ (หรือคิดเป็นร้อยละ 61.27 ของพื้นที่ให้ผลผลิต) นอกจากนั้นปลูกมะม่วงพันธุ์อื่น 1.70 ไร่ (ร้อยละ 10.42) และพืชอื่นๆ 4.62 ไร่ (ร้อยละ 28.31) (ภาพที่ 4.1) โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรมีประสบการณ์ในการปลูกมะม่วงมาประมาณ 9 ปี สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก พบว่า มีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้นที่มีแหล่งน้ำ (ร้อยละ 36.00) และมีเกษตรกรเพียง 7 ราย (ร้อยละ 14 เท่านั้น) ที่มีน้ำเพียงพอตลอดทั้งปี

ภาพที่ 4.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 308,000 บาท ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นรายได้จากภาคเกษตร 210,200 บาท (ร้อยละ 68.24) แบ่งเป็นรายได้จากการขายมะม่วง 120,500 บาท (ร้อยละ 39.12) และรายได้จากการปลูกพืชอื่นๆ 89,700 บาท (ร้อยละ 29.12) รายได้นอกเหนือจากนั้นเป็นรายได้จากนอกภาคเกษตร เช่น จากการรับจ้าง 80,800 บาท (ร้อยละ 26.23) และรายได้จากแหล่งอื่น เช่น ลูกหลานส่งเงินกลับบ้าน 17,000 บาท (ร้อยละ 5.52) (ภาพที่ 4.2)

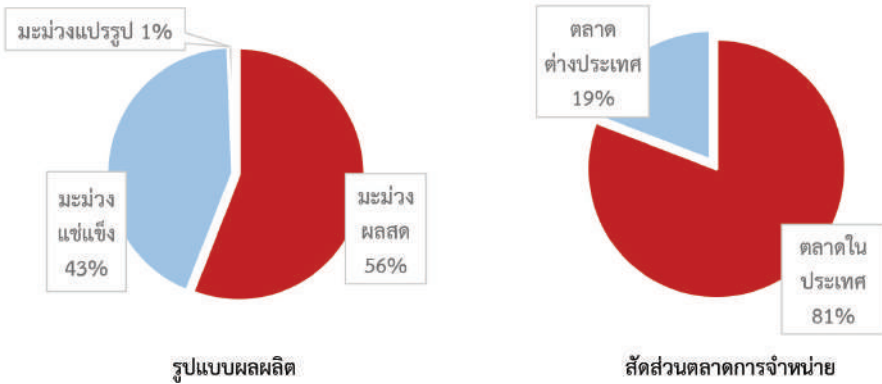

ภาพที่ 4.2 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ในด้านหนี้สิน เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 359,100 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตรประมาณครึ่งหนึ่ง คือ 199,180 บาท (ร้อยละ 55.44) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนี้สินหมุนเวียนรายปี (138,180 บาท)

จะเห็นว่าสัดส่วนของเงินลงทุนรายปีในการปลูกมะม่วงมหาชนกต่อรายได้จากการปลูกมะม่วงสะท้อนภาพใกล้เคียงกันกับสัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนต่อรายได้จากมะม่วง เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนกทำการเกษตรที่มีต้นทุนสูง รายได้จากการปลูกมะม่วงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะช่วยรับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นต่อปีได้ จำเป็นต้องอาศัยรายได้จากการปลูกพืชอื่นค้ำจุนเพื่อให้สามารถอยู่ในอาชีพได้

โดยทั่วไปแล้ว เกษตรกรจำหน่ายมะม่วงใน 3 รูปแบบ โดยรูปแบบที่เป็นที่นิยมมากที่สุด คือ มะม่วงผลสด (ร้อยละ 55.96) รองลงมา คือ รูปแบบมะม่วงแช่แข็ง (ร้อยละ 43.44) และน้อยที่สุด คือ มะม่วงแปรรูป (ร้อยละ 0.60) ทั้งนี้เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกมะม่วงมหาชนกมีการขายมะม่วงผลสดและแช่แข็งในสัดส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก และแทบไม่มีการขายแบบแปรรูปเลย ส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นเกือบทั้งหมดเป็นการส่งจำหน่ายในประเทศ (ร้อยละ 80.85) ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 19.15) โดยมีปลายทาง คือ มาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี และจีน ตามลำดับ (ภาพที่ 4.3)

ภาพที่ 4.3 รูปแบบผลผลิตและสัดส่วนตลาดการจำหน่ายมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

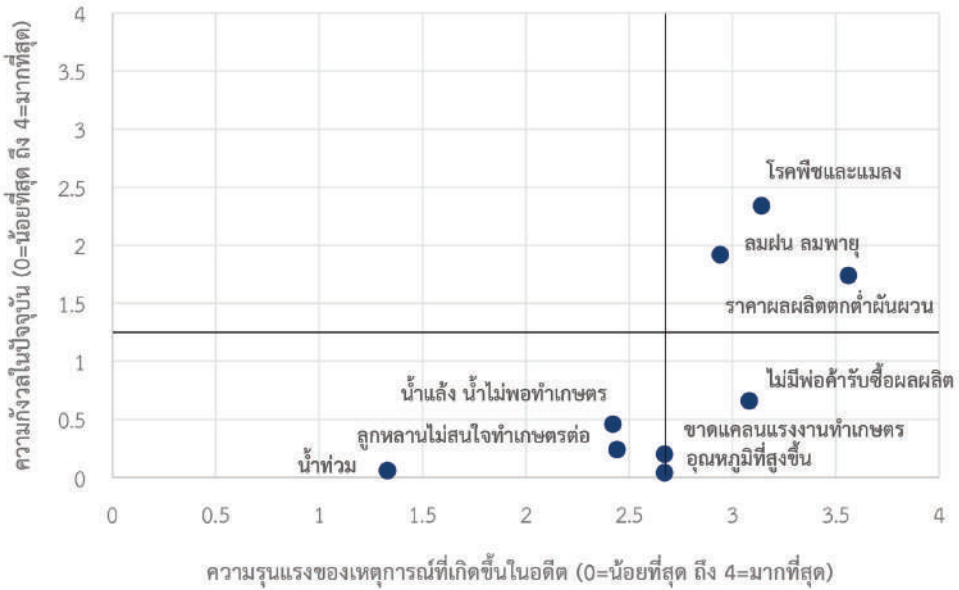
ปกติทั่วไปเกษตรกรขายผลผลิตส่วนใหญ่ผ่านกลุ่มวิสาหกิจที่ตนเป็นสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่วิสาหกิจชุมชน มะม่วงมหาชนก ตำบลหนองหิน ที่กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้เป็นสมาชิกอยู่ และขายผลผลิตให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นพื้นที่เป็นหลัก (ร้อยละ 49.56 และ 41.35 ตามลำดับ) ส่วนที่เหลือ ขายให้บริษัทส่งออกโดยตรงบ้าง (ร้อยละ 8.13) และมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ขายผ่านช่องทางอื่นๆ และขายแบบมีหน้าร้าน (ร้อยละ 0.94 และ 0.02 ตามลำดับ) จะเห็นได้ว่าแม้จุดหมายปลายทางของมะม่วงมหาชนกจะเป็นตลาดต่างประเทศมากถึงเกือบร้อยละ 20 แต่เกษตรกรที่ขายมะม่วงเพื่อส่งออกก็ไม่ได้ติดต่อดirectกับบริษัทส่งออก ยังคงต้องพึ่งพิงพ่อค้าคนกลางในพื้นที่มากกว่า

4.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ

จากการสำรวจความรุนแรงของเหตุการณ์ความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559 - 2563) พบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและส่งผลกระทบที่สุด คือ

- ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน (3.56 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4.00)⁴³ (ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในปี 2563 หรือเป็นปีที่มีการระบาดของโควิด-19)
- โรคพืชและโรคแมลง (3.14 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2562 และ 2563) และ
- ไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต (3.08 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2563 เช่นเดียวกัน)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรุนแรงที่สุด 2 ใน 3 อันดับแรก เป็นความเสี่ยงด้านการตลาด (ภาพที่ 4.4)

ภาพที่ 4.4 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ เผชิญ (สำรวจปี 2564)

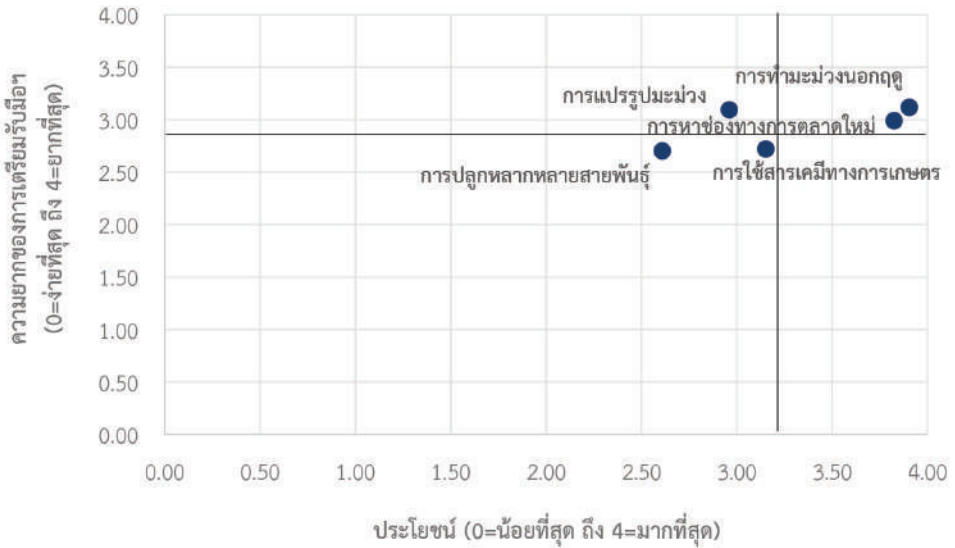
ในขณะที่เมื่อสำรวจระดับความกังวลต่อความเสี่ยง พบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุด 2 อันดับแรกเป็นด้านภัยธรรมชาติ คือ ความเสี่ยงด้านโรคพืชและโรคแมลง (2.34 คะแนน) และลมฝน ลมพายุ (1.92 คะแนน) รองลงมา คือ ความเสี่ยงด้านตลาด ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน (1.74 คะแนน) ในขณะที่ประเด็นไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต มีความกังวลค่อนข้างต่ำ ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรแทบจะไม่มีกังวลเลย คือ น้ำท่วม (0.02 คะแนน) และอุณหภูมิที่สูงมากขึ้น (0.04 คะแนน)

ทั้งนี้ แม้ว่าเหตุการณ์ราคาผันผวนและไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิตที่เกิดขึ้นในปี 2563 จะเป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบรุนแรงที่สุดในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา แต่เกษตรกรมีความกังวลกับปัญหาที่เกิดจากโรคพืชและแมลงมากกว่า ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่ได้มีความกังวลกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิเลย

⁴³ ในการศึกษา¹ การสำรวจความเห็นที่เป็นคะแนนให้คะแนนระหว่าง 0 - 4 โดย 0 หมายถึง ไม่มีเลย และ 4 หมายถึง มากที่สุด

4.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง

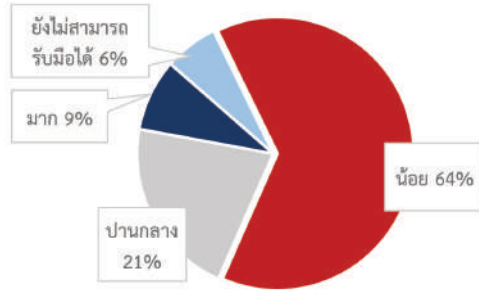
ในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับความเสี่ยง เกษตรกรมองว่าวิธีการลดความเสี่ยงที่ให้ประโยชน์มากที่สุด คือ การทำมะม่วงนอกฤดู (3.90 คะแนน) การหาช่องทางการตลาดใหม่ (3.82 คะแนน) และ การใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.15 คะแนน) ตามลำดับ และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ให้ประโยชน์น้อยที่สุด (2.96 คะแนน) อย่างไรก็ตาม การผลิตมะม่วงนอกฤดูและการหาช่องทางการตลาดใหม่กลับดำเนินการได้ยากในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรกลับเป็นการเตรียมพร้อมที่ง่ายที่สุด (2.72 คะแนน) (ภาพที่ 4.5)

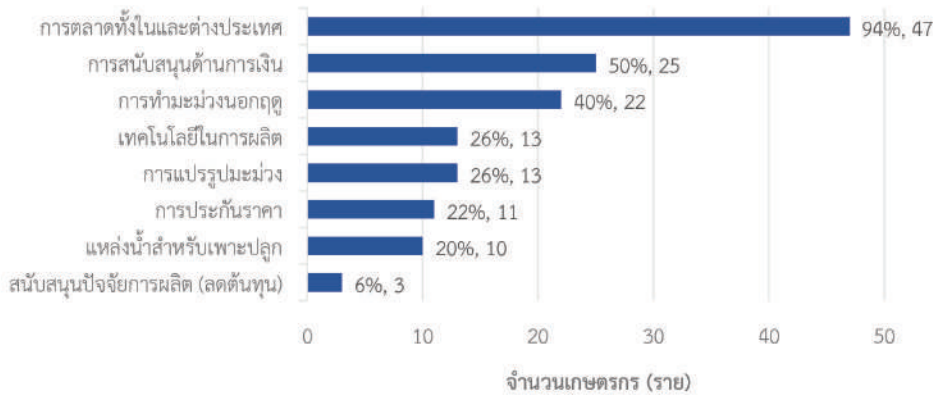
ภาพที่ 4.5 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64) ประเมินว่าตนเองยังคงมีความสามารถในการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงได้น้อย ส่วนที่เหลือมีทั้งที่สามารถเตรียมพร้อมได้ปานกลาง (ร้อยละ 21) มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 9 ที่คิดว่าตนเองสามารถเตรียมความพร้อมได้มาก และอีกร้อยละ 6 ที่ประเมินว่าตนเองไม่สามารถเตรียมรับมือกับความเสี่ยงได้เลย (ภาพที่ 4.6)

สอดคล้องกับข้อมูลความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการซึ่งพบว่า ประเด็นที่ให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ด้านการตลาด โดยการตลาดทั้งในและต่างประเทศเป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด รองลงมา คือ การสนับสนุนด้านการเงิน และความรู้เรื่องการทำมะม่วงนอกฤดู (ร้อยละ 94 ร้อยละ 50 และร้อยละ 40 ตามลำดับ) (ภาพที่ 4.7)

ภาพที่ 4.6 ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

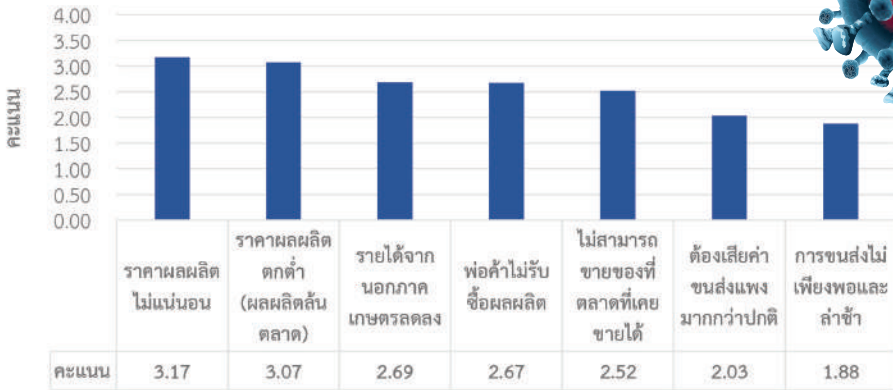
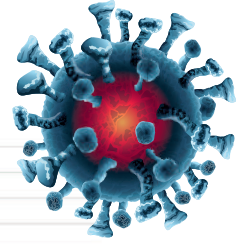

ภาพที่ 4.7 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

4.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงที่สุดที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกเผชิญเป็นปัญหาด้านราคา กล่าวคือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน (3.96 คะแนม) และราคาผลผลิตตกต่ำ (3.84 คะแนม) รองลงมา ได้แก่ รายได้นอกภาคเกษตร ลดลง (3.36 คะแนม) และพ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต (3.34 คะแนม) (ภาพที่ 4.8)

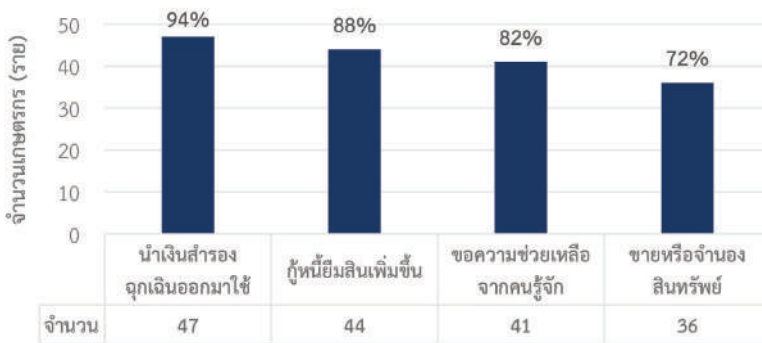

ภาพที่ 4.8 ผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: ให้คะแนน 0 ถึง 4 โดย 0=ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด/ไม่ได้รับผลกระทบ ถึง 4=ได้รับผลกระทบมากที่สุด

การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมหาชนกเกือบทุกครัวเรือน คือ การนำเงินฉุกเฉินออกมาใช้ (ร้อยละ 94) รองลงมา คือ การกู้หนี้ยืมสินเพิ่ม ขอความช่วยเหลือจากคนรู้จัก และการจ้างงานสินทรัพย์ (ร้อยละ 88, 82 และ 72 ตามลำดับ) (ภาพที่ 4.9)

ภาพที่ 4.9 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

สำหรับช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ช่วง คือ ช่วงปกติ (ก่อนเดือนมีนาคม 2563 ที่เกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19) ช่วงระหว่างล็อกดาวน์ (จากการแพร่ระบาดของโควิด-19 เดือนมีนาคม ถึง กรกฎาคม 2563) และช่วงหลังยกเลิกล็อกดาวน์ (เดือนสิงหาคม 2563 เป็นต้นไป) พบว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 สัดส่วนช่องทางที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ คือ สัดส่วนการขายผลผลิตให้กับพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่นั้นลดลงจากร้อยละ 41.35 เหลือร้อยละ 32.35 ในช่วงหลังยกเลิกการล็อกดาวน์ (ตารางที่ 4.1)

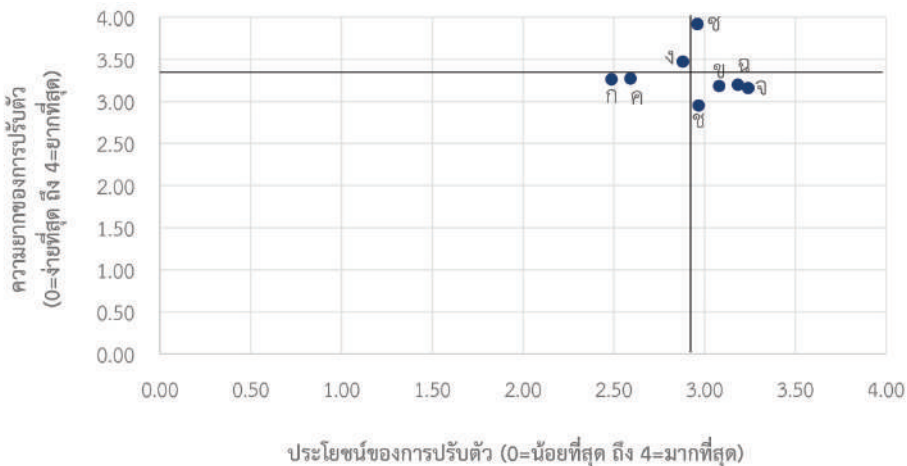
ตารางที่ 4.1 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี
จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ช่องทางการจำหน่าย ผลผลิต (%)	ช่วงปกติ	ช่วงระหว่าง ลือกดาวณี	ช่วงหลังยกเลิก ลือกดาวณี	P-value
บริษัทส่งออก	8.13	6.90	10.00	0.7581
พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่	41.35	40.90	32.35	0.0371**
ขายผ่านกลุ่ม	49.56	44.66	53.41	0.1824
ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน	0.02	0.08	0.12	0.9809
อื่นๆ	0.94	7.46	4.12	0.2294
รวม	100	100	100	

หมายเหตุ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.05

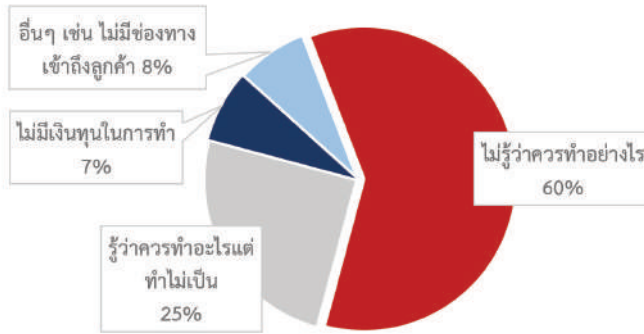
จากภาพที่ 4.10 จะเห็นว่าเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกมีวิธีการปรับตัวจากผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 หลากหลายวิธี โดยวิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์ที่สุด คือ การเข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล ทั้งการพักชำระหนี้ 1 ปี (3.83 คะแนน) และการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร (3.66 คะแนน) รองลงมา คือ หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ (3.24, 3.18 และ 3.08 คะแนน ตามลำดับ)

นอกจากนี้ มีครัวเรือนที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ 4 ครัวเรือน และ 1 ครัวเรือน ที่ไม่ต้องปรับตัวเพราะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ ทั้งนี้ การปรับตัวที่เกษตรกรเห็นว่าทำได้ยากที่สุด คือ การลดการลงทุนจากที่ทำตามปกติ รองลงมา คือ การแปรรูปผลผลิตและการออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง สำหรับการปรับตัวที่ทำได้ง่ายที่สุด คือ การลดการจ้างแรงงานลง และอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการปรับตัวของเกษตรกร คือ ไม่รู้ว่าควรทำอะไร รองลงมา คือ รู้ว่าควรทำอะไรแต่ทำไม่เป็นและไม่มีเงินทุนในการทำ

- ก = ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง
- ข = ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์
- ค = ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์
- ง = แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม
- จ = หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร
- ฉ = ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน
- ช = ลดการจ้างแรงงานลง
- ช = ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) (ใช้จ่ายประหยัด)

ภาพที่ 4.10 การปรับตัวจากผลกระทบของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

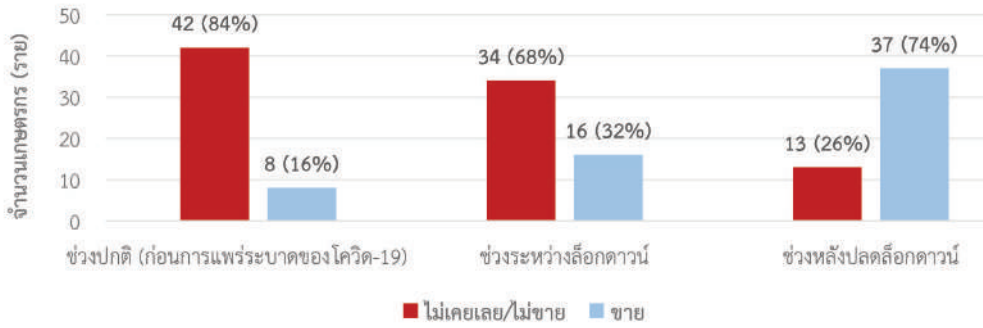
ภาพที่ 4.11 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.ภาพสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

สำหรับการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 84) ไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ มีเกษตรกรเพียง 8 รายเท่านั้น (ร้อยละ 16) ที่เคยขายออนไลน์ และไม่มีเกษตรกรรายใดที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเกษตรกรที่ไม่ขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์กว่ากึ่งหนึ่งให้เหตุผลว่า การขายออนไลน์ยุ่งยาก (ร้อยละ 56) นอกนั้นเห็นว่า เพราะไม่จำเป็นเนื่องจากสามารถจำหน่ายหมดอยู่แล้ว (ร้อยละ 30) เพราะทำไม่เป็น (ร้อยละ 22) และเพราะไม่ยอดติดต่อลูกค้าโดยตรง (ร้อยละ 10) (ภาพที่ 4.12) ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในลักษณะเดียวกับเขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (2560) ที่ชี้ว่าเกษตรกรรายย่อยถนัดในการผลิต แต่ไม่ถนัดในด้านการจัดการการขายผลผลิตด้วยตนเอง ตลอดจนการติดต่อโดยตรงกับผู้บริโภค จึงมีความต้องการที่จะขายผลผลิตทั้งหมดในคราวเดียวเพื่อความสะดวก แม้ว่าจะได้ราคาต่ำกว่าก็ยอมรับได้

แต่ในช่วงระหว่างล็อกดาวน์จากการแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จำนวน 12 ราย (ร้อยละ 24) หันมาลองขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ และมี 4 ราย (ร้อยละ 8) ที่ขายเพิ่มจากเดิมในช่วงปกติ นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังสถานการณ์โควิดผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรมากถึงร้อยละ 70 ตั้งใจจะขายสินค้าออนไลน์ โดยร้อยละ 36 ต้องการมีช่องทางขายออนไลน์เพื่อกระจายความเสี่ยง บางรายต้องการขายออนไลน์เพราะได้ราคาดีกว่า (ร้อยละ 20) บางรายเห็นว่าเพราะทำได้แล้วจึงไม่ยุ่งยาก (ร้อยละ 14) อย่างไรก็ตาม ก็มีเกษตรกรจำนวน 13 ราย (ร้อยละ 26) ไม่มีความตั้งใจจะขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ (ภาพที่ 4.13)

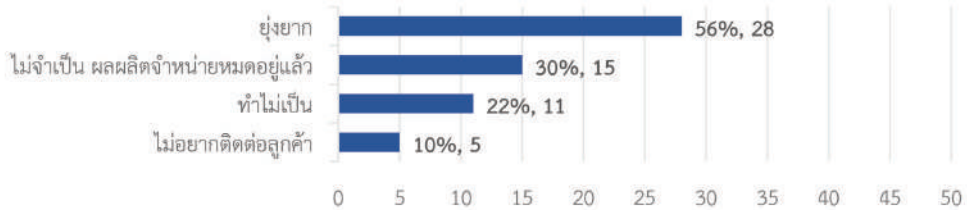
นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านการช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดออนไลน์มากที่สุด (ร้อยละ 76) รองลงมา คือ การลดค่าขนส่ง การสนับสนุนบรรจุกัญชี และช่วยทำแพลตฟอร์มออนไลน์ (ร้อยละ 62, 54 และ 38 ตามลำดับ) (ภาพที่ 4.14)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่สามารถปรับตัวมาใช้ช่องทางออนไลน์ในการขายผลผลิตได้แล้วในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา ก้าวข้ามความเห็นว่าการขายขยับมาขายสินค้าออนไลน์เป็นเรื่องยุ่งยาก จึงสามารถใช้ช่องทางออนไลน์เป็นอีกหนึ่งช่องทางของการกระจายความเสี่ยงหลังสถานการณ์โควิดคลี่คลายลงไป และบางส่วนก็ตระหนักถึงราคาสินค้าที่สูงขึ้นเมื่อสามารถติดต่อตรงกับผู้ซื้อปลายทางได้

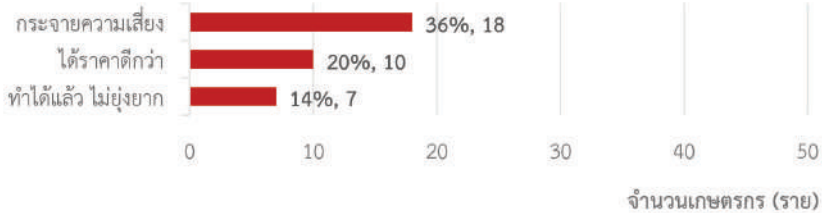

ภาพที่ 4.12 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

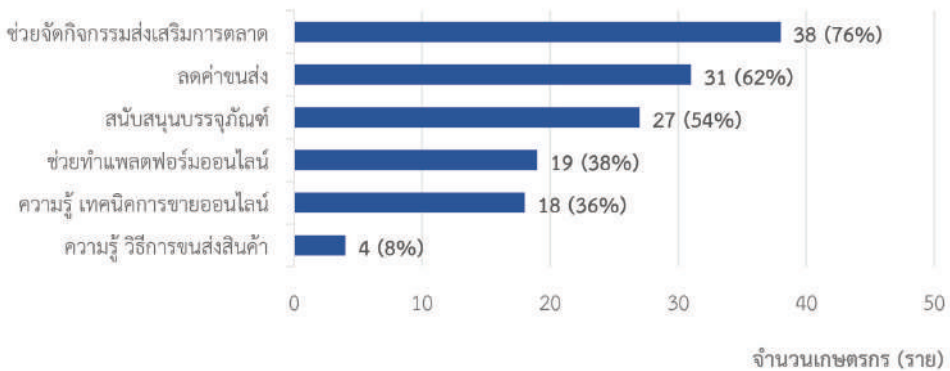
เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์

เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์

ภาพที่ 4.13 การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 4.14 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

4.5 สรุป

จากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีพื้นที่เพาะปลูกปานกลาง (พื้นที่ให้ผลผลิตเฉลี่ย 16.32 ไร่ต่อครัวเรือน) การปลูกมะม่วงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำเกษตรในภาพรวม เกษตรกรกลุ่มนี้ มีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 308,000 บาท โดยเป็นรายได้จากมะม่วงเพียงร้อยละ 39.12 (120,500 บาทต่อปี)

เกษตรกรกลุ่มนี้ขายผลผลิตส่วนใหญ่ในประเทศ (ร้อยละ 80.85) โดยขายผ่านกลุ่มวิสาหกิจและพ่อค้าในพื้นที่เป็นหลัก ขยายมะม่วงสดและแช่แข็งในสัดส่วนใกล้เคียงกัน เกษตรกรขายได้ราคาเฉลี่ยประมาณ 16 บาทต่อกิโลกรัม (อยู่ในช่วงระหว่าง 9 - 30 บาทต่อกิโลกรัม) แต่ในช่วงระหว่างลือคาวนที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ช่วงเดือนมีนาคม - กรกฎาคม 2563) เกษตรกรขายผ่านพ่อค้าในพื้นที่ได้ลดลง ในขณะที่ต้องขายผ่านช่องทางอื่นๆ เช่น ออนไลน์ มากขึ้น

ในด้านความเสี่ยง เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกมีระดับความกังวลในภาพรวมค่อนข้างต่ำ (0.85 จาก 4 คะแนน) แต่มีความกังวลมากกับปัญหาโรคพืชและแมลง ลมฝนลมพายุ และราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน ทั้งนี้ความกังวลที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับความเสี่ยงที่เคยเผชิญมาในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำ โรคพืชและแมลง และไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต ทั้งนี้ เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่ได้มองว่าปัญหาอุทกภัยมีสูงขึ้นจากภาวะโลกร้อนเป็นความเสี่ยงสำคัญสำหรับการทำเกษตรของตนเอง

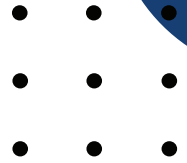
เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกมองเห็นประโยชน์ของการเตรียมรับมือกับความเสียหายผ่านการทำมะม่วงนอกฤดูและการหาช่องทางการตลาดใหม่ แต่ก็เห็นว่าเป็นการเตรียมพร้อมที่ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นทางเลือกที่ง่ายที่สุด อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกโดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60) ยังประเมินว่าตนเองเตรียมรับมือได้น้อย และต้องการให้ภาครัฐช่วยด้านการคุมราคาปัจจัยการผลิต การพุงราคามะม่วง และการช่วยเหลือด้านการเงิน

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในปี 2563 มีผลกระทบต่อเกษตรกรหลายประการ โดยที่รุนแรงที่สุด คือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร กล่าวคือ เกษตรกรเกือบทั้งหมดต้องนำเงินสำรองฉุกเฉินออกมาใช้ มีการกู้หนี้ยืมสินเพิ่มเติม รวมถึงสมาชิกในครอบครัวตกงานหางานทำไม่ได้อีกด้วย นอกจากผลกระทบดังกล่าวแล้วช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกหลักช่องทางหนึ่ง คือ จำหน่ายผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ก็สามารถทำได้ลดลง

จากผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรมีการปรับตัวโดยเห็นวามมาตรการที่มีประโยชน์มากที่สุด คือ เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐ ทั้งเงินเยียวยาเกษตรกรและการพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกร การหารายได้เสริมนอกภาคเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้มีเกษตรกรกว่าร้อยละ 48 ที่ไม่รู้ว่าจะปรับตัวอย่างไร และมีบางราย (ร้อยละ 10) ที่รู้ว่าจะปรับตัวอย่างไรแต่ไม่สามารถทำได้หรือไม่มีศักยภาพในการทำ ส่วนอีกวิธีหนึ่ง คือ การขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ เกษตรกรร้อยละ 32 ทำการขายออนไลน์บ้างเพื่อแก้ไขสถานการณ์ ทั้งนี้มีเกษตรกรร้อยละ 16 ที่ขายอยู่แล้ว และอีกร้อยละ 16 เพิ่งเริ่มทำ ส่วนเกษตรกรอีกร้อยละ 36 ยังยืนยันว่าจะไม่ขายผ่านช่องทางออนไลน์ เนื่องจากเหตุผลเรื่องความยุ่งยากหลากหลายขั้นตอน

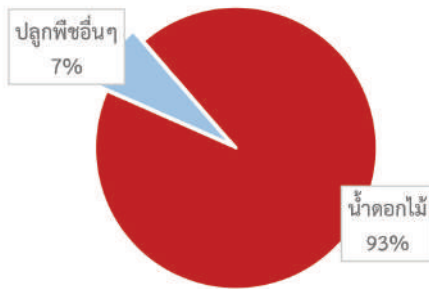

มุมมองความเสี่ยง
การเตรียมรับมือ และการปรับตัว
ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้
(ตัวอย่างเกษตรกร จ.นครราชสีมา)

5.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร

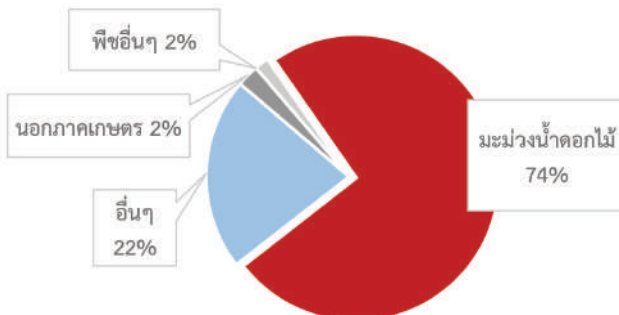
ข้อมูลจากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้จากพื้นที่ ตำบลโป่งตาลอง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 25 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กันยายน 2564 ถึง 30 กันยายน 2564 พบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุ 53 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 36.00) มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรมากกว่า 31 ปี แต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.08 คน เพียงครึ่งหนึ่งเป็นแรงงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 48.04) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 10.78) หรือเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 41.02)

เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ยรายละ 25.72 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 23.44 ไร่ พื้นที่เกือบทั้งหมดปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ (จำนวน 21.80 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 93.00 ของพื้นที่ให้ผลผลิต) นอกจากนั้นปลูกพืชอื่นๆ 1.64 ไร่ (ร้อยละ 7.00) สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกพบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีแหล่งน้ำในรูปแบบของบ่อบาดาล (ร้อยละ 96.00) อย่างไรก็ตามก็มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 40.00 เท่านั้น ที่มีน้ำเก็บกักไว้ใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรใช้เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง (ร้อยละ 81.60) และที่เหลืออีกเพียงเล็กน้อยเป็นที่ดินเช่า (ร้อยละ 18.40) (ภาพที่ 5.1)

ภาพที่ 5.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 192,148 บาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรายได้จากภาคเกษตร 145,652 บาท (ร้อยละ 75.80) เกือบทั้งหมดเป็นรายได้จากการขายมะม่วง 142,609 บาท (ร้อยละ 74.22 ของรายได้เฉลี่ยต่อปี) และรายได้จากการปลูกพืชอื่นๆ เพียงเล็กน้อย 3,043 บาท (ร้อยละ 1.58) รายได้นอกเหนือจากนั้นเป็นรายได้อื่นๆ 41,713 บาท (ร้อยละ 21.71) และรายได้จากนอกภาคเกษตร 4,738 (ร้อยละ 2.49) (ภาพที่ 5.2)

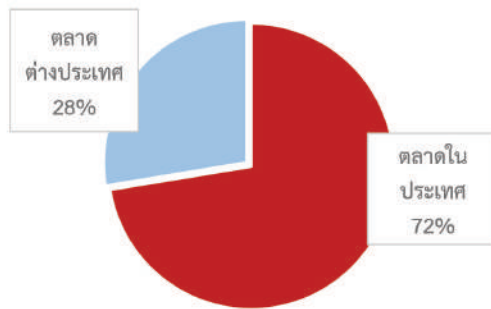

ภาพที่ 5.2 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ในด้านหนี้สิน เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ยค่อนข้างสูงเฉลี่ย 638,960 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งเป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตรถึง 472,160 บาท (ร้อยละ 73.90) และเป็นหนี้สินหมุนเวียนรายปีทั้งหมด

จะเห็นได้ว่าสัดส่วนเงินลงทุนรายปีในการปลูกมะม่วง (เฉลี่ยปีละ 122,400 บาท) ต่อรายได้จากการปลูกมะม่วงสะท้อนให้เห็นภาพว่าเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่มีปัญหาด้านต้นทุนสูง รายได้จากการปลูกมะม่วงไม่เพียงพอที่จะช่วยรับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดหนี้สินสะสมจากตัวเลขสัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากมะม่วงที่สูงถึง 3.31 เท่า รวมทั้งรายได้ทั้งหมดต่อปีของครัวเรือนยังไม่เพียงพอที่จะชำระภาระหนี้สินได้

เกษตรกรผลิตและจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ในรูปแบบมะม่วงผลสดทั้งหมด (ร้อยละ 100) เนื่องจากรสนิยมการบริโภคจากตลาดปลายทางที่นิยมบริโภคผลสด ส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นส่วนใหญ่ส่งจำหน่ายในประเทศ (ร้อยละ 72.40) ที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 27.60) โดยประเทศปลายทาง คือ เกาหลี และ จีน ตามลำดับ (ภาพที่ 5.3)

ภาพที่ 5.3 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

โดยทั่วไปเกษตรกรขายผลผลิตส่วนใหญ่ผ่านกลุ่มวิสาหกิจที่ตนเป็นสมาชิก (ร้อยละ 44.80) รองลงมาจะขายให้กับบริษัทส่งออกและพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 26.40 และ 23.60 ตามลำดับ) ส่วนที่เหลือเพียงเล็กน้อยเป็นการขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน (ร้อยละ 5.20)

5.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ

จากการสำรวจความรุนแรงของเหตุการณ์ความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559 - 2563) พบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและส่งผลกระทบที่สุด คือ

- ลมฝน ลมพายุ (3.52 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2560 และ 2563)
- โรคพืชและโรคแมลง (3.33 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2562 และ 2563)
- ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน (3.25 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2563 เช่นเดียวกัน)

เป็นที่น่าสังเกตว่า 2 ใน 3 อันดับแรก เป็นความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ ส่วนความเสี่ยงที่กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในพื้นที่เผชิญและมีความรุนแรงน้อยที่สุด คือ น้ำท่วม (1.71 คะแนน)

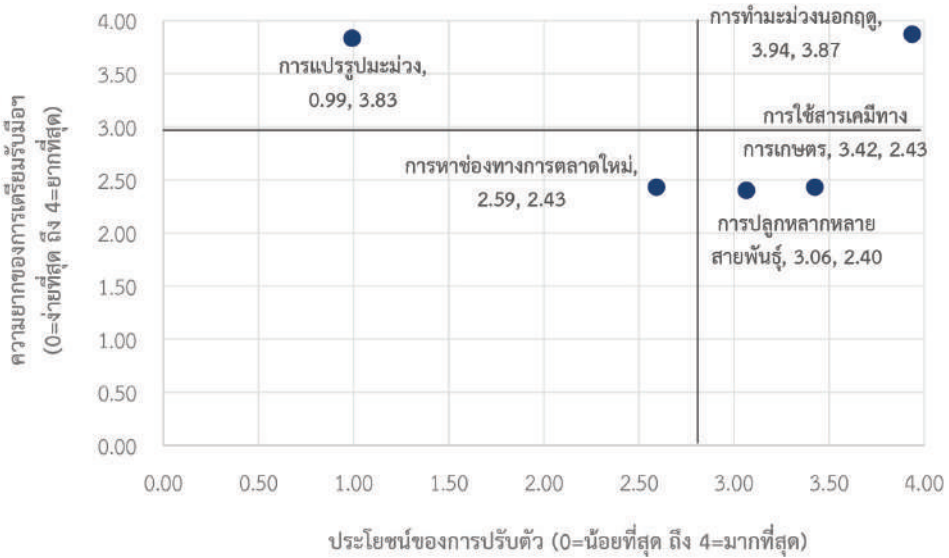
ในขณะที่เมื่อสำรวจความกังวลต่อความเสี่ยง พบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุด 3 อันดับแรกเป็นภัยธรรมชาติทั้งหมด คือ ความเสี่ยงด้านโรคพืชและโรคแมลง (3.08 คะแนน) รองลงมา คือ อุณหภูมิที่สูงขึ้น และลมฝน ลมพายุ (2.92 และ 2.80 คะแนน ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาความกังวลต่อความเสี่ยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า มีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ เกษตรกรให้น้ำหนักความกังวลกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นและมีความรุนแรง คือ โรคพืชและแมลง อุณหภูมิที่สูงขึ้นและลมฝน ลมพายุ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่ได้มีความกังวลกับน้ำท่วม

5.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ง

ในการเตรียมพร้อมรับมือกับความเสี่งที่อาจจะเกิดขึ้น เกษตรกรมองว่าการเตรียมตัวที่เป็นประโยชน์มากที่สุด คือ การทำมะม่วงนอกฤดู ซึ่งเป็นสิ่งที่เกษตรกรทำอยู่ (3.94 คะแนน) การใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.42 คะแนน) และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ (3.06 คะแนน) ส่วนการแปรรูปมะม่วงเป็นการเตรียมรับมือที่มีประโยชน์น้อยที่สุด (0.99 คะแนน) อย่างไรก็ตาม การทำมะม่วงนอกฤดูกลับทำได้ยาก (3.87 คะแนน) ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตร (2.43 คะแนน) และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ (2.40 คะแนน) เป็นการปรับตัวที่ง่ายกว่า (ภาพที่ 5.4)

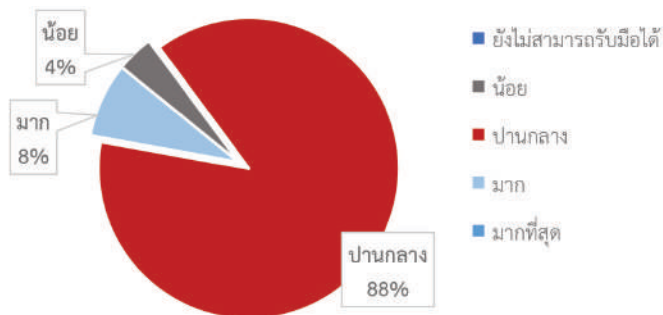

ภาพที่ 5.4 การเตรียมรับมือกับความเสี่งของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

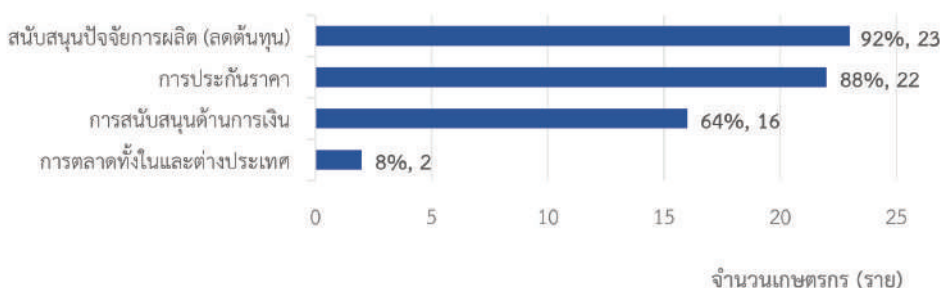
หลังจากที่เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ดำเนินการเตรียมรับมือกับความเสี่งด้วยวิธีข้างต้น เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88) ประเมินว่าตนเองสามารถรับมือกับความเสี่งต่างๆ ได้ในระดับปานกลาง และแม้การใช้สารเคมีทางการเกษตรช่วยในการปรับตัว แต่ก็ต้องเผชิญกับต้นทุนที่สูงมากขึ้น (ภาพที่ 5.5) และเมื่อพิจารณาประกอบกับข้อมูลความช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจากภาครัฐ พบว่า การสนับสนุน

ศูนย์วิจัยข้าวสุพรรณบุรี

ปัจจัยการผลิต (ลดต้นทุน) เป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด (ร้อยละ 92.00) รองลงมา คือ การประกันราคา (ร้อยละ 88.00) และการสนับสนุนด้านการเงิน (ร้อยละ 64.00) (ภาพที่ 5.6)

ภาพที่ 5.5 ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสี่งของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

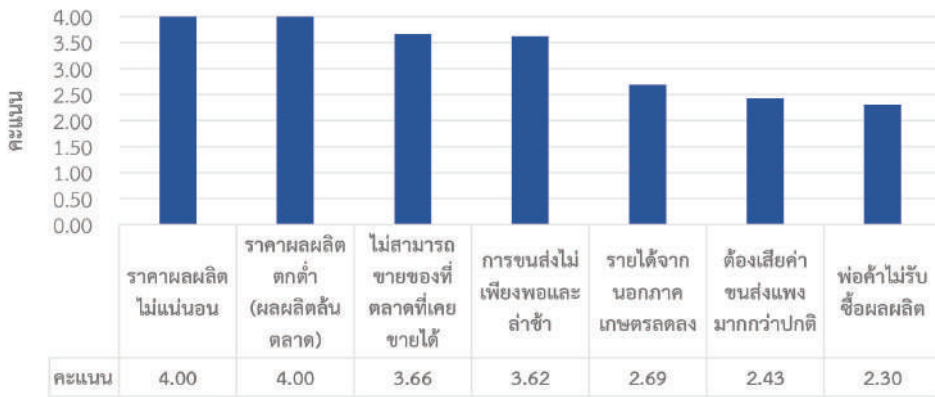

ภาพที่ 5.6 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

5.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงที่สุดที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เผชิญเป็นปัญหาด้านราคา ได้แก่ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และราคาผลผลิตตกต่ำ (5.00 คะแนน เท่ากัน) รองลงมา ได้แก่ ไม่สามารถขายของที่ตลาดที่เคยขายได้ (4.58 คะแนน) และการขนส่งไม่เพียงพอและล่าช้า (4.52 คะแนน) ส่วนปัญหาที่รุนแรงน้อยที่สุด คือ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต (2.88 คะแนน) ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ขายผลผลิตกับกลุ่มวิสาหกิจกับขายให้บริษัทส่งออกโดยตรงอยู่แล้ว จึงไม่ได้รับผล กระทบมากเรื่องช่องทางการรับซื้อผ่านพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น (ภาพที่ 5.7)

ภาพที่ 5.7 ผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: ให้คะแนน 0 ถึง 4 โดย 0=ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด/ไม่ได้รับผลกระทบ ถึง 4=ได้รับผลกระทบมากที่สุด

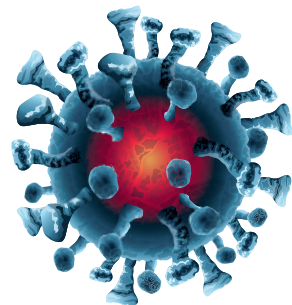
เมื่อเกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ สัดส่วนการขายผลผลิตให้กับบริษัทส่งออกเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีสัดส่วนลดลงระหว่างช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่มีการล็อกดาวน์ในปี 2563 จากร้อยละ 26.40 เป็นร้อยละ 15.20 หลังจากนั้นได้เพิ่มขึ้นในปี 2564 เป็นร้อยละ 32.80 (ตารางที่ 5.1)

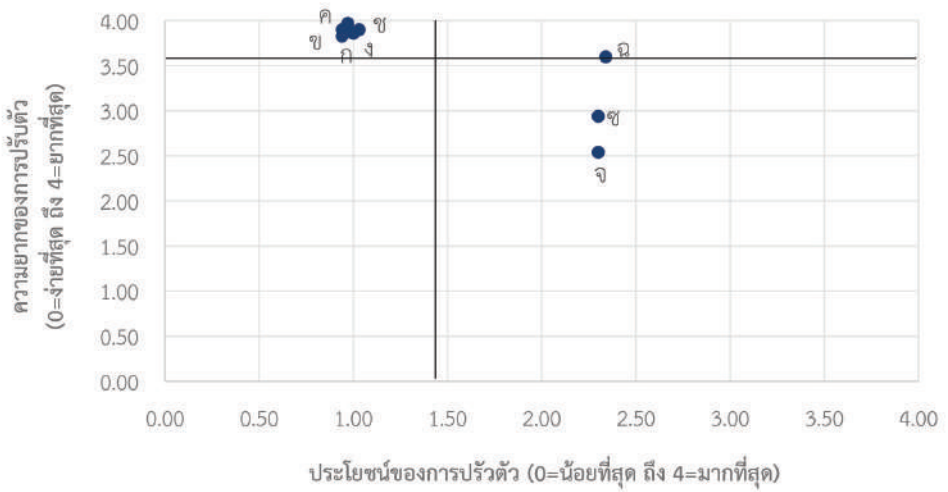
ตารางที่ 5.1 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา ในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564)

ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต (%)	ช่วงปกติ	ช่วงระหว่างล็อกดาวน์	ช่วงหลังยกเลิกล็อกดาวน์	P-value
บริษัทส่งออก	26.40	15.20	32.80	0.000***
พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่	23.60	26.80	12.40	0.110
ขายผ่านกลุ่มวิสาหกิจ	44.80	49.60	48.40	0.640
ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน	5.20	4.80	3.60	0.905
อื่นๆ	0	3.60	2.80	0.854
รวม	100	100	100	

หมายเหตุ: *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01

จากผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่มีวิธีการปรับตัวหลายวิธี โดยวิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์ที่สุด คือ การเข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล ทั้งการพักชำระหนี้ 1 ปี (4 คะแนน) และการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร (3.90 คะแนน) รองลงมา คือ การลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร และลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) (2.34, 2.30 และ 2.30 คะแนน ตามลำดับ (ภาพที่ 5.8)

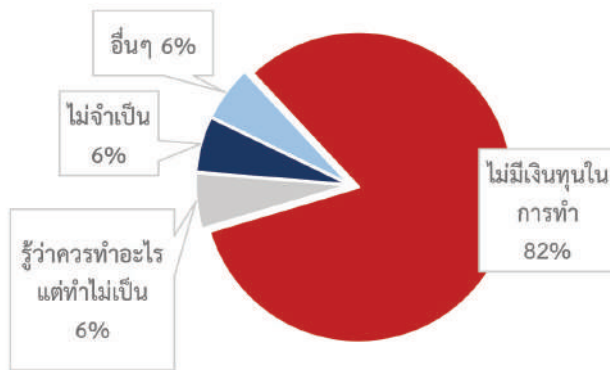

ก = ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง	ข = ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line
ค = ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์	ง = แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม
ช = ลดการจ้างแรงงานลง	ฉ = ทหารายได้เสริมนอกภาคเกษตร
	จ = ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ)
	ซ = ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

ภาพที่ 5.8 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากผลกระทบของโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

ทั้งนี้มีเกษตรกรถึง 14 ราย (ร้อยละ 56) ที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ และมีเกษตรกร 2 ราย (ร้อยละ 8) ที่ไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 นอกจากนี้ การปรับตัวที่เกษตรกรเห็นว่าทำได้ยากที่สุด คือ การขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ รองลงมา คือ การแปรรูปผลผลิต การลดการจ้างแรงงานและการขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งล้วนเป็นช่องทางที่เกษตรกรเองรู้สึกว่าได้ประโยชน์น้อย ส่วนการปรับตัวที่เกษตรกรสามารถทำได้ง่ายและมีประโยชน์มาก คือ การหารายได้นอกภาคเกษตร นอกจากนี้ เกษตรกรส่วนมากเห็นว่า อุปสรรคที่สำคัญในการปรับตัวของเกษตรกร ได้แก่ ไม่มีเงินทุนในการทำ (ร้อยละ 82) (ภาพที่ 5.9)

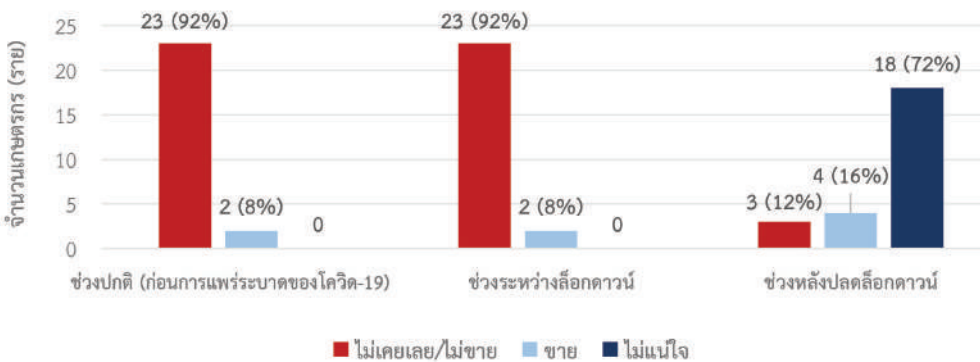
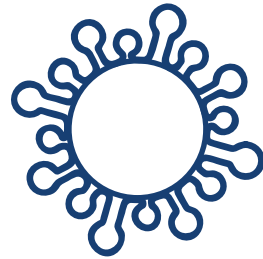

ภาพที่ 5.9 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

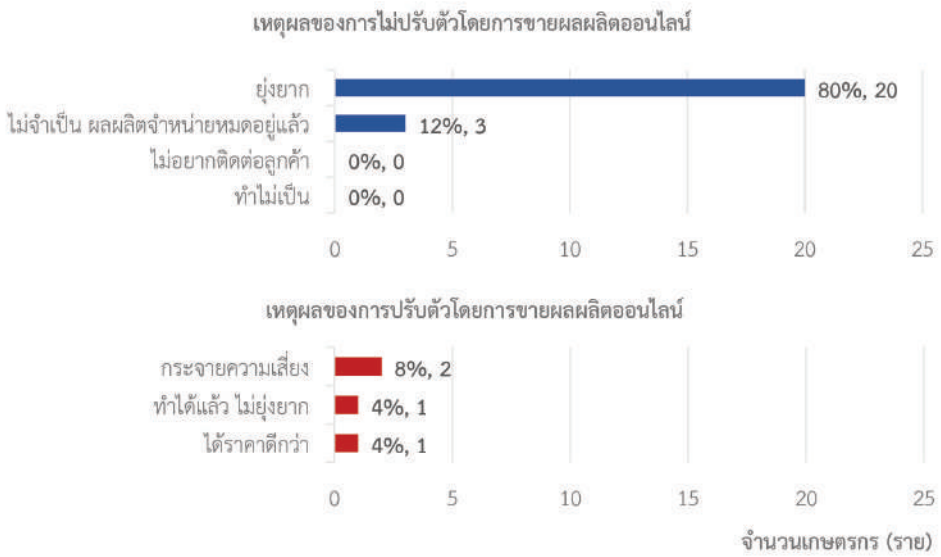
สำหรับการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เกือบทั้งหมด (ร้อยละ 92) ไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ มีเกษตรกรเพียง 2 ราย (ร้อยละ 8) เท่านั้นที่เคยขายออนไลน์ และไม่มีเกษตรกรรายใดที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเกษตรกรให้เหตุผลว่า การขายออนไลน์ยุ่งยาก (ร้อยละ 80) นอกจากนี้เห็นว่า เพราะไม่จำเป็นเนื่องจากสามารถจำหน่ายหมดอยู่แล้วผ่านช่องทางอื่นๆ (ร้อยละ 12) (ภาพที่ 5.10 และภาพที่ 5.11)

ในระหว่างช่วงล็อกดาวน์จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่ได้หันมาขายผลผลิตผ่านทางออนไลน์เพิ่มขึ้น และเมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรร้อยละ 12 จะไม่ขายผ่านช่องทางออนไลน์แน่นอน นอกจากนี้มีอีกร้อยละ 16 ที่จะขายบ้าง และอีกร้อยละ 72 ที่ยังไม่แน่ใจ (ภาพที่ 5.11)

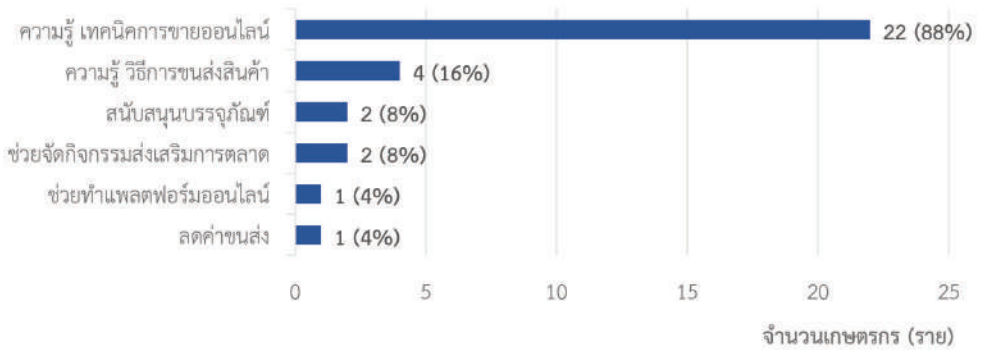
นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านความรู้ เทคนิคการขายออนไลน์ (ร้อยละ 88) รองลงมา คือ ความรู้และวิธีการขนส่งสินค้า (ร้อยละ 16) และช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดและการสนับสนุนบรรจุกภัณฑ์ (ร้อยละ 8 เท่ากัน) (ภาพที่ 5.12)

ภาพที่ 5.10 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

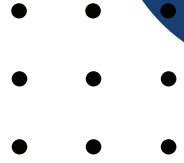

ภาพที่ 5.11 การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 5.12 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

**สรุปเปรียบเทียบ
เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง**

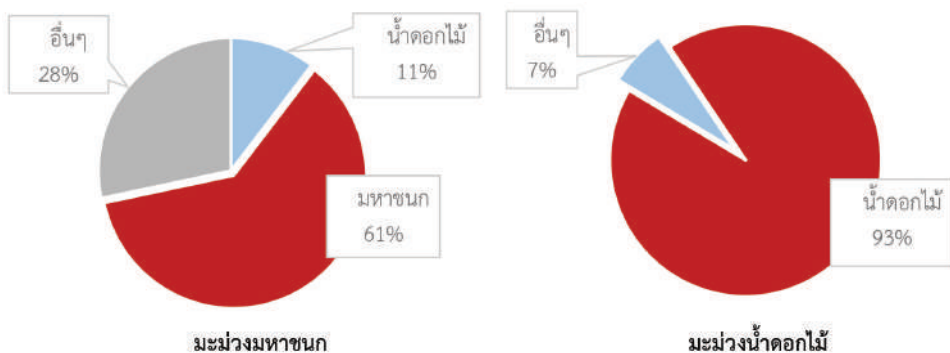
จากข้อมูลในบทที่ 4 และบทที่ 5 แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าเกษตรกรจะปลูกมะม่วงเหมือนกัน แต่เกษตรกรในแต่ละกลุ่มก็มีความเหมือนและต่างกันไปในรายละเอียด ในภาพรวมเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงทั้ง 2 กลุ่มมีอายุเฉลี่ยค่อนข้างสูง 51 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรมายาวนานกว่า 31 ปี มีรายได้จากมะม่วงไม่แตกต่างกันมากนัก เฉลี่ย 127,869 บาทต่อปี โดยปลูกมะม่วงเพื่อขายทั้งตลาดในประเทศและเพื่อส่งออกบางส่วน ที่ผ่านมากษตรกรมีความกังวลกับความเสถียรภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหายเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรคพืช โรคแมลง ลมฝนและลมพายุ นอกจากนี้ยังกังวลกับความเสถียรด้านตลาดในประเด็นราคาผลผลิตตกต่ำ โดยช่วงปกติก่อนมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรขายผลผลิตเกือบทั้งหมด ผ่านกลุ่มวิสาหกิจที่ตนเป็นสมาชิก พ่อค้าในพื้นที่และบริษัทส่งออก ส่วนการขายผลผลิตด้วยตัวเองทั้งช่องทางปกติและช่องทางออนไลน์ยังมีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนกและมะม่วงน้ำดอกไม้ก็มีลักษณะการปลูก การขายและปัญหาความเสี่ยงที่เผชิญแตกต่างกัน

เนื้อหาในบทนี้ เป็นการสรุปเปรียบเทียบข้อสังเกตต่างๆ ที่ได้พบจากการสำรวจตัวอย่างเกษตรกรที่ปลูกมะม่วง ทั้งมะม่วงพันธุ์มหาชนกและพันธุ์น้ำดอกไม้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

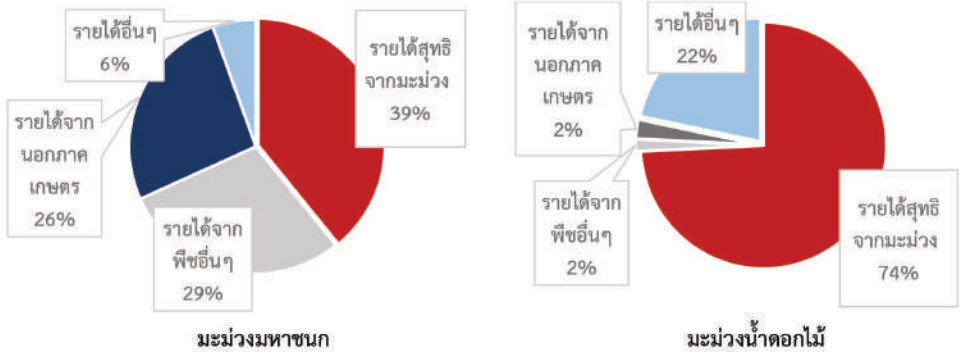
6.1 ลักษณะการทำการเกษตร

แม้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มจะเป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่ในการเกษตรระดับกลาง แต่ก็มีลักษณะการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันมาก เกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกไม่ได้พึ่งพาการปลูกมะม่วงมหาชนกแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งสัดส่วนการใช้พื้นที่และสัดส่วนรายได้ แสดงให้เห็นถึงการทำการเกษตรในลักษณะผสมผสานมากกว่า มีการปลูกพืชหลายอย่าง ในขณะที่กลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นในการปลูกมะม่วงพันธุ์นี้พื้นที่เกือบทั้งหมด รวมถึงสัดส่วนรายได้จะมาจากการพึ่งพามะม่วงน้ำดอกไม้เกือบทั้งหมด (ภาพที่ 6.1 และภาพที่ 6.2)

ด้วยความแตกต่างของลักษณะการเกษตรของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มมะม่วงมหาชนกทำการเกษตรในลักษณะผสมผสานปลูกพืชหลายชนิด ขณะที่เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้เน้นปลูกพันธุ์เดียว นำไปสู่ลักษณะการใช้แรงงานที่ต่างกันไปด้วย โดยจำนวนแรงงานในสวน (คนต่อไร่) ของเกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกมีจำนวนมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ ไม่ว่าจะพิจารณาจากจำนวนแรงงานทางด้านเกษตรทั้งหมดหรือแรงงานในสวนมะม่วง และกลุ่มมะม่วงมหาชนกพึ่งพาการจ้างแรงงานทั้งแบบประจำและชั่วคราวมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้อย่างชัดเจน

ภาพที่ 6.1 เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 6.2 เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

แม้รายได้สุทธิจากการปลูกมะม่วงจะไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีภาระหนี้สินที่เกิดจากการปลูกมะม่วงต่างกันมาก (ตารางที่ 6.1) สำหรับกลุ่มมะม่วงมหาชนก เกษตรกรมีรายได้อื่นทั้งจากพืชอื่นและนอกภาคเกษตรสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้เกษตรกรยังพอรับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นรายปีได้ ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้จะมีภาระเรื่องหนี้สินมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ภาระหนี้ที่หนักเช่นนี้ส่งผลสำคัญต่อระดับความรุนแรงของผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น

ตารางที่ 6.1 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

รายได้และหนี้สิน	มะม่วงมหาชนก		มะม่วงน้ำดอกไม้		P-value
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน)	308,000		192,148		0.002***
- รายได้สุทธิจากมะม่วง	120,500	39.12	142,609	74.22	0.1425
- รายได้จากพืชอื่นๆ	89,700	29.12	3,043	1.58	0.000***
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	80,800	26.23	4,783	2.49	0.000***
- รายได้อื่นๆ	17,000	5.52	41,713	21.71	0.589
รายได้จากมะม่วงต่อไร่ (บาท/ไร่)	12,050		6,542		
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	359,260		638,960		0.107
- หนี้สินทั่วไป	160,080	44.56	166,800	26.10	0.428
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	199,180	55.44	472,160	73.90	0.002***
+ หนี้สินระยะยาว	61,000	16.98	-	-	-
+ หนี้สินหมุนเวียนรายปี	138,180	38.46	472,160	-	0.000***

หมายเหตุ: *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01

6.2 รูปแบบผลผลิต การขาย และราคา

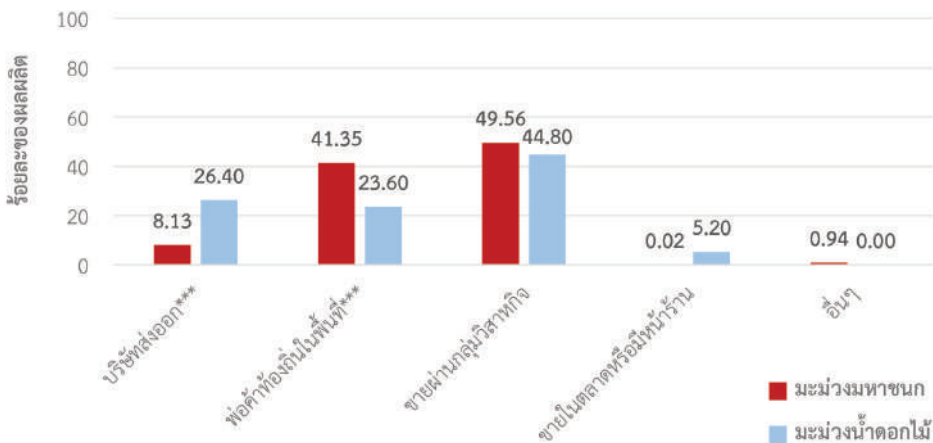
รูปแบบการขายผลผลิตมะม่วงของทั้งสองพันธุ์แตกต่างกันไปตามลักษณะความต้องการของตลาด กล่าวคือ เกษตรกรขายมะม่วงน้ำดอกไม้ในรูปแบบผลสดเท่านั้น ส่วนมะม่วงมหาชนกจะถูกขายใน 2 รูปแบบ เท่าๆ กัน คือ ผลสดและแช่แข็ง จึงสามารถกระจายความเสี่ยงในด้านการเก็บรักษาผลผลิตได้มากกว่า นอกจากนี้สัดส่วนของมะม่วงน้ำดอกไม้ที่ส่งออกตลาดต่างประเทศจะมากกว่ามะม่วงมหาชนกอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 6.2)

ตารางที่ 6.2 รูปแบบผลผลิตและตลาดของมะม่วง (สำรวจปี 2564)

รูปแบบและตลาด (%)	มะม่วงมหาชนก	มะม่วงน้ำดอกไม้	P-value
รูปแบบของผลผลิต			
- มะม่วงผลสด	55.96	100.00	0.000***
- มะม่วงแช่แข็ง	43.44	0.00	0.000***
- มะม่วงแปรรูป	0.60	0.00	0.663
ตลาดของมะม่วง			
- ตลาดในประเทศ	80.85	72.40	0.030**
- ตลาดต่างประเทศ	19.15	27.60	0.030

หมายเหตุ: *** และ ** หมายถึง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

แม้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มจะขายมะม่วงส่วนหนึ่งไปตลาดต่างประเทศ แต่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกจะพึ่งพาพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ให้ทำหน้าที่คนกลางมากกว่ากลุ่มเกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้ มีนัยสำคัญ และเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะติดต่อดirectกับบริษัทส่งออกมากกว่า ทั้งนี้ กลุ่มผู้ซื้อมะม่วงมหาชนกที่สำคัญได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจและพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ ในขณะที่มะม่วงน้ำดอกไม้จะมีผู้ซื้อ 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจ บริษัทส่งออก และพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ (ภาพที่ 6.3)

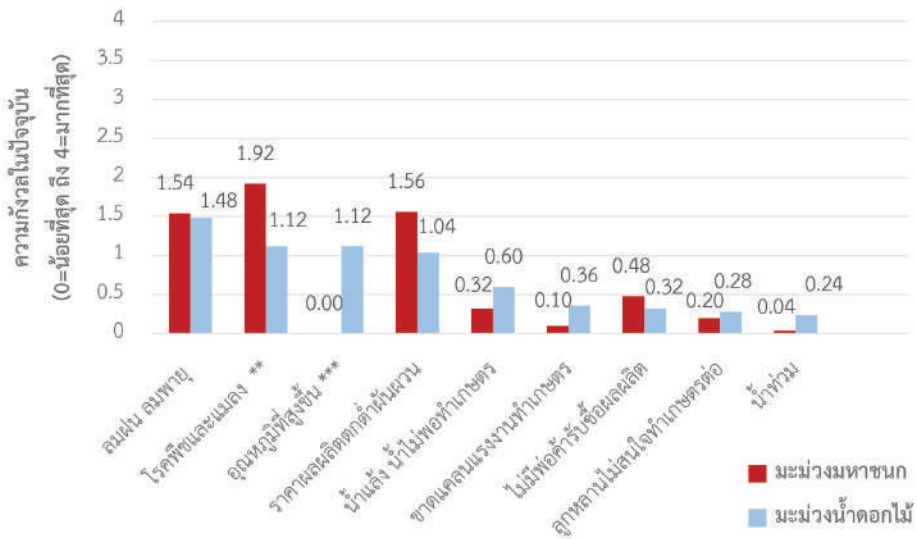
ภาพที่ 6.3 เปรียบเทียบช่องทางการจำหน่ายมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: *** หมายถึง แตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญที่ 0.01

6.3 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ

ในภาพรวมเกษตรกรมีความกังวลใกล้เคียงกัน โดยความแตกต่าง คือ เกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนก มีความกังวลเรื่องโรคพืชและโรคแมลงมากที่สุด และมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้อย่างมีนัยสำคัญ (1.92 และ 1.12 คะแนน) ตามลำดับ รองลงมา คือ เรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ ในขณะที่เกษตรกรไม่ได้กังวลเรื่องไม่มีพ่อค้ารับซื้อมากนัก และไม่ได้กังวลกับปัญหาอุณหภูมิที่สูงขึ้นเลย (ภาพที่ 6.4) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มมะม่วงมหาชนก มองว่าความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการไม่มีพ่อค้ารับซื้อในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 น่าจะเป็นเพียงวิกฤตชั่วคราวเท่านั้น

ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ยังคงมีความกังวลต่อลมพายุมากที่สุด รองลงมา คือ เรื่องโรคพืชโรคแมลง และปัญหาอุณหภูมิที่สูงขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่มะม่วงน้ำดอกไม้เป็นพันธุ์ที่บอบบางและต้องการการดูแลรักษามากกว่าพันธุ์มหาชนก อย่างไรก็ตาม เกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่ได้กังวลต่อเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำมากนัก ซึ่งคาดว่าเป็นเพราะเกษตรกรค่อนข้างมั่นใจว่ามะม่วงน้ำดอกไม้เป็นที่ต้องการของตลาด

ภาพที่ 6.4 เปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: **, *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

ทั้งนี้ หากนำข้อมูลคะแนนเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงต่างๆ ของเกษตรกร (RISK_CONCERN คะแนนระหว่าง 0-4) มาหาความสัมพันธ์กับตัวแปรต่างๆ โดยตัวแปรต้นประกอบด้วย

- (1) ลักษณะทั่วไปของเกษตรกร ได้แก่
 - ประสบการณ์ในการปลูกมะม่วง (EXP_M) (ปี)
 - การศึกษา (EDU_M) (ตัวแปร Dummy โดย 0 หมายถึง ต่ำกว่ามัธยม และ 1 หมายถึง ตั้งแต่มัธยมขึ้นไป)
- (2) ลักษณะการเพาะปลูก⁴⁴
 - พื้นที่ปลูกมะม่วง (AREA_M) (ไร่)
 - การมีแหล่งน้ำ (WATER_M) (ตัวแปร Dummy โดย 0 หมายถึง ไม่มีแหล่งน้ำ และ 1 หมายถึง มีแหล่งน้ำ)
 - สัดส่วนพื้นที่ปลูกมะม่วงต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- (3) ลักษณะด้านเศรษฐกิจเบื้องต้น
 - รายได้ของเกษตรกร (REV_M) (บาทต่อปี)
 - หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_M) (บาท)
 - เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- (4) ลักษณะด้านการขายสินค้า
 - สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
 - สัดส่วนการขายสินค้าต่างประเทศ (SELL_ABROAD_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธี Ordinary Least Square พบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลของเกษตรกรในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ สัดส่วนพื้นที่ที่ปลูกพืชหลักต่อพื้นที่ทั้งหมด (0.478) และ สัดส่วนการขายในช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (-0.805) (ตารางที่ 6.3)

⁴⁴ ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่อาจจะส่งผล คือ พันธุ์ของมะม่วง แต่จากข้อมูล พันธุ์ของมะม่วงมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นๆค่อนข้างมาก เช่น ประสบการณ์ แหล่งน้ำ หนี้สิน สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลัก จึงอาจจะก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะตัดตัวแปรนี้ออก

เกษตรกรที่ใช้พื้นที่ในการปลูกพืชหลักในสัดส่วนที่สูง (กระจายความเสี่ยงพืชน้อย) มีแนวโน้มจะมีคะแนนความกังวลต่อความเสี่ยงมากขึ้น ทั้งนี้จะเนื่องมาจากรายได้ของเกษตรกรจะขึ้นอยู่กับพืชใดพืชหนึ่งมาก ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติก็จะส่งผลกระทบต่อเกษตรกรมาก ทำให้เกษตรกรมีความกังวลมากขึ้นตามไปด้วย โดยค่าสัมประสิทธิ์ที่ประมาณได้ 0.478 หมายความว่า หากเกษตรกรใช้พื้นที่ในการปลูกพืชหลักต่อพื้นที่ทั้งหมดเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะทำแนวโน้มที่จะมีความกังวลต่อความเสี่ยงเพิ่มขึ้น 0.00478 คะแนน

ในขณะที่เกษตรกรที่มีสัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักสูง (กระจายความเสี่ยงในการขายน้อย) มีแนวโน้มจะมีคะแนนความกังวลน้อยลง นั่นคือ การที่เกษตรกรสามารถขายสินค้าผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งได้มาก อาจจะหมายความว่าเกษตรกรมีช่องทางการขายที่ชัดเจน ไม่ต้องพยายามระบายสินค้าหลายทาง ทำให้มีความกังวลในด้านการขายน้อยลง โดยค่าที่ประมาณได้ -0.805 หมายความว่า หากเกษตรกรมีสัดส่วนการขายผลผลิตผ่านช่องทางหลักต่อผลผลิตทั้งหมดเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 จะมีแนวโน้มที่จะมีความกังวลต่อความเสี่ยงลดลง 0.00805 คะแนน

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าตัวแปรอื่นๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตัวเกษตรกร การเพาะปลูก และตัวแปรทางเศรษฐกิจ เช่น ประสบการณ์และระดับการศึกษาของเกษตรกร ขนาดพื้นที่หรือการเข้าถึงแหล่งน้ำ รายได้หนี้สินและเงินลงทุน ไม่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกร

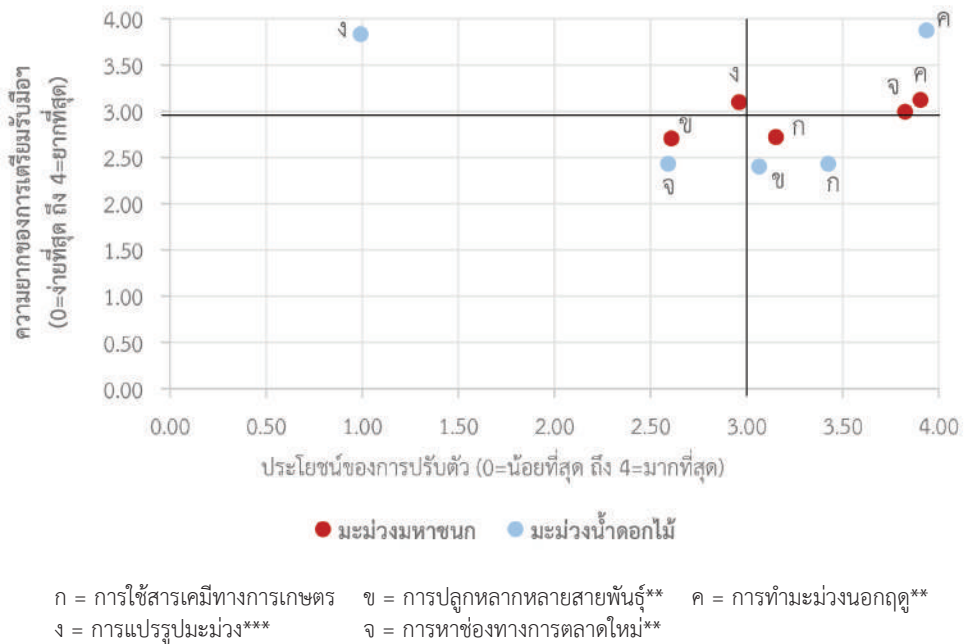
ตารางที่ 6.3 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
- ค่าคงที่ (C)	0.956***
- ประสบการณ์ในการปลูกมะม่วง (EXP_M)	-0.001
- การศึกษา (EDU_M)	0.028
- พื้นที่ปลูกมะม่วง (AREA_M)	0.001
- การมีแหล่งน้ำ (WATER_M)	0.127
- สัดส่วนพื้นที่ปลูกมะม่วงต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_M)	0.478**
- รายได้ของเกษตรกร (REV_M)	2.64×10^{-8}
- หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_M)	2.56×10^{-7}
- เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_M)	0.096
- สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_M)	-0.805**
- สัดส่วนการขายสินค้าต่างประเทศ (SELL_ABOARD_M)	0.856

หมายเหตุ: *** และ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.5 ตามลำดับ

ในด้านการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงต่างๆ ของเกษตรกร พบว่า กลุ่มเกษตรกรทั้งสองกลุ่มเห็นประโยชน์ของการผลิตมะม่วงนอกฤดู ซึ่งกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ได้ปรับมาผลิตมะม่วงนอกฤดูได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ในขณะเดียวกันก็มองว่าเป็นทางเลือกที่ทำค่อนข้างยาก และมองว่าการใช้สารเคมีเป็นประโยชน์ และเป็นทางเลือกที่ง่ายกว่า ในขณะที่ กลุ่มที่ปลูกมะม่วงมหาชนกยังเห็นประโยชน์ของการหาช่องทางตลาดใหม่และแปรรูป ซึ่งน่าจะเป็นเพราะลักษณะของมะม่วงมหาชนกที่สามารถขายได้

ในหลายรูปแบบ ต่างจากมะม่วงน้ำดอกไม้ซึ่งผู้บริโภคปลายทางนิยมบริโภคผลสดเท่านั้น โดยกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะเห็นประโยชน์ของการปลูกมะม่วงหลายสายพันธุ์มากกว่า เพื่อกระจายความเสี่ยง เนื่องจากน้ำดอกไม้อ่อนไหวต่อสภาพอากาศและดูแลบำรุงรักษายากกว่า (ภาพที่ 6.5)

ภาพที่ 6.5 เปรียบเทียบการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)
หมายเหตุ: *** และ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการปรับตัว ได้แก่ ระดับการศึกษา (0.534) และสัดส่วนการขายในช่องทางหลัก (-6.462) นั่นคือ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมขึ้นไปจะมีความสามารถในการปรับตัวสูงกว่าเกษตรกรที่มีการศึกษาน้อยกว่ามัธยมถึงประมาณ 0.543 คะแนน หรือเกษตรกรที่มีสัดส่วนการขายผลผลิตในช่องทางหลักเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะมีความสามารถในการปรับตัวจากเหตุการณ์ไม่ปกติลดลง 0.06462 คะแนน ในขณะที่ตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการปลูก (สัดส่วนพื้นที่ปลูกพืชหลัก) เศรษฐกิจ (รายได้ ต้นทุน หนี้สิน) หรือสัดส่วนการขายผลผลิตในตลาดต่างประเทศ ไม่ส่งผลต่อความสามารถในการปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 6.4)

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าเวลาที่เกษตรกรกระจายช่องทางการขายมากจะทำให้เกษตรกรมีความกังวลเกี่ยวกับความเสี่ยงมากขึ้น แต่หากเกษตรกรประสบเหตุการณ์ไม่ปกติ การกระจายช่องทางการขายจะทำให้เกษตรกรสามารถฟื้นตัวได้ดีกว่าเกษตรกรที่พึ่งพิงช่องทางการขายหลักเพียงไม่กี่ช่องทาง

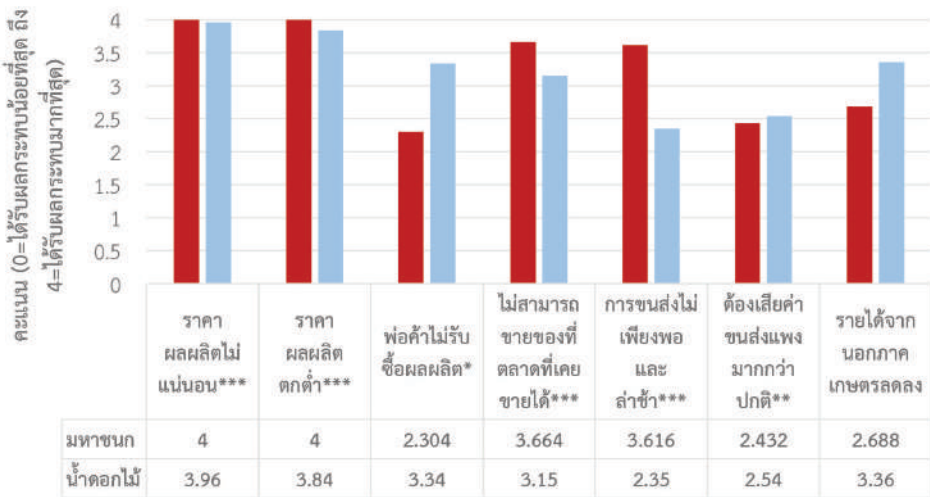
ตารางที่ 6.4 ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
- ค่าคงที่ (C)	0.015
- ประสบการณ์ในการปลูกมะม่วง (EXP_M)	0.534**
- การศึกษา (EDU_M)	0.011
- พื้นที่ปลูกมะม่วง (AREA_M)	0.949
- การมีแหล่งน้ำ (WATER_M)	0.309
- สัดส่วนพื้นที่ปลูกมะม่วงต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_M)	2.50×10^{-6}
- รายได้ของเกษตรกร (REV_M)	1.04×10^{-6}
- หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_M)	0.036
- เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_M)	-6.462***
- สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_M)	-0.645

หมายเหตุ: *** และ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.5 ตามลำดับ

6.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว

แม้ว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มจะเผชิญปัญหาราคาไม่แน่นอน และราคาตกต่ำในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่หากพิจารณาจากระดับความรุนแรงของปัญหาที่เผชิญ พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้มากกว่ากลุ่มมะม่วงมหาชนก สะท้อนให้เห็นทั้งเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ในปีที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ปรับลดลงในอัตราที่มากกว่ามะม่วงมหาชนก และไม่สามารถขายสินค้าในตลาดเดิมได้ อีกทั้งปัญหาเรื่องการขนส่งที่ล่าช้าก็ค่อนข้างเด่นชัดสำหรับกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ (ภาพที่ 6.6)

ภาพที่ 6.6 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: ***, **, * หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01, 0.05 และ 0.10 ตามลำดับ

จากข้อมูลทั้งหมดที่นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปการเปรียบเทียบความแตกต่าง และลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงออกมาได้ 8 ประเด็น ดังนี้ การปลูก การขาย ราคา รายได้และหนี้สิน ความกังวลต่อความเสี่ยงในช่วงปีที่ผ่านมา การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง ความช่วยเหลือที่ต้องการจากภาครัฐ ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัว (ตารางที่ 6.5)

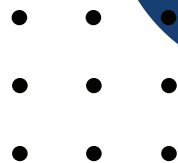
ตารางที่ 6.5 สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

ประเด็น	มะม่วงมหาชนก	มะม่วงน้ำดอกไม้
การปลูก	- สามารถปลูกในลักษณะผสมผสานได้ ผลผลิตต่อไร่สูง ต้นทุนการดูแลต่ำกว่า	- เน้นปลูกเฉพาะพันธุ์นี้อย่างเดียว ผลผลิตต่อไร่ต่ำในกรณีนี้ เพราะเกษตรกรผลิตมะม่วงนอกฤดูเป็นหลัก ต้นทุนในการดูแลรักษาสูง
การขาย	- ทั้งในและต่างประเทศขายผ่านกลุ่มและพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ บริษัทส่งออกมีบทบาทน้อย - ขายผลสด และแช่แข็ง	- ขายทั้งในและต่างประเทศ - ขายผ่านกลุ่มและบริษัทส่งออกมะม่วง พ่อค้าในพื้นที่มีบทบาทน้อย - ขายผลสด
ราคา	- 16 บาท/กก. (ระหว่าง 9-30 บาท/กก.)	- 53 บาท/กก. (ระหว่าง 17-90 บาท/กก.)
รายได้และหนี้สิน	- รายได้จากผลผลิตอื่นๆ ผสมผสาน - หนี้สินการเกษตรรายปีต่ำ (148,980 บาท)	- รายได้เกือบทั้งหมดมาจากมะม่วงน้ำดอกไม้ - หนี้สินการเกษตรรายปีสูง (472,160 บาท)
ความกังวลต่อความเสี่ยง	- ภาพรวมมีความกังวลต่ำ (0.85/4) + โรคพืชและแมลง (ช่วงปี 2562-2563) + ลมฝน ลมพายุ (ช่วงปี 2559 และ 2562) + ราคาตกต่ำผันผวน (ช่วงปี 2563)	- ภาพรวมมีความกังวลสูงกว่า (1.67/4) + โรคพืชและแมลง (ช่วงปี 2564) + อุณหภูมิที่สูงขึ้น + ลมฝน ลมพายุ (ช่วงปี 2563)
การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง	- เกษตรกรมองว่าการผลิตมะม่วงนอกฤดูได้ประโยชน์มากที่สุด แต่ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีช่วยลดความเสี่ยงจะทำได้ง่ายกว่า โดยเกษตรกรมองว่าการหาช่องทางตลาดใหม่จะเป็นประโยชน์มากและการแปรรูปก็น่าจะเป็นประโยชน์เช่นกัน เนื่องจากความกังวลด้านราคาผลผลิตตกต่ำ และกังวลว่าจะไม่มีผู้รับซื้อสินค้า	- แม้จะเป็นกลุ่มที่ผลิตมะม่วงนอกฤดูมาระยะหนึ่ง เกษตรกรมองว่าการทำมะม่วงนอกฤดูได้ประโยชน์มากที่สุด แต่ทำได้ยาก ส่วนการใช้สารเคมีช่วยลดความเสี่ยงจะทำได้ง่ายกว่า - การปลูกหลายพันธุ์เป็นประโยชน์เพราะช่วยกระจายความเสี่ยง เนื่องจากผลผลิตของมะม่วงน้ำดอกไม้อ่อนไหวต่อสภาพภูมิอากาศ โรคพืช โรคแมลงมาก ต้องการการดูแลมาก - เกษตรกรไม่สนใจเรื่องการแปรรูป เพราะขายสดได้มูลค่าสูงกว่า และไม่เห็นประโยชน์ของการหาช่องทางตลาดใหม่มากนัก เพราะมีตลาดที่ค่อนข้างมั่นคง
ความช่วยเหลือที่ต้องการจากภาครัฐ	- การหาช่องทางตลาดเพิ่ม - การสนับสนุนเรื่องการแปรรูปผลผลิต เทคนิค และองค์ความรู้การผลิตมะม่วงนอกฤดู	- การสนับสนุนและควบคุมราคาปัจจัยการผลิต
ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัว	- ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้องนำเงินสำรองฉุกเฉินออกมาใช้ ภูมิต้านทานมากขึ้น	- ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ และไม่สามารถขายผลผลิตในตลาดที่เคยขายได้

ส่วนที่
ทุเรียน
.....

สถานการณ์ทุเรียน ในประเทศไทย

บทที่ 7 แสดงสถานการณ์ปัจจุบันของการผลิตและการค้าของทุเรียน รวมทั้งปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเผชิญ โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ และงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื้อหาของบทที่ 7 สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ (1) ภาพรวมการผลิตทุเรียนในประเทศไทย (2) สถานการณ์ราคาทุเรียน (3) การค้าทุเรียน ประกอบด้วยความต้องการบริโภคในประเทศ และการส่งออก (4) โครงสร้างตลาดการค้าทุเรียนในปัจจุบัน และ (5) ปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเผชิญ

7.1 การผลิตทุเรียน

ทุเรียนเป็นผลไม้สำคัญของประเทศไทยที่นอกจากบริโภคในประเทศแล้ว ยังเป็นผลไม้ส่งออกทำรายได้ให้กับประเทศในแต่ละปีจำนวนมาก แหล่งปลูกทุเรียนสำคัญของโลกส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ประเทศกลุ่มอาเซียน ได้แก่ ไทย เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ โดยประเทศไทยถือว่าเป็นแหล่งผลิตอันดับ 1 ของโลก⁴⁵ ในประเทศไทยมีทุเรียนมากกว่า 30 สายพันธุ์ ซึ่งแต่ละสายพันธุ์มีรสชาติที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้พบว่า มีทุเรียนทั้งหมด 8 สายพันธุ์ ที่เป็นที่นิยมนำมาเพาะปลูกและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้บริโภค ได้แก่ พันธุ์ก้านยาว พันธุ์หมอนทอง พันธุ์ชะนี พันธุ์กระดุม พันธุ์หลงลับแล พันธุ์พวงมณี พันธุ์ภูเขาไฟ และพันธุ์ชะนีเกาะช้าง⁴⁶

สถานการณ์การเพาะปลูกทุเรียนในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2554 - 2563) พบว่าเนื้อที่ยืนต้น เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการเพาะปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และผลไม้ชนิดอื่น มาปลูกทุเรียนแทน ประกอบกับแรงจูงใจทางด้านราคาที่เกิดขึ้นได้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

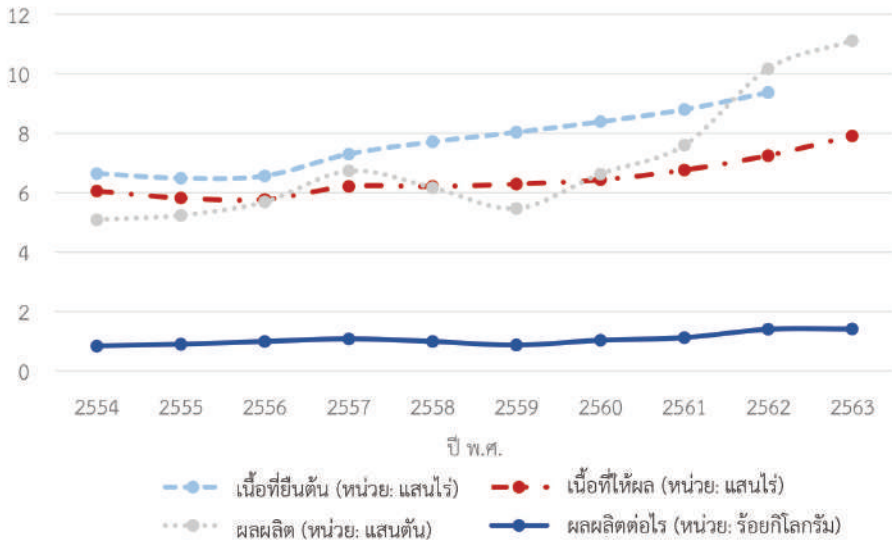
ในปี 2563 มีเนื้อที่ปลูกทุเรียนให้ผลผลิต 791,165 ไร่ ผลผลิต 1,111,928 ตัน และมีผลผลิตต่อไร่เฉลี่ย 1,405 กิโลกรัมต่อไร่ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ปี 2557 ที่มีการขยายพื้นที่ปลูกทุเรียน ทำให้มีพื้นที่ให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีผลผลิตต่อไร่ที่เพิ่มขึ้น เป็นผลเนื่องจากสภาพอากาศเอื้ออำนวยต่อการออกดอกติดผล⁴⁷ (ภาพที่ 7.1)

⁴⁵ กลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก, 2563

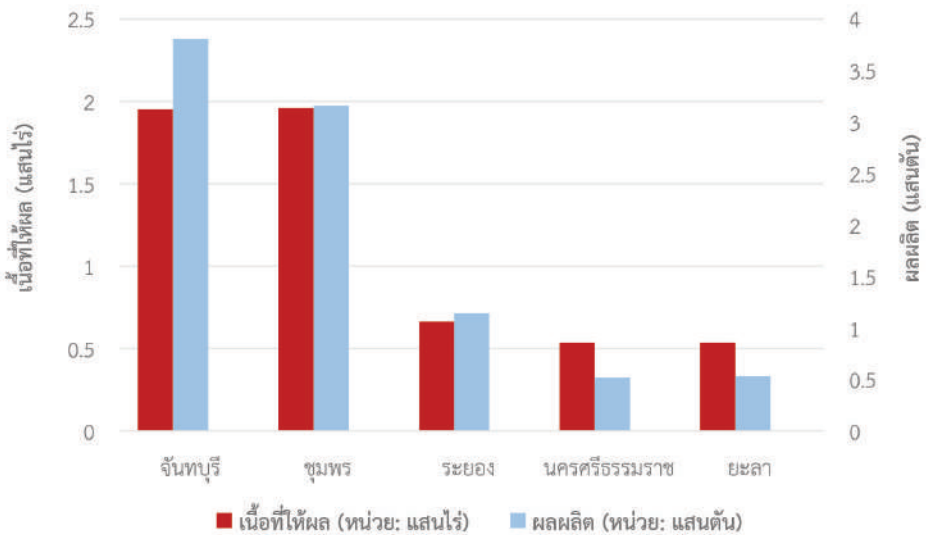
⁴⁶ กรุงเทพมหานคร, 2561

⁴⁷ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ข

ภาพที่ 7.1 แนวโน้มเนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ ของทุเรียน ปี 2554 – 2563
ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก ประมวลผลโดยผู้วิจัย

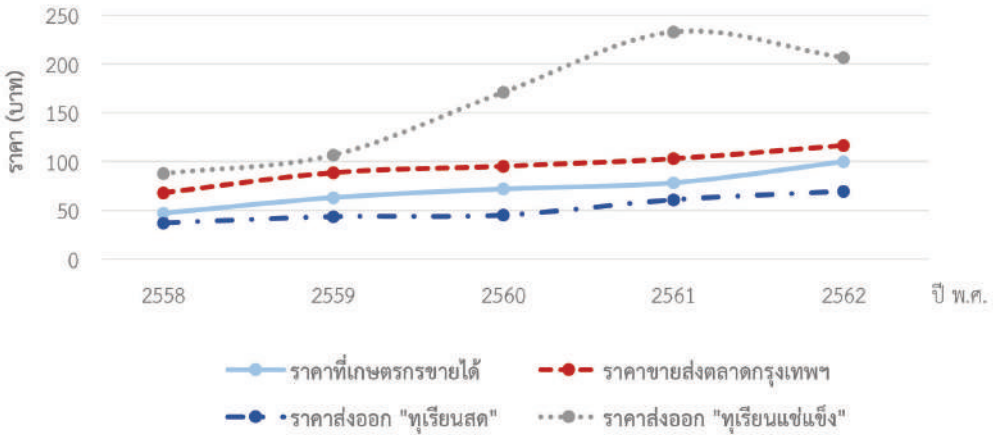
เมื่อพิจารณาข้อมูลในรายจังหวัด พบว่า จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตทุเรียนมากที่สุด 5 อันดับแรก ในปี 2563 ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี (195,126 ไร่) ชุมพร (196,158 ไร่) ระยอง (66,382 ไร่) นครศรีธรรมราช (53,670 ไร่) และยะลา (53,621 ไร่) ตามลำดับ และสำหรับจังหวัดที่มีผลผลิตทุเรียนมากที่สุด 5 อันดับแรกในปี 2563 ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี (380,446 ตัน) ชุมพร (315,552 ตัน) ระยอง (114,413 ตัน) ยะลา (53,023 ตัน) และนครศรีธรรมราช (51,750 ตัน) ตามลำดับ โดยมีสัดส่วนผลผลิตของทุเรียนรายจังหวัด ดังแสดงในภาพที่ 7.2

ภาพที่ 7.2 เนื้อที่ให้ผลและผลผลิตทุเรียนสูงที่สุด 5 จังหวัด ปี 2563
ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก ประมวลผลโดยผู้วิจัย

7.2 ราคา การค้า และโครงสร้างตลาดทุเรียน

ทุเรียนจัดเป็นไม้ผลที่เป็นพืชเศรษฐกิจมีมูลค่าสูงของประเทศไทย สถานการณ์ราคาทุเรียนที่เกษตรกรขายได้ ราคาขายส่ง และราคาส่งออก ระหว่างปี 2558 - 2562 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของราคาทุเรียน มาจากความต้องการบริโภคในประเทศที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งปริมาณการส่งออกที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะการส่งออกไปสาธารณรัฐประชาชนจีน ที่เป็นประเทศผู้นำเข้าทุเรียนจากไทยรายใหญ่ที่สุด ดังแสดงในภาพที่ 7.3

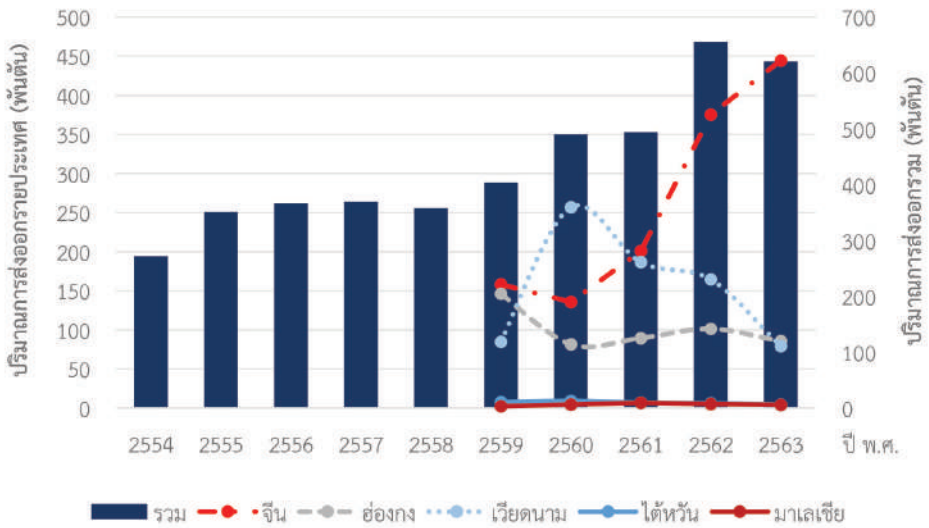

ภาพที่ 7.3 ราคาขายทุเรียนในรูปแบบต่างๆ

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ก ประมวลผลโดยผู้วิจัย

สำหรับอุปสงค์การบริโภคทุเรียนสดในประเทศระหว่างปี 2558 - 2562 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จาก 212,495 ตันในปี 2558 เป็น 327,497 ตันในปี 2562 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 54.12) สำหรับการส่งออกประเทศไทยเป็นประเทศผู้ผลิตและส่งออกทุเรียนรายใหญ่ของโลก ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาพบว่า ประเทศไทยมีแนวโน้มปริมาณการส่งออกทุเรียนสด ทุเรียนแช่แข็ง และทุเรียนกวนเพิ่มสูงขึ้น ในทางกลับกัน ทุเรียนอบแห้งมีแนวโน้มการส่งออกที่ลดลง เมื่อจัดลำดับปริมาณการส่งออกทุเรียนสดและผลิตภัณฑ์ในปี 2563 พบว่า ส่งออกทุเรียนสดเป็นมูลค่ามากที่สุด 620,892.7 ตัน (มูลค่า 65,630.9 ล้านบาท) รองลงมา ได้แก่ ทุเรียนแช่แข็ง 30,804.9 ตัน (มูลค่า 6,437.6 ล้านบาท) ทุเรียนอบแห้ง 261.90 ตัน (มูลค่า 229.7 ล้านบาท) และทุเรียนกวน 1,187.5 ตัน (มูลค่า 157.3 ล้านบาท) ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 653,147 ตัน คิดเป็นมูลค่า 72,455.4 ล้านบาท (ภาพที่ 7.4)

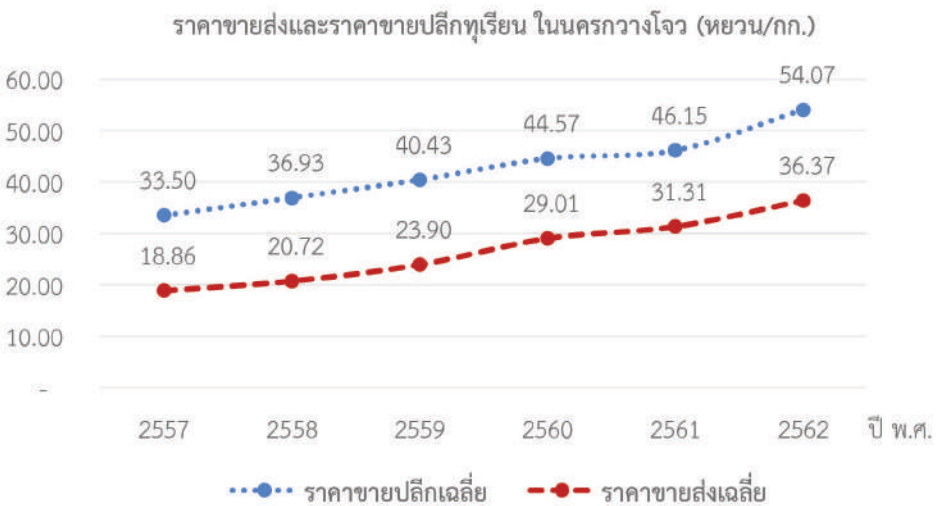
ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย ประกอบด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีน ฮองกง เวียดนาม ไต้หวัน และมาเลเซีย ในปี 2563 พบว่า มีปริมาณส่งออกทุเรียนสดไปสาธารณรัฐประชาชนจีนมากที่สุด 444,411.2 ตัน รองลงมา ได้แก่ ฮองกง 85,662.6 ตัน เวียดนาม 79,386.7 ตัน ไต้หวัน 4,656.7 ตัน และมาเลเซีย 4,311.0 ตัน ตามลำดับ รวมปริมาณส่งออกทุเรียนสดทั้งหมดของไทย 620,892.7 ตัน และพบว่า แนวโน้มการส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การส่งออกทุเรียนไปสาธารณรัฐประชาชนจีนมีทั้งที่ส่งออกไปตรงไปสาธารณรัฐประชาชนจีนและส่งผ่านไปยังเวียดนาม ฮองกง เพื่อเข้าสู่สาธารณรัฐประชาชนจีน (ภาพที่ 7.4)

ภาพที่ 7.4 ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก และปริมาณการส่งออกรวม ปี 2559 - 2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร, 2563 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ทุเรียนไทยเป็นผลผลิตที่เป็นที่นิยมของชาวจีนทำให้ราคาขายส่งทุเรียนไทยที่ตลาดค้าส่งผักและผลไม้เจียงหนาน (ตลาดกลางซื้อขายส่งผลไม้ที่ใหญ่ที่สุด) และราคาขายปลีกทุเรียนที่ห้างโมเดิร์นเทรดในนครกว่างโจว มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยราคาขายส่งเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 18.86 หยวนต่อกิโลกรัมในปี 2557 เป็น 36.37 หยวนต่อกิโลกรัมในปี 2562 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 92.84) เช่นเดียวกับราคาค้าปลีกทุเรียนเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นจาก 33.50 หยวนต่อกิโลกรัมในปี 2557 เป็น 54.07 หยวนต่อกิโลกรัมในปี 2562 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 61.40) ดังแสดงในภาพที่ 7.5

ภาพที่ 7.5 แนวโน้มราคาขายส่งและราคาขายปลีกทุเรียน ในนครกว่างโจว ปี 2557 - 2562
ที่มา: ฝ่ายเกษตรประจําสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2560 และ 2563 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานการส่งออกทุเรียนของประเทศไทย จากแหล่งใหญ่ในการเพาะปลูกทุเรียนในประเทศไทย คือ จังหวัดจันทบุรี (ทุเรียนภาคตะวันออก) และจังหวัดชุมพร (ทุเรียนภาคใต้) มีปริมาณการเพาะปลูกและปริมาณผลผลิตใกล้เคียงกัน แต่มีลักษณะของโครงสร้างห่วงโซ่อุปทานแตกต่างกัน สามารถจำแนกและแสดงได้ดังนี้

7.2.1 ห่วงโซ่อุปทานทุเรียนภาคตะวันออก

แหล่งปลูกทุเรียนที่สำคัญของภาคตะวันออกอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี มีเนื้อที่ปลูกทุเรียนครอบคลุมทั้งสิ้น 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอกาบัง อำเภอกาแก้ว อำเภอขลุง อำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอมะขาม อำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอเมืองจันทบุรี อำเภอนายายอาม อำเภอแก่งหางแมว อำเภอแหลมสิงห์ และอำเภอสอยดาว โดยโครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ล้ง/ตัวแทนผู้ส่งออก/ผู้ส่งออก ตลาดกลางท้องถิ่น/พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น สหกรณ์การเกษตร โรงงานแปรรูป/ผู้แปรรูปและพ่อค้าส่งชายแดน ดังแสดงในภาพที่ 7.6 โดยสามารถสรุปได้ดังนี้⁴⁸

1) **เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน** ทำหน้าที่ผลิตและดูแลรักษาต้นทุเรียน รวมทั้งเก็บเกี่ยวหรือเป็นผู้รวบรวมผลผลิตของตนเองไปจำหน่ายให้กับล้ง/ตัวแทนผู้ส่งออก/ผู้ส่งออก ตลาดกลางท้องถิ่น (ตลาดเนินสูง) สหกรณ์การเกษตร โรงงานแปรรูป/ผู้แปรรูป และการจำหน่ายให้ผู้บริโภคเองโดยตรง โดยสามารถแบ่งเป็นเกษตรกรรายเล็ก รายกลาง และรายใหญ่

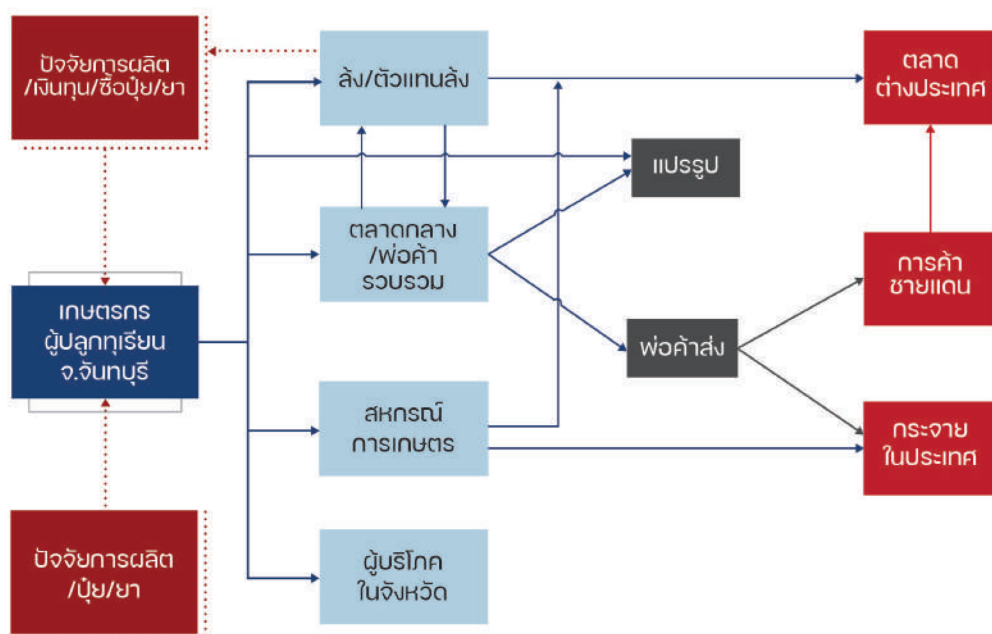
2) **ล้ง/ตัวแทนผู้ส่งออก/ผู้ส่งออก** ทำหน้าที่รับซื้อทุเรียนจากเกษตรกรเพื่อการส่งออกต่อไป ซึ่งผู้ส่งออกจะเป็นผู้กำหนดมาตรฐานการรับซื้อตามความต้องการของตลาดปลายทาง โดยมีตลาดจีนเป็นตลาดหลัก รวมทั้งตลาดประเทศในอาเซียน ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม และกัมพูชา โดยขนาดของทุเรียนที่เป็นที่ชื่นชอบของตลาด จะมีน้ำหนักประมาณ 2.5 - 4 กิโลกรัม นอกจากนี้ผู้ส่งออก/ล้ง ที่มีรูปแบบการรับซื้อทุเรียนโดยตรงจากเกษตรกรในช่วงฤดูการ จะมีการซื้อปุ๋ย ชี้อา และมีการบำรุงดูแลรักษาสวนทุเรียนให้กับเกษตรกร พร้อมทั้งนัดหมายเก็บเกี่ยวผลผลิต และเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว จะมีทีมตัดทุเรียน ซึ่งมีแรงงานพร้อมอุปกรณ์ และจะย้ายสวนในการเก็บเกี่ยวไปเรื่อยๆ จนหมดฤดูกาล

3) **ตลาดกลางท้องถิ่น/พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น** ตลาดเนินสูงเป็นตลาดกลางค้าส่งทุเรียนขนาดใหญ่ของจังหวัดจันทบุรี โดยมีพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น ทำหน้าที่เปิดแผงรับซื้อ รวบรวม คัดแยกคุณภาพ และกระจายผลผลิต โดยมีพ่อค้ารวบรวมมาตั้งแผงรับซื้อทุเรียน มีการคัดแยกคุณภาพตามความต้องการของตลาดและจำหน่ายไปยังตลาดต่างๆ ผ่านล้งส่งออกและพ่อค้าชายส่ง ทั้งนี้ ทุเรียนเกรดดีจะส่งออกไปยังตลาดจีน เกรดรองลงมาส่งออกไปยังประเทศในกลุ่มอาเซียน เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน ผ่านการค้าชายแดน ส่วนทุเรียนตกเกรดจะกระจายไปยังตลาดต่างจังหวัด และผลผลิตบางส่วนถูกแปรรูป

⁴⁸ สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6, 2560

4) **สหกรณ์การเกษตร** ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตทุเรียนจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกของสหกรณ์ เพื่อส่งจำหน่ายให้กับผู้ส่งออกที่เป็นคู่ค้าหรือร่วมมือทางการค้าในการส่งทุเรียนจำหน่ายต่างประเทศ และบางส่วนส่งไปจำหน่ายให้กับสหกรณ์การเกษตรทั้งในและนอกจังหวัดที่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างสหกรณ์ด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน

5) **โรงงานแปรรูป/ผู้แปรรูป** ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตทุเรียนจากเกษตรกร และพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่นซึ่งผลผลิตส่วนใหญ่ที่นำมาแปรรูปเป็นแบบตกรวด ไม่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้ เช่น มีขนาดเล็กหรือใหญ่เกินไป มีระดับความสุกแก่ไม่เป็นไปตามความต้องการของตลาด โดยผู้แปรรูปจะนำมาแปรรูปเป็นทุเรียนทอดกรอบและทุเรียนกวน

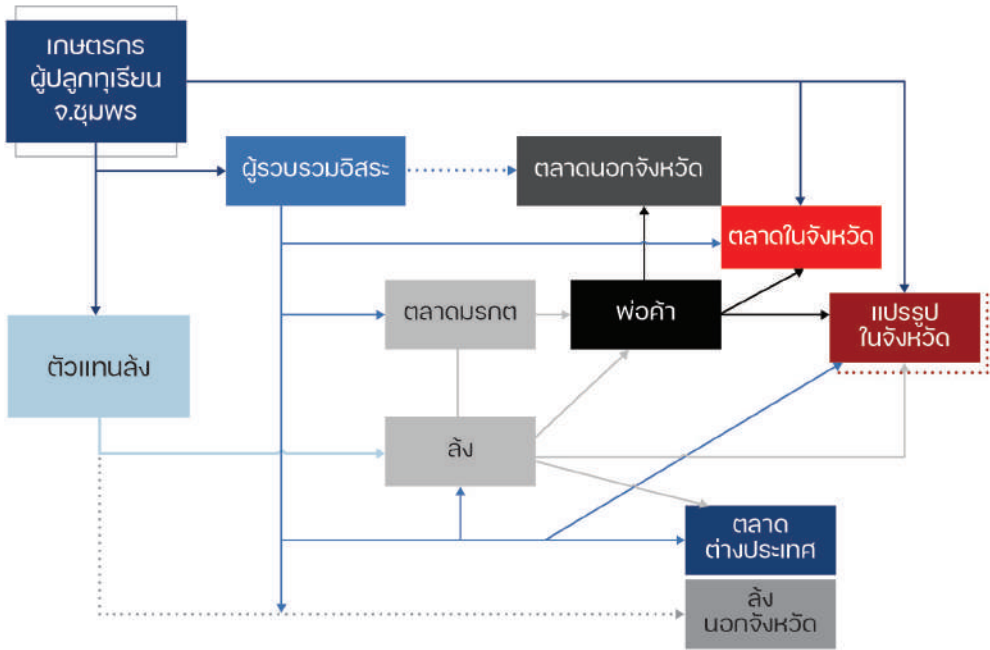
ภาพที่ 7.6 โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี

ที่มา: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6, 2560 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

7.2.2 ห่วงโซ่อุปทานทุเรียนในภาคใต้

สำหรับทุเรียนในภาคใต้ มีจังหวัดชุมพรเป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่สำคัญเป็นอันดับ 1 ของภาคใต้ ซึ่งแหล่งเพาะปลูกทุเรียนที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ อำเภอท่าแซะ อำเภอสวี อำเภอเมือง และอำเภอพะโต๊ะ โดยโครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดชุมพร ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ผู้รวบรวมอิสระ ตัวแทนลิ่ง ลิ่งหรือตัวแทนผู้ส่งออก พ่อค้าท้องถิ่นและการแปรรูปภายในจังหวัด ดังแสดงในภาพที่ 7.7 โดยสามารถสรุปได้ดังนี้⁴⁹

⁴⁹ สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8, 2560

ภาพที่ 7.7 โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดชุมพร
ที่มา: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6, 2560 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

7.3 ปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

จากการรวบรวมข้อมูลและงานวิจัยในอดีต มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งได้ศึกษาปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเผชิญ โดยสามารถสรุปเป็นปัญหาในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านกฎระเบียบการค้าที่มีผลต่อการส่งออก ด้านคุณภาพและมาตรฐาน ด้านการแข่งขัน นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็เป็นปัญหาใหม่ที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนด้วยเช่นกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ปัญหาในด้านการผลิต

การผลิตทุเรียนไทยโดยส่วนใหญ่พบปัญหาเรื่องโรคพืชและโรคแมลง ได้แก่ ปัญหาโรครากเน่าโคนเน่า (ไฟทอปเธอรา) ซึ่งเกิดจากเชื้อราในทุเรียน และโรคเชื้อราสีชมพู ทั้งในช่วงก่อนให้ผลผลิตและหลังจากให้ผลผลิตแล้ว ทำให้ต้นทุเรียนทรุดโทรมและตายได้ ส่งผลให้อัตราการรอดของทุเรียนลดลงไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้ และคุณภาพไม่เป็นไปตามความต้องการของตลาด ดังนั้นการดูแลจัดการสวนที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ต้นทุเรียนมีความสมบูรณ์ ด้านทานต่อโรคแมลงต่างๆ และลดความเสียหายจากความแปรปรวนของสภาพอากาศ รวมทั้งช่วยให้คุณภาพ ขนาด และรูปทรง ตรงกับความต้องการของตลาดมากขึ้น⁵⁰

⁵⁰ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ข

2) ปัญหาภาวะเปรียบเทียบทางการค้าที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียน

ภาวะเปรียบเทียบการนำเข้าผลไม้ของจีน ซึ่งมีความเข้มงวดมากขึ้น โดยกำหนดให้สวนผลไม้ที่ปลูกเพื่อส่งออกไปจีนต้องขึ้นทะเบียนและได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) ส่วนโรงคัดบรรจุต้องผ่านมาตรฐานหลักปฏิบัติที่ดีในการผลิตสินค้าเกษตรด้านพืช (Good Manufacturing Practice: GMP) ส่งผลให้เกษตรกรและผู้ประกอบการต้องมีการปรับตัวเพื่อยกระดับมาตรฐานของผลไม้ไทยที่จะส่งออกให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น⁵¹

อย่างไรก็ตามภายหลังจากที่ไทยและจีนได้เห็นชอบร่วมกันในการใช้ร่างพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการกักกันโรค และตรวจสอบสำหรับการส่งออกและนำเข้าผลไม้ผ่านประเทศที่สามระหว่างไทยและจีน ระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยกับกระทรวงศุลกากรของจีนฉบับใหม่ ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน 2563 ทำให้การนำเข้าและส่งออกผลไม้ด้วยเส้นทางขนส่งทางบกผ่านประเทศที่สามมีความเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น โดยสาธารณรัฐประชาชนจีนอนุญาตให้นำเข้าได้ทั้งด้านตั้งเชิงและด้านรถไฟผิงเสียงเพิ่มเติมจากพิธีสารฯ เดิม ที่ให้นำเข้าได้แค่ด้านโหยวอ์กวนและด้านโม่ฮาน ทั้งนี้ผลไม้ของไทยที่ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุแล้วจะต้องระบุทะเบียนดังกล่าวบนบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบย้อนกลับกรณีเกิดปัญหา ในขณะที่ผลไม้เวียดนามที่ส่งเข้าจีนก็ปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน ส่งผลให้การแปลงและสวมสิทธิผลไม้ทำได้ยากขึ้น หลังจากนั้นคาดว่า การส่งออกผลไม้ของไทยจะเข้าสู่รูปแบบปกติใหม่ (New Normal) โดยเป็นการส่งออกไปยังจีนโดยตรงมากกว่าผ่านประเทศที่สามอย่างเวียดนามอย่างมีนัยสำคัญ⁵²

อนึ่งการส่งออกทุเรียนในปี 2564 จีนได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ทำให้มาตรฐาน GMP ได้ปรับระดับเป็น GMP Plus (ปลอดโควิด-19) อีกด้วย⁵³ ดังนั้นผู้ผลิตและผู้ส่งออกผลไม้ของไทยจึงควรปฏิบัติตามกฎระเบียบด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืชของจีน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาและลดความสูญเสียในการส่งออกผลไม้ ซึ่งมีอยู่ในการเก็บรักษาสั้น รวมถึงควรร่วมกันพัฒนาผลผลิตให้มีความหลากหลายในสายพันธุ์และรสชาติ เพื่อสร้างความแปลกใหม่และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตลอดจนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าไปพร้อมกัน

3) ปัญหาด้านคุณภาพและมาตรฐานทุเรียน

ปัญหาทุเรียนอ่อนและคุณภาพของทุเรียนยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับการพูดถึงจากผู้นำเข้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงต้นฤดูกาลผลิตและช่วงที่ทุเรียนในตลาดมีราคาสูง ดังนั้นเพื่อให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในการเลือกซื้อทุเรียนไทย จึงจำเป็นต้องคัดเลือกทุเรียนที่มีคุณภาพได้มาตรฐานความสุกสำหรับการส่งออก ไม่ให้มีทุเรียนอ่อนหรือด้อยคุณภาพส่งออกมา โดยเฉพาะในช่วงต้นฤดูกาลของผลผลิต เพราะจะกระทบต่อราคาและตลาดทุเรียนไทยในจีนในวงกว้างได้ง่าย รวมถึงการปฏิบัติตามพิธีสารการส่งออกผลไม้จากไทยมาจีนอย่างเคร่งครัด⁵⁴

4) ปัญหาการแข่งขันจากประเทศเพื่อนบ้านและทุเรียนของจีน

แม้ว่าขณะนี้ทุเรียนผลสดของไทยจะเป็นประเทศเดียวที่ได้รับอนุญาตให้ส่งออกมายังจีน แต่ปัจจุบันเวียดนามกำลังเร่งผลักดันกระบวนการเจรจาเป็นตลาดส่งออกทุเรียนผลสดมายังจีน และมีแนวโน้ม

⁵¹ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ช

⁵² ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563

⁵³ กรมวิชาการเกษตร, 2565

⁵⁴ ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2564

คาดว่าจะได้รับอนุญาตเพิ่มเติม ทางด้านมาเลเซียคู่แข่งด้านการส่งออกทุเรียนที่สำคัญของไทยนั้น จีนได้อนุมัติให้มีการนำเข้าทุเรียนพันธุ์มูซังคิง (Musang King) จากมาเลเซียได้ในเดือนมิถุนายน 2562 มาเลเซียเริ่มส่งออกทุเรียนแช่แข็งแบบมีเปลือกทั้งลูกไปตลาดจีนครั้งแรก (เดิมจีนให้นำเข้าเฉพาะผลิตภัณฑ์ทุเรียนแปรรูปแช่แข็งและเนื้อทุเรียนแช่แข็งเท่านั้น) นอกจากนี้แหล่งปลูกทุเรียนในฟิลิปปินส์ เมืองดาเวา (Davao) ได้เพิ่มพื้นที่ปลูกทุเรียนอีก 500 เฮกตาร์ และมีผู้นำเข้าบางส่วนได้ติดต่อเจรจาเพื่อจองทุเรียนสดไว้จำนวนมาก ซึ่งในระยะที่ทุเรียนให้ผล คาดว่าฟิลิปปินส์จะมีการเจรจาเพื่อให้จีนเปิดตลาดนำเข้าทุเรียนได้ โดยข้อมูลจากสำนักงานสถิติฟิลิปปินส์ระบุในปี 2561 ฟิลิปปินส์ผลิตทุเรียนได้ 59,027 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าร้อยละ 14 และคาดว่าผลผลิตจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง⁵⁵

ในขณะที่ในมณฑลไหหนานของจีน รัฐบาลท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำลังเร่งศึกษาพันธุ์ทุเรียนที่มีความเหมาะสมกับภูมิประเทศและภูมิอากาศ หลังจากที่ทุเรียนที่ปลูกไว้มีผลผลิตต่อเนื่องกัน 2 ปีและมีรสชาติใกล้เคียงกับทุเรียนที่จำหน่ายในท้องตลาด รวมทั้งมีการนำเข้ากล้าพันธุ์ทุเรียนจากต่างประเทศเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรทดลองปลูก ซึ่งหากไม่มีปัญหา คาดว่าผลผลิตที่ทดลองปลูกในช่วงนี้จะเริ่มให้ผลผลิตในอีก 5 ปีข้างหน้า และหากประสบผลสำเร็จคาดว่าจะมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มในมณฑลไหหนานและในจีนตอนใต้⁵⁶

ในอนาคตหากจีนผลิตทุเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคในประเทศได้เอง จะส่งผลกระทบต่อ การส่งออกทุเรียนของไทยโดยตรง ดังนั้น ไทยจำเป็นต้องกระจายความเสี่ยงจากการพึ่งพาสถานที่จีนเพียงอย่างเดียว เป็นการแสวงหาตลาดใหม่ๆ ที่มีศักยภาพเพิ่มเติม ได้แก่ ตะวันออกกลาง และอินเดีย เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากและนิยมบริโภคทุเรียนเช่นกัน

5) ปัญหาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อ การส่งออกทุเรียน

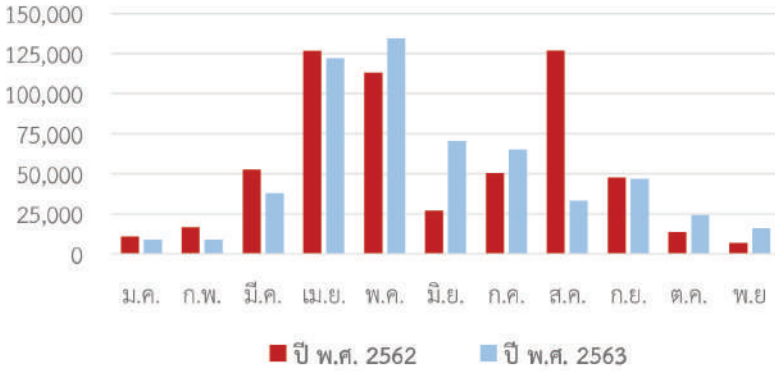
จากรายงานสถานการณ์ทุเรียนไทยในตลาดจีน พบว่า ในปี 2563 ซึ่งเป็นช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั่วโลก ในขณะที่จีนสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ดี แต่ผลจากการใช้มาตรการในการควบคุมการแพร่ระบาดโดยควบคุมการเดินทางเข้าออกของคน ทั้งชาวจีน รวมถึงคนขับรถบรรทุกสินค้าระหว่างประเทศ มาตรการด้านสาธารณสุข และมาตรการในการตรวจสินค้านำเข้าที่เข้มงวด ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการยกเลิกเที่ยวบิน ทำให้สินค้าผลไม้ไม่สามารถขนส่งทางอากาศได้สะดวกดังเช่นที่ผ่านมา จึงมีการปรับเปลี่ยนมาขนส่งทางบกมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบปริมาณนำเข้าทุเรียนของจีน ในเดือนมกราคม - พฤศจิกายนของปี 2563 เทียบกับปี 2562 พบว่า การนำเข้าทุเรียนจากไทยลดลงเพียงร้อยละ 4.15 โดยปี 2562 มีปริมาณการนำเข้า 592,998 ตัน และปี 2563 มีปริมาณการนำเข้า 568,385 ตัน ดังแสดงภาพที่ 7.8⁵⁷

⁵⁵ กลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก, 2563

⁵⁶ ฝ่ายเกษตรประจําสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2564

⁵⁷ ฝ่ายเกษตรประจําสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563

ปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีน ปี พ.ศ. 2562 - 2563 (ตัน)

ภาพที่ 7.8 เปรียบเทียบปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีน ปี 2562 - 2563

ที่มา: ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563 ประมวลผลโดยผู้วิจัย

สืบเนื่องจากการที่มีการตรวจพบโรคโควิด-19 บนบรรจุภัณฑ์สินค้าแช่เย็นแช่แข็งนำเข้าอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ทางศุลกากรระงับการนำเข้าสินค้าจากโรงงานในต่างประเทศที่สินค้าตรวจพบปัญหาและบางประเทศได้ทำการระงับการส่งออกสินค้ามายังสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2563 คณะรัฐมนตรีของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ประกาศวิธีดำเนินการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยการฆ่าเชื้อสำหรับการนำเข้าอาหารที่ขนส่งโดยห้องควบคุมความเย็น ให้มีการฆ่าเชื้อยานพาหนะ ตู้คอนเทนเนอร์ และบรรจุภัณฑ์ที่นำเข้า โดยทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งศุลกากร หน่วยงานควบคุมจรรยาจรและการขนส่ง หน่วยงานกำกับดูแลตลาด รัฐบาลท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

ด่านโหย่วอี๋กวน เขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง และด่านโมฮาน มณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นด่านหลักที่มีการนำเข้าผลไม้ของไทย เริ่มใช้มาตรการดังกล่าวตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน 2563 โดยสินค้าผลไม้ซึ่งขนส่งในตู้คอนเทนเนอร์ทำความเย็นจะต้องถูกดำเนินการตามมาตรการนี้เช่นเดียวกัน เมื่อรถขนส่งสินค้าของไทยถูกส่งเข้าด่านตรวจเพื่อตรวจสอบศรัทธูพีช ในจำนวนนั้นจะถูกส่งตรวจเพื่อฆ่าเชื้อตามมาตรการดังกล่าว โดยจะมีการรื้อสินค้าออกมาทั้งตู้ ฆ่าเชื้อตู้สินค้าและบรรจุภัณฑ์ ใช้เวลาดำเนินการประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง ผู้ประกอบการจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ มาตรการความเข้มงวดในการตรวจสินค้าแช่เย็นแช่แข็งนำเข้าของจีน อาจส่งผลกระทบต่อการตรวจปล่อยสินค้าผลไม้ของไทยมีความล่าช้ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องผู้ประกอบการส่งออกและผู้ผลิต ต้องสร้างความมั่นใจและร่วมกันดำเนินการตามมาตรฐานการผลิตที่ปลอดภัยปลอดการปนเปื้อนของโควิด 19 ตลอดห่วงโซ่อุปทานเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและสถานการณ์การค้าในภาพรวม⁵⁸

นอกจากนี้ภาครัฐของไทยได้เตรียมมาตรการรองรับผลผลิตที่อาจล้นตลาดและส่งออกไม่ได้ ทั้งมาตรการการกระจายผลผลิตภายในประเทศ การเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เช่น การทำตลาดออนไลน์ เป็นต้น และการอำนวยความสะดวกด้านการขนส่ง จึงทำให้การกระจายผลผลิตภายในประเทศและการส่งออกกลับเข้าสู่สภาวะปกติ และไม่ได้รับผลกระทบมากนัก รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และขยายตลาด

⁵⁸ ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2564

ผลไม้ไทยในจีนทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ร่วมกับบริษัทผู้นำเข้า จึงทำให้ตลาดทุเรียนของไทยขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในเมืองรองที่ไม่ใช่เมืองหลักในการนำเข้าผลไม้จากไทย ประกอบกับระบบโลจิสติกส์ของจีนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว จึงช่วยรองรับระบบการขายออนไลน์ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคจีนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการค้า จึงช่วยเพิ่มโอกาสในการส่งออกทุเรียนของไทยไปจีนได้มากขึ้น⁵⁹

7.4 สถานการณ์ทุเรียนหอมทอง

สำหรับทุเรียนภาคตะวันออกและทุเรียนภาคใต้มีลักษณะการปลูก การค้า ที่แตกต่างกัน โดยทั้ง 2 พื้นที่ปลูกทุเรียนพันธุ์หอมทองเป็นหลักเนื่องจากเป็นที่ต้องการของตลาด ทุเรียนหอมทองมีการเติบโตของผลผลิตและการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่ก็มีปัญหาและความเสี่ยงที่ต้องได้รับการพิจารณา โดยเนื้อหาส่วนนี้มีที่มาจากข้อมูลสถิติการผลิตและการค้า และการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร 2 กลุ่ม คือ ทุเรียนภาคตะวันออก (ตัวแทนเกษตรกรสมาชิกจากสมาคมทุเรียนไทย) และทุเรียนภาคใต้ (ตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนพันธุ์หอมทองจังหวัดนครศรีธรรมราช) เพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์และปัญหาต่างๆ ที่เกษตรกรเผชิญ

7.4.1 ข้อมูลทั่วไปของทุเรียนหอมทอง

ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2554 - 2563) เนื้อที่ปลูกทุเรียนหอมทองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ภาคของไทย โดยเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวจาก 557,446 ไร่ในปี 2554 เป็น 1,007,419 ไร่ในปี 2564 เนื่องจากเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกทุเรียนพันธุ์หอมทองแทน เช่นเดียวกับเนื้อที่ให้ผลและผลผลิตรวมที่เพิ่มขึ้นจาก 352,393 ไร่ และ 498,845 ตันในปี 2554 เป็น 433,344 ไร่ และ 679,166 ตันในปี 2563 สำหรับผลผลิตต่อไร่ ในภาพรวมทั้งประเทศ ผลผลิตต่อไร่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมามีความผันผวนค่อนข้างมาก อยู่ในช่วง 1.18 ถึง 2.30 ตันต่อไร่ และผลผลิตเฉลี่ยในปี 2563 อยู่ที่ 1.57 ตันต่อไร่ ดังแสดงในตารางที่ 7.1

ทุเรียนพันธุ์หอมทองนิยมปลูกในภาคตะวันออกและภาคใต้ และให้ผลผลิตคนละช่วงเวลา เมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่า จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตทุเรียนพันธุ์หอมทองมากที่สุด 3 อันดับแรกในปี 2563 ได้แก่ ชุมพร (108,080 ไร่) จันทบุรี (82,133 ไร่) และสุราษฎร์ธานี (40,140.74 ไร่) ตามลำดับ (ตารางที่ 7.1) ผลผลิตต่อไร่ในระดับจังหวัดมีความผันผวนระหว่างปีมากเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในทุกปีทุเรียนหอมทองที่ปลูกในจันทบุรีให้ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าทุเรียนจากทางภาคใต้ เช่น ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช อย่างเห็นได้ชัด แม้ชุมพรจะเป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตสูงสุด แต่ผลผลิตต่อไร่ในปี 2563 ก็ต่ำกว่าทุเรียนที่ปลูกในจังหวัดนครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานีกว่าครึ่งหนึ่ง

สถานการณ์ราคาทุเรียนพันธุ์หอมทองที่เกษตรกรขายได้ระหว่างปี 2554 – 2563 พบว่า ในภาพรวมราคาทุเรียนพันธุ์หอมทองที่เกษตรกรขายได้เพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 30.02 บาท ในปี 2554 เป็นกิโลกรัมละ 102.25 บาท ในปี 2563 ดังแสดงในตารางที่ 7.1 เนื่องจากความต้องการของตลาดที่เพิ่มขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ⁶⁰ และเมื่อพิจารณารายจังหวัดก็พบการเพิ่มขึ้นของราคาที่เกษตรกรขายได้อย่างต่อเนื่อง ในปี 2563 ราคาทุเรียนที่เกษตรกรจังหวัดนครศรีธรรมราชขายได้สูงกว่าราคาจากจังหวัดใกล้เคียงอย่างจังหวัดสุราษฎร์ธานีและชุมพร และสูงกว่าราคาขายของเกษตรกรในจังหวัดจันทบุรี

⁵⁹ ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563

⁶⁰ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563ข

ตารางที่ 7.1 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต เนื้อที่เพาะปลูกที่ได้ของทุเรียนหอมของ ปี 2554 – 2563

จังหวัด/ Us-ภาค	ป									
	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563
	เนื้อที่ปลูก (ไร่)									
จันทบุรี	142,862.00	140,219.00	142,799.00	157,128.00	164,809.00	165,042.00	171,064.00	178,395.00	193,270.00	218,337.90
ชุมพร	145,940.00	143,128.00	140,704.00	142,282.00	146,019.53	138,800.53	166,495.53	193,098.00	203,639.00	258,994.00
นครศรีธรรมราช	45,214.70	43,951.70	43,441.50	43,734.50	44,507.50	54,514.50	62,136.00	56,020.70	69,525.18	89,793.89
สุราษฎร์ธานี	35,441.75	34,020.50	34,713.40	31,357.52	42,258.81	44,156.58	48,597.49	73,992.49	71,720.49	83,923.20
รวมทั้งหมด	557,446.25	548,303.00	549,817.65	568,416.82	595,097.89	607,630.66	668,483.27	758,809.84	846,661.90	1,007,419.07
	เนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิต (ไร่)									
จันทบุรี	95,143.09	82,191.26	86,802.50	84,701.00	96,754.00	66,943.00	82,459.00	72,196.00	81,713.20	82,133.00
ชุมพร	100,140.00	102,830.00	95,619.00	97,815.00	88,632.00	100,251.00	94,914.00	84,749.00	138,915.00	108,080.00
นครศรีธรรมราช	21,032.75	19,231.75	12,719.00	11,795.25	12,755.00	24,391.50	15,323.00	30,744.49	39,255.00	31,171.96
สุราษฎร์ธานี	22,485.00	26,449.50	24,304.27	18,795.81	21,638.39	27,930.40	19,102.16	24,168.00	33,530.40	40,140.74
รวมทั้งหมด	352,393.14	344,870.56	332,888.52	335,011.56	344,420.46	329,282.20	316,458.29	329,339.58	415,849.05	433,343.79
	ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ (ตัน)									
จันทบุรี	186,857.92	148,539.34	180,090.94	220,337.87	414,974.53	194,860.65	203,502.66	236,265.55	236,911.83	208,777.47
ชุมพร	99,789.28	88,578.02	85,780.65	63,403.25	135,959.66	139,098.06	75,017.51	100,420.92	126,049.28	72,182.11
นครศรีธรรมราช	15,016.92	13,928.25	22,413.52	13,791.46	8,438.46	29,914.87	11,992.12	12,196.79	24,922.39	44,060.13
สุราษฎร์ธานี	16,708.81	29,411.32	30,886.29	35,605.91	46,322.89	34,575.91	22,494.59	37,672.34	52,496.58	72,790.59
รวมทั้งหมด	498,844.84	407,276.06	457,215.29	483,928.13	792,103.90	552,864.86	451,338.92	537,702.48	653,995.91	679,166.42
	ผลผลิตต่อไร่ (ตัน)									
จันทบุรี	1.96	1.81	2.07	2.60	4.29	2.91	2.47	3.27	2.90	2.54

7.4.2 มุมมองของผู้แทนกลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก

ภาพรวมการปลูกทุเรียน และการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

เกษตรกรส่วนใหญ่ (คาดว่าประมาณร้อยละ 90) ปลูกทุเรียนพันธุ์หอมทองเพราะเป็นพันธุ์ที่มีตลาด ขายได้ราคาดี ทุเรียนลักษณะใหญ่ ทนทานต่อสภาพอากาศมากกว่าพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ และเน้นการส่งออกต่างประเทศเป็นหลักโดยส่งออกทางรถไฟยังประเทศจีนเป็นสำคัญ

ลักษณะเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นรายย่อยมีพื้นที่ปลูกเฉลี่ยประมาณ 20 - 30 ไร่ ในช่วงตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมาทุเรียนมีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงจูงใจให้เกษตรกรปลูกเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้รูปแบบการขายผลผลิตเป็นการเหมาสวนโดยล้ง ซึ่งล้งจะเป็นผู้รับความเสี่ยงในด้านคุณภาพของผลผลิตเองและจะคัดเลือกผลผลิตเป็น 2 กลุ่ม คือ เกรดส่งจีน และตกเกรด

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ความเสี่ยงที่สำคัญที่เกษตรกรมีความกังวลมากได้แก่ (1) ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน (2) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ (3) ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ (4) ปัญหาด้านการตลาดและการขนส่ง

(1) ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในปัจจุบันของสวนทุเรียนเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากกระบวนการของงานในสวนต้องการแรงงานฝีมือ เช่น การตัดแต่งดอก การเก็บเกี่ยว หากจ้างแรงงานที่ไม่มีฝีมือ ความน่าจะเป็นที่ทำให้ผลผลิตเสียหายจะมีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการเก็บเกี่ยวผลผลิตจำเป็นต้องใช้แรงงานมากกว่าช่วงปกติประมาณ 3 - 5 เท่า จากปกติที่ใช้แรงงานประมาณ 1 คนต่อพื้นที่เพาะปลูก 10 ไร่ นอกจากนี้การพึ่งพาแรงงานต่างด้าวก็ลำบากมากขึ้น ด้วยประเทศเพื่อนบ้านของไทยเริ่มปลูกทุเรียนเองบ้างแล้วแรงงานจึงโยกย้ายกลับไปบางส่วน ปัญหาการขาดแคลนแรงงานนี้เกษตรกรเผชิญรุนแรงมากขึ้นในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ด้วยเช่นกัน เนื่องจากแรงงานไม่สามารถเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ได้

(2) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ จากการขาดการวางแผนการปลูก กล่าวคือ ในช่วงที่ผ่านมาผู้สนใจหันมาปลูกทุเรียนมากขึ้น ทั้งจากเกษตรกรที่เดิมปลูกพืชอื่นและนายทุนที่มีที่ดิน ทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เคยมีเพียงพอกลับขาดแคลนลงจากเหตุการณ์ดังกล่าว โดยไม่ได้มีการวางแผนในการใช้น้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เพียงพอ

(3) ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่เกิดจากสภาพอากาศแปรปรวนขึ้น เช่น ภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ลมพายุ ส่งผลต่อความเสียหายของผลผลิตในลักษณะต่างๆ คือ หากฝนตกในช่วงที่ต้นทุเรียนออกผลแล้วทำให้แตกใบอ่อน (สารอาหารที่จะเลี้ยงผลทุเรียนจะถูกแบ่งไปเลี้ยงใบอ่อน ทำให้ผลมีสภาพไม่สมบูรณ์) จะส่งผลให้ราคาผลผลิตจากต้นนั้นตกลงมาก (ประมาณร้อยละ 70) หรือช่วงอากาศหนาวที่ยาวมากขึ้นในบางปีจะส่งผลให้ยอดอ่อนไม่แตก เป็นต้น

(4) ปัญหาด้านการตลาดและการขนส่ง โดยนอกจากปัญหาทางด้านการผลิตแล้ว เกษตรกรยังกังวลถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดในด้านการขายสินค้าและการตลาดในอนาคต เช่น

- การเพิ่มกฎเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ เป็นการเพิ่มต้นทุนและเป็นการผลักภาระต้นทุนให้กับเกษตรกร

- การแข่งขันในการส่งผลผลิตไปยังจีนที่สูงมากขึ้นจากการปลูกทุเรียนเพิ่มมากขึ้นของประเทศเพื่อนบ้านและจีนมีการขยายการนำเข้าพันธุ์อื่นๆ จากต่างประเทศมากขึ้น เช่น ภูซันคิง ของมาเลเซีย

- การขนส่งไปยังจีนเริ่มมีสัญญาณของปัญหาด้วยเขตพรมแดนของไทยไม่ได้ติดต่อกับจีนโดยตรง ทำให้การขนส่งมีอุปสรรคจากด่านของจีนที่มีจำนวนรองรับต่อวันอย่างจำกัดกอปรกับกฎระเบียบที่เพิ่มขึ้นอย่างมากจากมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ประเทศที่มีเขตแดนกับจีนย่อมส่งผลผลิตของตนเองออกก่อน ทำให้ผลผลิตของไทยส่งออกไม่ทันเน่าเสียบ้าง (มีลักษณะเป็นคอขวดที่ด่านพรมแดนของจีน) และนำไปสู่ปัญหาผลผลิตล้นตันทางทำให้ราคาตกลงอย่างมาก

- การพยายามครอบครองตลาดด้วยการรับซื้อผลผลิตราคาสูง เพื่อกีดกันผู้รับซื้อรายย่อยให้หมดไปจากตลาด อาจจะเป็นปัญหาสำคัญมากในอนาคตที่ทำให้โครงสร้างการซื้อขายของตลาดทุเรียนมีการผูกขาดโดยผู้รับซื้อรายใหญ่มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม มองในแง่ดีแล้ว เกษตรกรยังเชื่อว่าตลาดทุเรียนไทยยังมีความต้องการอีกมาก

ทิศทางการจัดการความเสี่ยง

ปัญหาด้านการขาดแคลนแรงงาน เกษตรกรจำเป็นต้องมีการแข่งขันกับสวนอื่นๆ โดยการให้ค่าตอบแทนสูงขึ้น ทั้งนี้ในการรักษาแรงงานให้คงอยู่ ต้องมีการให้สวัสดิการรวมถึงการซื้อใจของแรงงานอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการลดกระบวนการที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การใช้เครื่องจักร (มีข้อจำกัดในการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานของพืชสวนอยู่มาก) การตัดต่อพันธุ์และตัดแต่งต้นให้เตี้ยลงเพื่อง่ายต่อการดูแลและเก็บเกี่ยวผลผลิต

ส่วนปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการน้ำนั้น เกษตรกรจะต้องมีการวางแผนการปลูกและวางแผนในการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการในฤดูกาลผลิต และการจัดการความเสี่ยงยังแตกต่างกันไปตามที่ตั้งของสวน บางแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่โดนน้ำท่วมเป็นประจำ หรือบางแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลมพัดแรง ดังนั้นแต่ละสวนจึงจำเป็นต้องมีวิธีการรับมือของตนเอง คือ หากอยู่ในพื้นที่ที่มีลมพัดแรงจำเป็นต้องมีการผูกยึดต้นทุเรียนกับเสาหลักไม้ให้ลึ้ม หรือหากอยู่ในพื้นที่ที่มีน้ำท่วมเป็นประจำ ก็จำเป็นต้องทำการขุดเส้นทางระบายน้ำไม่ให้น้ำท่วมขัง เป็นต้น นอกจากนี้ การเพิ่มทักษะของเกษตรกรเป็นสิ่งที่จำเป็น อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ของเกษตรกรไทยยังเป็นลักษณะครูพักลักจำจากผู้อาวุโสหรือผู้เชี่ยวชาญ ไม่มีหลักสูตรหรือการสอนอย่างเป็นทางการ

สำหรับปัญหาด้านการตลาดนั้น เกษตรกรมีวิธีรับมือแตกต่างกันออกไป เช่น การใช้เทคนิคต่างๆ ในการเลื่อนเวลาออกผลผลิตให้ออกก่อนหรือหลังฤดูกาลเพื่อให้ได้ราคาดีและไม่ล้นตลาด (ปลูกทุเรียนนอกฤดูกาล) การแปรรูปทุเรียนดิบเพื่อลดปริมาณทุเรียนสุกที่จะออกพร้อมกันก็สามารถช่วยได้บางส่วนในการกระจายผลผลิตและลดผลผลิตล้นตลาด อย่างไรก็ตามการแปรรูปทุเรียนดิบสามารถช่วยได้บางส่วนเท่านั้นเพราะไม่ได้สร้างมูลค่าเพิ่มมากนัก อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังคงมองว่าความต้องการทุเรียนยังคงมีมากกว่าผลผลิตที่สามารถผลิตได้ ดังนั้นผลผลิตจึงสามารถขายได้เสมอ

นอกจากนี้เกษตรกรยังมองว่าการกระจายพันธุ์เพาะปลูกเพื่อกระจายความเสี่ยง เช่น การปลูกทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง ไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากทุเรียนพันธุ์อื่นๆ ไม่ได้รับความนิยมเหมือนพันธุ์หมอนทอง และยิ่งหากเกษตรกรมีความเชี่ยวชาญและมีความพร้อมการปลูกแบบเชิงเดี่ยวหรือพันธุ์เดียวอาจสร้างรายได้ที่มากกว่า

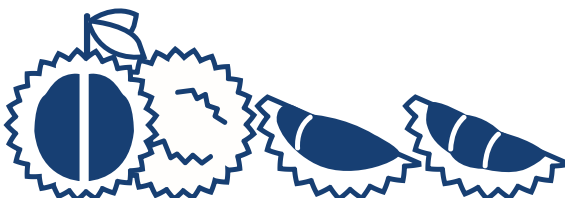
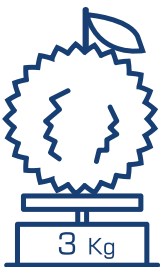
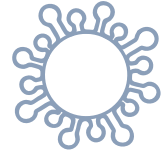
ผลกระทบและการตอบสนองกับปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-19

จากการสัมภาษณ์ พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกไม่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างเป็นรูปธรรมในด้านการตลาด ผลผลิตทุเรียนไม่ได้รับผลกระทบเพราะสินค้าบางส่วนยังสามารถขนส่งทางรถได้ และสินค้าส่วนที่เหลือยังสามารถขายออนไลน์ได้ อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาในด้านการขนส่งบางประการ เช่น ตู้คอนเทนเนอร์วนกลับมาให้บริการไม่ทันในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่ปัญหาใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าว คือ การขาดแคลนแรงงานที่ทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อแรงงานไม่สามารถเคลื่อนย้ายกลับมารับจ้างในสวนทุเรียนได้

สำหรับทุเรียน การเพิ่มช่องทางการขายออนไลน์ เกษตรกรไม่ได้มองว่าเป็นทางที่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะปริมาณที่สามารถขายออนไลน์ได้เมื่อเปรียบเทียบกับช่องทางส่งออกที่ขายปกติมีปริมาณแตกต่างกันมากอย่างมีนัยสำคัญ และยังคงเผชิญกับปัญหาการขนส่งที่เป็นคอขวด ด้วยโครงสร้างพื้นฐานของการขนส่งสินค้าในประเทศมีข้อจำกัด และไม่ได้รองรับการขนส่งผลไม้ จึงมีบริษัทขนส่งหลายแห่งไม่รับเนื่องจากรับผิดชอบไม่ไหวกับการเน่าเสีย และบริษัทขนส่งที่เหลือก็มีไม่เพียงพอกับผลผลิตที่ออกมา

อย่างไรก็ตามเกษตรกรส่วนหนึ่งใช้ช่องทางดังกล่าวเป็นการแบ่งผลผลิตบางส่วน (เช่น 2 - 3 ลูกต่อต้น) มาเพื่อจำหน่ายเพื่อสร้างความมั่นใจว่าจะได้เงินลงทุนคืน (ประมาณต้นละ 2 - 3 พันบาท) หรือเป็นการการันตีว่าไม่ขาดทุน และอาจเป็นการสร้างแบรนด์ให้กับสวนของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามยังคงต้องพึ่งตลาดส่งออกและการขายผ่านลิ่งเป็นหลัก (ความสำคัญของช่องทางออนไลน์น้อยกว่ามะม่วงมาก)

การขายทั้งส่งออกและออนไลน์ เกษตรกรมองว่าผู้บริโภคน่าจะมีกำลังซื้อลดลง ทุเรียนลูกใหญ่แบบเดิมน่าจะขายยาก เกษตรกรกลุ่มที่มีศักยภาพก็จะสามารถทำการตัดแต่งให้ทุเรียนมีพูเยอะ เม็ดลีบและลูกหนึ่งมีน้ำหนักประมาณ 2 - 3 กิโลกรัม เท่านั้น

7.4.3 มุมมองของผู้นำกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูก ทุเรียนภาคใต้

ภาพรวมและการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

เกษตรกรในพื้นที่ (อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช) เดิมปลูกยางพารา แต่เริ่มปรับเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองในช่วง 8 ปีที่ผ่านมา (ประมาณปี 2555) โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปี 2558 ที่ผลผลิตได้ราคาดีมาก จึงจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองมากขึ้น โดยการปรับเปลี่ยนช่วงแรกเป็นสวนผสม (ผสมกับพืชอื่นๆ เช่น มังคุด) แล้วค่อยๆ เปลี่ยนแปลงมาเป็นทุเรียนอย่างเดียว

ช่องทางการขายผลผลิตเกือบทั้งหมด เป็นรูปแบบพ่อค้ามาซื้อเหมาสวนเพื่อไปส่งต่อล้ง โดยพ่อค้าจะเข้าตัดทุเรียนเองและคิดราคาตามน้ำหนักผลผลิต ในปีที่ได้ราคาดีที่สุดได้ประมาณ 120 บาทต่อกิโลกรัม และปีที่ได้ราคาน้อยที่สุดได้ประมาณ 80 - 90 บาทต่อกิโลกรัม นอกจากนี้มีพ่อค้าเร่จากภูมิภาคอื่นๆ มาซื้อแต่เป็นสัดส่วนที่น้อยมาก นอกจากนี้เกษตรกรยังไม่มีศักยภาพในการตัดผลผลิตเอง เนื่องจากยังไม่มีความรู้ในการดูแลรักษาคุณภาพของผลทุเรียน

เกษตรกรยังคงคาดว่า ราคาทุเรียนในอนาคตน่าจะตกลงตามอุปทานของผลผลิตที่มากขึ้น จากการที่ขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีหลักความเชื่อที่ว่า นอกจากจะปลูกมากขึ้นในแต่ละปี ก็มีต้นที่ตายลงทุกปีเช่นกัน อาจจะทำให้ราคาไม่ตกลงมากนัก

นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการปลูกทุเรียนพันธุ์อื่นๆ ที่เป็นพันธุ์พื้นบ้าน โดยลักษณะลูกเล็ก เนื้อหยาบแข็ง ขายได้ราคาน้อย (ประมาณ 30 - 40 บาทต่อกิโลกรัม) จึงนิยมแปรรูปโดยการทำทุเรียนกวน

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

เกษตรกรประเมินว่าความเสี่ยงที่สำคัญที่ตนเองเผชิญ ได้แก่

- 1) ปัญหาโรคแมลง เป็นปัญหาที่กังวลและเกิดขึ้นบ่อยมากที่สุด
- 2) ปัญหาเรื่องน้ำ การขาดแคลนน้ำเกิดขึ้นบางปี แต่เป็นปัญหาที่มีการเตรียมพร้อมรับมือบ้าง บางส่วนอยู่แล้ว โดยทุกสวนจะมีแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามแล้ง
- 3) ปัญหาฝนเยอะในบางช่วง ทำให้ดอกร่วงมากและไม่ติดลูก

ทิศทางการจัดการกับความเสี่ยง

สำหรับการจัดการความเสี่ยง พบว่า ความเสี่ยงที่สามารถป้องกันได้ คือ ปัญหาเรื่องแมลง โดยการใช้สารเคมีเพื่อป้องกันไว้ก่อน หากไม่ป้องกันแล้วแมลงลง จะทำให้ผลผลิตเสียหายโดยไม่สามารถแก้ไขได้

ผลกระทบและการตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

เกษตรกรไม่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เนื่องจากผลผลิตของทุเรียนภาคใต้ออกผลประมาณเดือนมิถุนายนเป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้รับซื้อ ล้ง และผู้ส่งออกสามารถปรับตัวรับซื้อ และส่งผลผลิตออกต่างประเทศได้เกือบเป็นปกติแล้ว

นอกจากนี้ สำหรับประเด็นการขายออนไลน์ ยังมองว่าไม่จำเป็น เนื่องจากผลผลิตสามารถจำหน่ายได้ตามช่องทางปกติอยู่แล้ว ทั้งยังไม่มีศักยภาพในการจำหน่ายผ่านออนไลน์เพราะขาดกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถในด้านดังกล่าวอีกด้วย

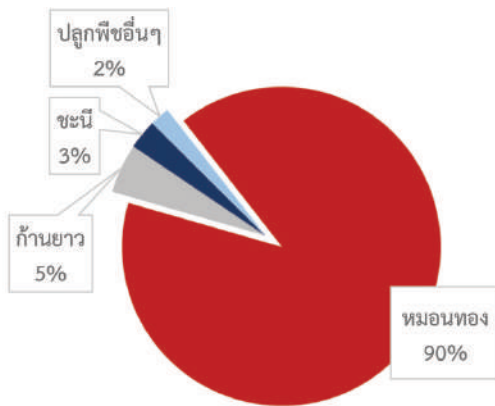

มุมมองความเสี่ยง
การเตรียมรับมือ และการปรับตัว
ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออก
(ตัวอย่างเกษตรกร จ.จันทบุรี ระยอง และตราด)

8.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร

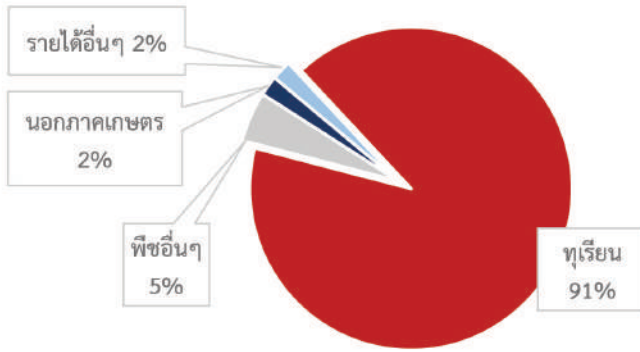
ข้อมูลจากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก พื้นที่จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด จำนวน 55 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กรกฎาคม 2564 ถึง 31 สิงหาคม 2564 พบว่า เกษตรกรมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ 35 ปี ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38.18) มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรเป็นเวลาน้อยกว่า 5 ปี รองลงมา (ร้อยละ 29.09) มีประสบการณ์ 5 - 10 ปี นับว่าเป็นกลุ่มเกษตรกรที่อายุค่อนข้างน้อยและมีประสบการณ์ในอาชีพนี้ไม่มากนัก เข้ามาเริ่มต้นปลูกทุเรียนในช่วงที่ราคาทุเรียนหมอนทองอยู่ในช่วงขาขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2554 ในแต่ละครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 4.05 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 56.05) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 19.75) และที่เหลือเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 24.20)

เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกขนาดปานกลาง เฉลี่ยรายละ 24.98 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 17.95 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกทุเรียนหมอนทอง โดยมีพื้นที่ให้ผลผลิตของทุเรียนหมอนทองเฉลี่ย 16.22 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 90.36 ของพื้นที่ให้ผลผลิตทั้งหมด) และที่เหลือเป็นการปลูกทุเรียนพันธุ์อื่น เช่น ก้านยาว จำนวน 0.82 ไร่ (ร้อยละ 4.57) ชะนี จำนวน 0.49 ไร่ (ร้อยละ 2.73) และปลูกพืชอื่นๆ จำนวน 0.42 ไร่ (ร้อยละ 2.34) (ภาพที่ 8.1) ดังนั้นผลผลิตที่ขายได้มาจากพันธุ์หมอนทองเป็นหลัก สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก พบว่า เกษตรกรทั้งหมดมีแหล่งน้ำ แต่ไม่มีสำรองพอใช้เพียงพอทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรใช้เพาะปลูกทั้งหมดเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง

ภาพที่ 8.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 1,554,255 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่มาจากทุเรียนเป็นหลักถึง 1,405,091 บาท (ร้อยละ 90.40) และรายได้จากพืชอื่นๆ 83,091 บาท (ร้อยละ 5.35) รายได้นอกเหนือจากนั้นเป็นรายได้จากนอกภาคเกษตร 35,582 บาท (ร้อยละ 2.29) และรายได้จากแหล่งอื่น 30,491 บาท (ร้อยละ 1.96) (ภาพที่ 8.2)

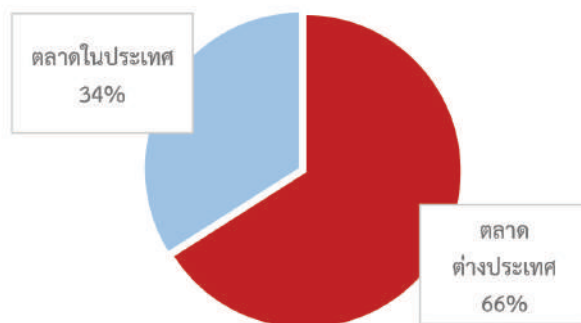

ภาพที่ 8.2 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ในด้านเงินลงทุนและหนี้สิน โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนลงทุนรายปีในการทำเกษตร 290,181 บาท มีหนี้สินเฉลี่ย 224,909 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร 180,364 บาท (ร้อยละ 80.19) แบ่งเป็นหนี้สินระยะยาว 101,818 บาท (ร้อยละ 45.27) และหนี้สินหมุนเวียนรายปี 78,545 บาท (ร้อยละ 34.92)

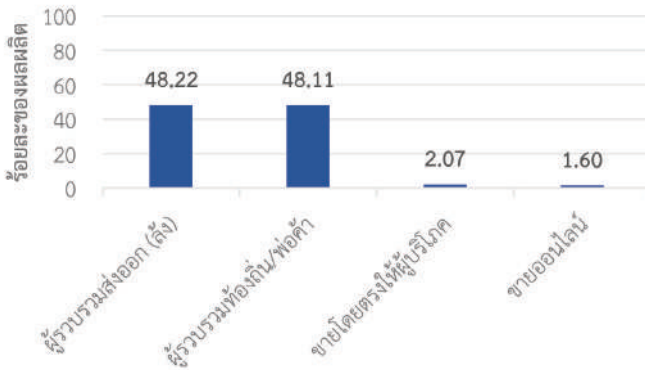
เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้ และเงินลงทุนรายปีต่อรายได้ จะเห็นว่าเกษตรกรกลุ่มนี้มีสภาพคล่องและความสามารถในการจัดการการเงินได้ และยังสามารถรับภาระการลงทุนเพิ่มเติมเพื่อปรับตัวรองรับความเสี่ยงได้ และในกรณีที่เกิดปัญหากับทุเรียนหมอนทอง รายได้จากพืชอื่นและนอกภาคเกษตรสามารถช่วยเกษตรกรในการจัดการหนี้สินรายปีได้

โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรจำหน่ายผลผลิตในรูปแบบทุเรียนผลสดเท่านั้น ไม่พบการผลิตและจำหน่ายรูปแบบทุเรียนแช่แข็งและทุเรียนแปรรูป ส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นส่วนใหญ่เป็นการส่งออกจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 65.75) ส่วนที่เหลือจำหน่ายตลาดในประเทศ (ร้อยละ 34.28) (ภาพที่ 8.3)

ภาพที่ 8.3 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายทุเรียนของเกษตรกรภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

โดยทั่วไปเกษตรกรขายผลผลิตผ่าน 2 ช่องทางใหญ่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) และผู้รวบรวม/พ่อค้าท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหลักในการเชื่อมเกษตรกรกับตลาดปลายทาง (ร้อยละ 48.22 และ 48.11 ของผลผลิต ตามลำดับ) มีเพียงส่วนน้อยที่ขายให้ผู้บริโภคโดยตรง (ร้อยละ 2.07) และขายผ่านช่องทางขายออนไลน์ (ร้อยละ 1.60) สำหรับจุดหมายปลายทางทั้งหมดของทุเรียนที่ขายผ่านผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) และส่วนหนึ่งของทุเรียนที่ขายผ่านผู้รวบรวม/พ่อค้าท้องถิ่น จะเป็นการขายในตลาดต่างประเทศเป็นหลัก

ภาพที่ 8.4 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

8.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ

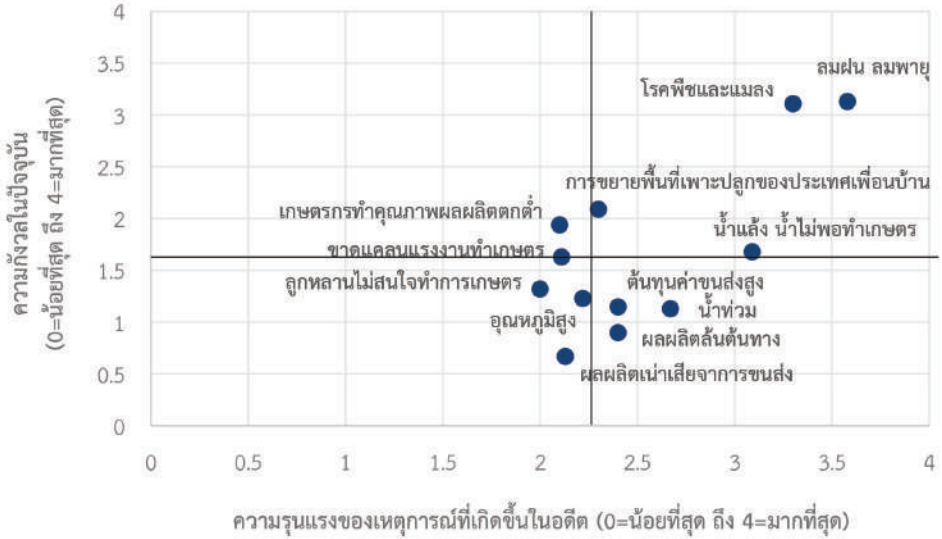
จากการสำรวจความรุนแรงของความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559 - 2563) พบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและส่งผลกระทบที่สุด คือ

- ลมฝน ลมพายุ ทำให้ผลผลิตเสียหาย (3.58 คะแนน)
- โรคพืชและโรคแมลง ทำให้ผลผลิตเสียหาย (3.30 คะแนน) และ
- น้ำแล้งไม่พอทำการเกษตร (3.09 คะแนน)

ทั้งหมดเป็นความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อความเสียหายของผลผลิตโดยตรง ในขณะที่ประเด็นความเสี่ยงในด้านการตลาดไม่ได้เกิดขึ้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญและมีความรุนแรงน้อยที่สุด คือ ลูกหลานไม่สนใจทำการเกษตร (ภาพที่ 8.5)

ในขณะที่เมื่อสำรวจระดับความกังวลของเกษตรกรต่อความเสี่ยง พบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุด 2 อันดับแรกเป็นด้านภัยธรรมชาติ คือ ความเสี่ยงด้านลมฝน ลมพายุ (3.13 คะแนน) และโรคพืชและแมลง (3.11 คะแนน) ตามลำดับ รองลงมา คือ การที่เกษตรกรทำทุเรียนคุณภาพต่ำทำให้พ่อค้าไม่รับซื้อและราคาลดลง (2.09 คะแนน) ในขณะที่ประเด็น ผลผลิตเน่าเสียจากการขนส่งและผลผลิตล้นต้นทาง มีความกังวลค่อนข้างต่ำ (0.67 และ 0.90 คะแนน ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาความกังวลต่อความเสี่ยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า มีความสอดคล้องกัน คือ ความกังวลของเกษตรกรมาจากเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต ส่วนการที่เกษตรกรทั้งหมดมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองทำให้ความกังวลในปัญหาน้ำไม่มากนัก แม้ว่าในปีที่แล้วมีน้ำจากแหล่งน้ำมีไม่เพียงพอจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตทุเรียนมากก็ตาม

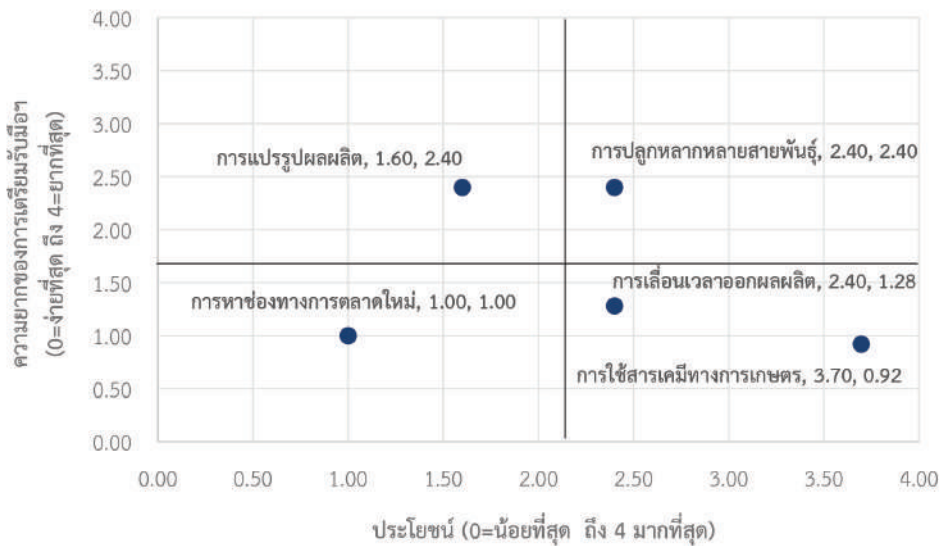
ภาพที่ 8.5 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกเผชิญ (สำรวจปี 2564)

8.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง

เกษตรกรมองว่าการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงที่ให้ประโยชน์มากที่สุด คือ การใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.70 คะแนน) การเลื่อนเวลาออกผลผลิต (2.40 คะแนน) และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ (2.40 คะแนน) ส่วนการหาช่องทางการตลาดใหม่นั้น เกษตรกรมองว่าทำได้ไม่ยาก แต่เกิดประโยชน์น้อยที่สุด (1.00 คะแนน) แสดงให้เห็นว่า สำหรับเกษตรกรกลุ่มนี้ ปัญหาเรื่องช่องทางการขายไม่ใช่เรื่องใหญ่ เกษตรกรยังมั่นใจในโอกาสจากช่องทางการตลาดเดิม นอกจากนี้ เกษตรกรเห็นว่า การปลูกหลากหลายสายพันธุ์แม้จะมีประโยชน์มาก แต่ก็ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นวิธีการเตรียมรับมือที่ช่วยให้เกิดประโยชน์มากและทำได้ง่ายที่สุด (0.92 คะแนน) อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรมากถึงครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่มีการเตรียมรับมือเพื่อลดความเสี่ยงอย่างจริงจัง (ภาพที่ 8.6)

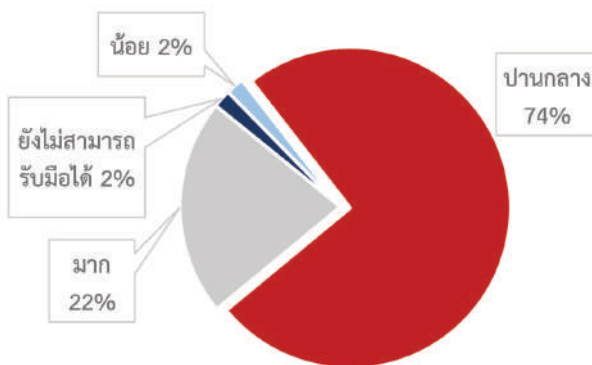

คู่มือของความเสี่ยงของเกษตรกร

ภาพที่ 8.6 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 22 ประเมินว่าตนเองสามารถเตรียมรับมือกับความเสี่ยงได้มากถึงมากที่สุด ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่ประเมินว่าตนเองสามารถเตรียมความพร้อมในการรับมือกับความเสี่ยงได้ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 74.55) ส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่เตรียมรับมือได้น้อยและยังไม่สามารถรับมือได้เลย (ร้อยละ 2 เท่ากัน) (ภาพที่ 8.7)

ภาพที่ 8.7 ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

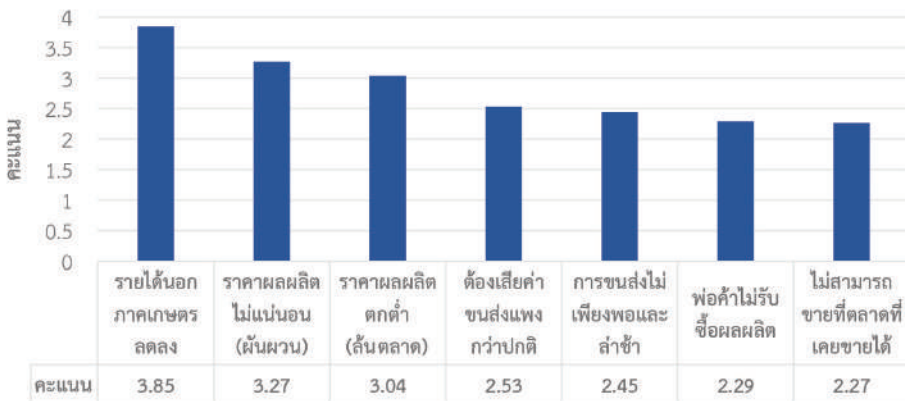
นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการ พบว่า การควบคุมราคาปัจจัยการผลิตเป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรมองว่าการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นเป็นความจำเป็น และต้นทุนปุ๋ย ยา และฮอร์โมนเป็นต้นทุนหลักของการปลูกทุเรียน รองลงมา คือ ความช่วยเหลือด้านการตลาดและความรู้ เช่น สารเคมี มาตราฐาน GAP (ภาพที่ 8.8)

ภาพที่ 8.8 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

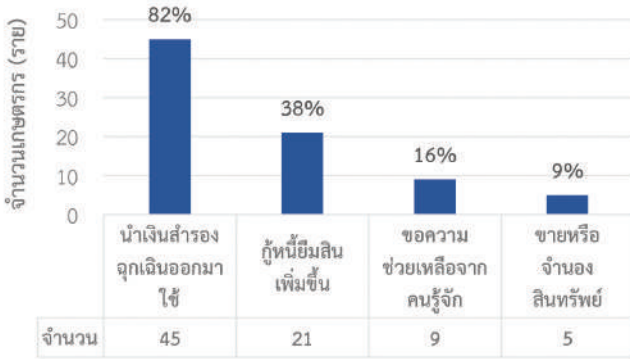
8.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่รุนแรงที่สุดที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกเผชิญเป็นปัญหาด้านรายได้และราคา กล่าวคือ รายได้จากนอกภาคเกษตรลดลง (3.85 คะแนน) และราคาผลผลิตไม่แน่นอน (3.27 คะแนน) รองลงมา ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ) และต้องเสียค่าขนส่งแพงมากกว่าปกติ (3.04 และ 2.53 คะแนน) ตามลำดับ ส่วนปัญหาที่รุนแรงน้อยที่สุด คือ ไม่สามารถขายของที่ตลาดที่เคยขายได้ (2.27 คะแนน) แสดงให้เห็นว่า แม้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรยังสามารถขายทุเรียนได้ไม่ต่างจากปกติมากนัก ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะการจัดการของล้งที่ปรับตัวได้ค่อนข้างรวดเร็ว แม้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ความสามารถในการรับซื้อไม่ได้ต่างไปมากนัก (ภาพที่ 8.9)

ภาพที่ 8.9 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

การแก้ปัญหาผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกเกือบทุกครัวเรือน คือ การนำเงินฉุกเฉินออกมาใช้ (ร้อยละ 82) รองลงมา คือ การกู้หนี้ยืมสินเพิ่ม ขอความช่วยเหลือจาก คนรู้จัก และการจำหน่ายสินทรัพย์ (ร้อยละ 38, 16 และ 9) ตามลำดับ (ภาพที่ 8.10) ความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยการนำเงินออมออกมาใช้แสดงให้เห็นความสามารถในการสะสมทุนของเกษตรกรกลุ่มทุเรียนเพื่อรองรับความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 8.10 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

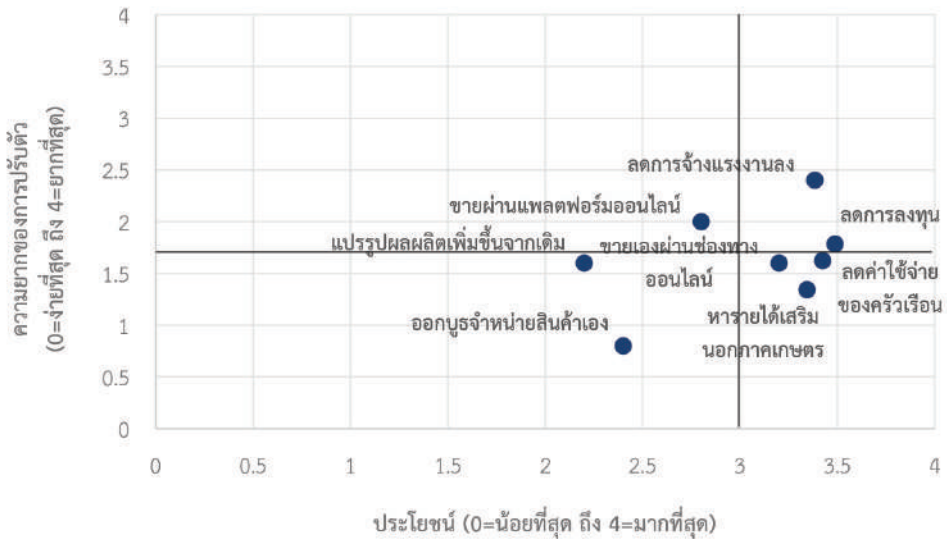
สำหรับช่องทางการจัดจำหน่ายทุเรียนภาคตะวันออกได้แบ่งช่วงเวลาออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงปกติ (ก่อนเดือนมีนาคม 2563 ที่เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19) ช่วงระหว่างล็อกดาวน์ (จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เดือนมีนาคม ถึง กรกฎาคม 2563) และช่วงหลังยกเลิกการล็อกดาวน์ (เดือนสิงหาคม 2563 เป็นต้นไป) พบว่า ลังสามารถเพิ่มบทบาทของตนในตลาดรับซื้อได้ ในขณะที่ผู้รวบรวมท้องถิ่นลดบทบาทลง สาเหตุหนึ่งน่าจะเป็นเพราะลังสามารถรับมือกับการเงินโอนเข้าทุเรียนที่เข้มงวดมากขึ้นในตลาดปลายทางได้ หรือมีความสามารถในการจัดการระบบการขนส่งในช่วงสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ซึ่งส่งผลในระยะยาวหลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดคลี่คลายไปด้วย (ตารางที่ 8.1)

ตารางที่ 8.1 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564)

ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต	ช่วงปกติ	ช่วงระหว่างล็อกดาวน์	ช่วงหลังยกเลิกล็อกดาวน์
- ผู้รวบรวมส่งออก (ลัง)	48.22	53.73	53.42
- ผู้รวบรวมท้องถิ่น /พ่อค้ามารับซื้อ	48.11	42.00	42.65
- ขายโดยตรงให้ผู้บริโภค	2.07	1.82	2.05
- ขายออนไลน์	1.60	2.45	1.87
- อื่นๆ	0.00	0.00	0.00
รวม	100	100	100

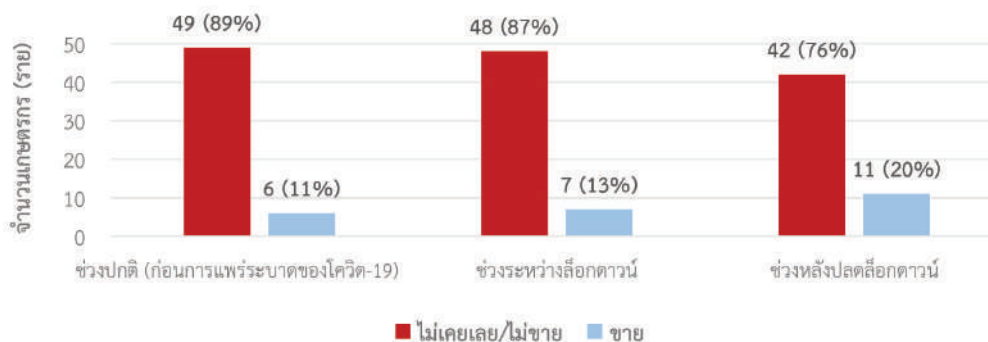
เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกมีวิธีการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบของการล็อกดาวน์จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 หลายวิธี นอกจากการเข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล (พักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี และการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร) ซึ่งเกษตรกรเห็นว่ามีความประโยชน์สูงสุดแล้ว มาตรการลดค่าใช้จ่าย ทั้งการลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) และลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (ใช้จ่ายประหยัด) และลดค่าจ้างแรงงาน ก็เป็นประโยชน์มากเช่นกัน นอกจากนี้มีครัวเรือนที่ต้องการปรับตัวแต่ทำไม่ได้จำนวน 7 ครัวเรือน (ร้อยละ 13) และอีก 6 ครัวเรือน (ร้อยละ 12) ไม่ต้องปรับตัวเพราะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ (ภาพที่ 8.11)

สำหรับเกษตรกรบางรายที่ต้องการปรับตัวแต่ทำไม่ได้ โดยมากเป็นเพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร รองลงมาคือ รู้ว่าควรทำอะไรแต่ทำไม่เป็น และไม่มีเงินทุนในการทำ (ภาพที่ 8.12) ทั้งนี้การปรับตัวที่เกษตรกรเห็นว่าทำได้ยากที่สุด คือ การลดการจ้างแรงงานลง เนื่องจากเกษตรกรต้องพึ่งพาการจ้างแรงงานทั้งที่เป็นแรงงานประจำและแรงงานชั่วคราวค่อนข้างมาก รองลงมา คือ การขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ไปรษณีย์ไทย, shopee, Lazada และลดปริมาณเงินทุนลงจากที่เคยลงทุนตามปกติ สำหรับการปรับตัวที่ทำได้ง่ายที่สุด คือ ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง

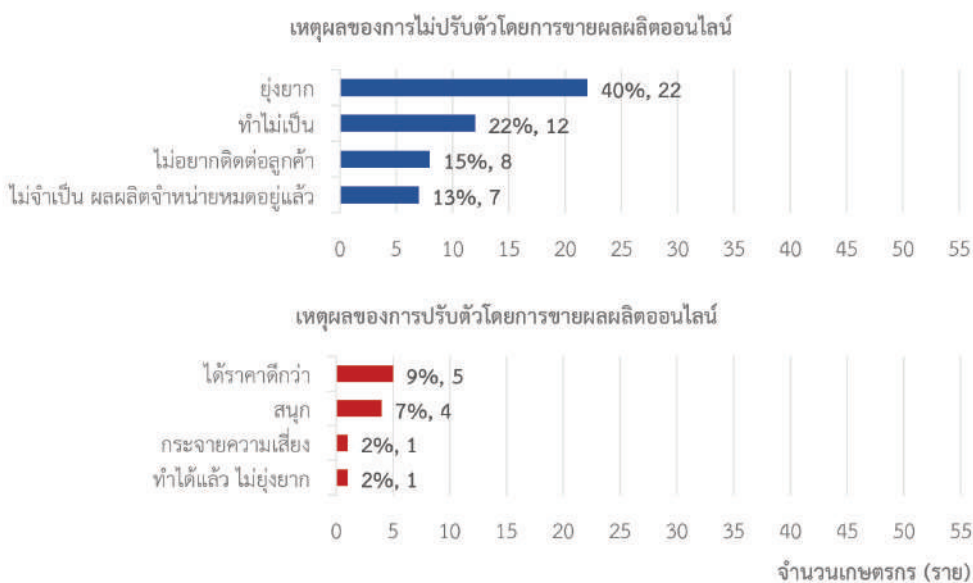

ภาพที่ 8.11 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกจากผลกระทบของการระบาดของโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

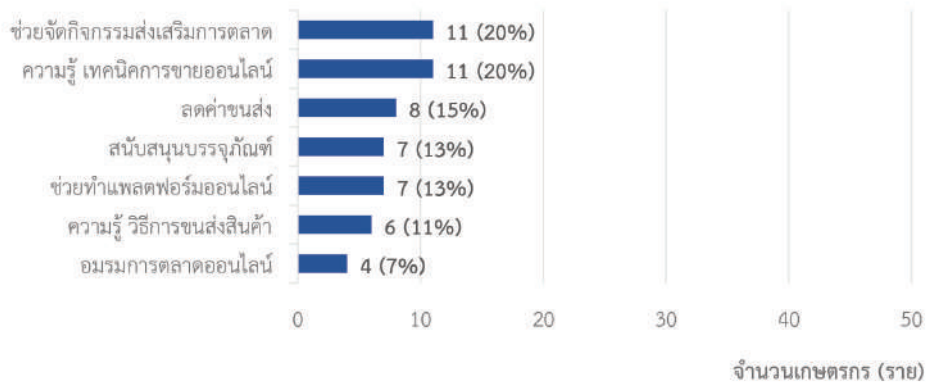
สำหรับประเด็นการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกต้องการ การสนับสนุนจากภาครัฐในด้านความรู้ เทคนิคการขายออนไลน์และช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดมากที่สุด (ร้อยละ 20 เท่ากัน) รองลงมา คือ การลดค่าขนส่ง การสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ และช่วยทำแพลตฟอร์ม ออนไลน์ (ร้อยละ 15, 13 และ 13 ตามลำดับ) (ภาพที่ 8.15)

ภาพที่ 8.13 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 8.14 การขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 8.15 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

8.5 สรุป

จากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออก พบว่า ส่วนใหญ่มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 25 ไร่ต่อครัวเรือน เป็นพื้นที่ให้ผลผลิตร้อยละ 72 และกว่าร้อยละ 90 ของพื้นที่ให้ผลผลิตเป็นทุเรียนพันธุ์หมอนทอง แรงงานที่จ้างมีทั้งแบบประจำและชั่วคราว เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ อายุไม่มากนักและมีประสบการณ์ในการปลูกทุเรียนไม่เกิน 9 ปี มีความรู้ด้านเทคโนโลยีออนไลน์ระดับหนึ่ง มีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 1,554,255 บาท โดยเป็นรายได้จากทุเรียนร้อยละ 90.40 ใช้เงินลงทุนการเกษตรปีละ 290,181 บาท เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเอง แต่อาจจะไม่เพียงพอใช้ตลอดทั้งปี

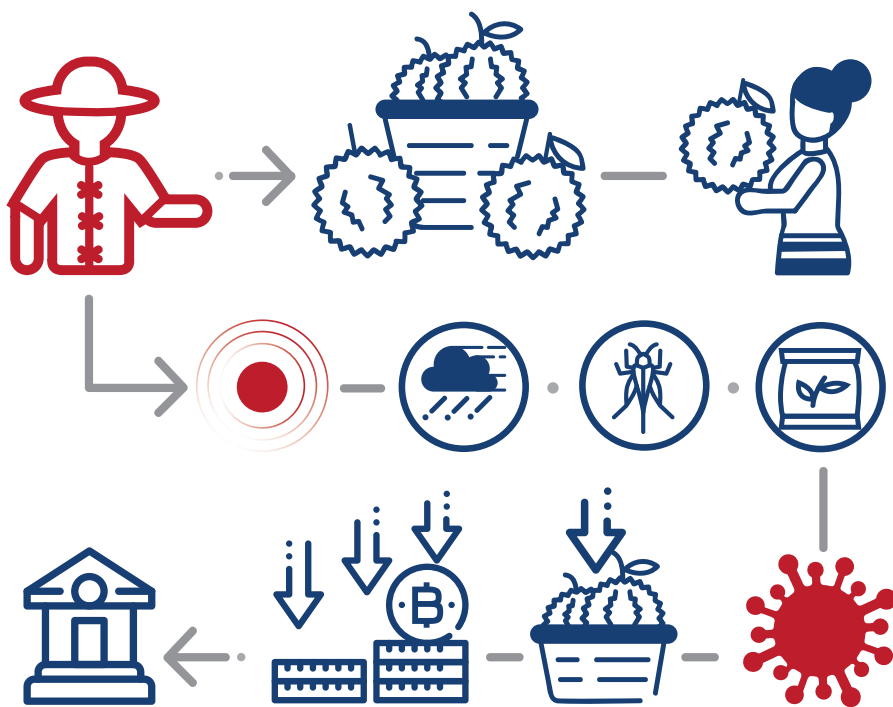
เกษตรกรกลุ่มนี้ขายผลผลิตส่วนใหญ่ให้ผู้รวบรวมท้องถิ่น (ล้ง) และพ่อค้าที่มารับซื้อ ซึ่งมีบทบาทและสัดส่วนในการรับซื้อไม่ต่างกันมากนัก โดยผลผลิตส่วนใหญ่ (ร้อยละ 66) ถูกส่งขายในต่างประเทศ ส่วนที่เหลือจำหน่ายตลาดในประเทศ จากแนวโน้มที่ผ่านมา ราคาโดยเฉลี่ยของทุเรียนหมอนทองสูงขึ้นเรื่อยๆ ทุกปี อย่างไรก็ตาม ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 บทบาทของผู้รวบรวมท้องถิ่นน้อยลง ล้งเข้ามามีสัดส่วนการรับซื้อเพิ่มขึ้น ราคาทุเรียนหมอนทองไม่ผันผวนมาก แม้ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการของตลาดที่ยังมีมากและการปรับตัวที่รวดเร็วของล้ง

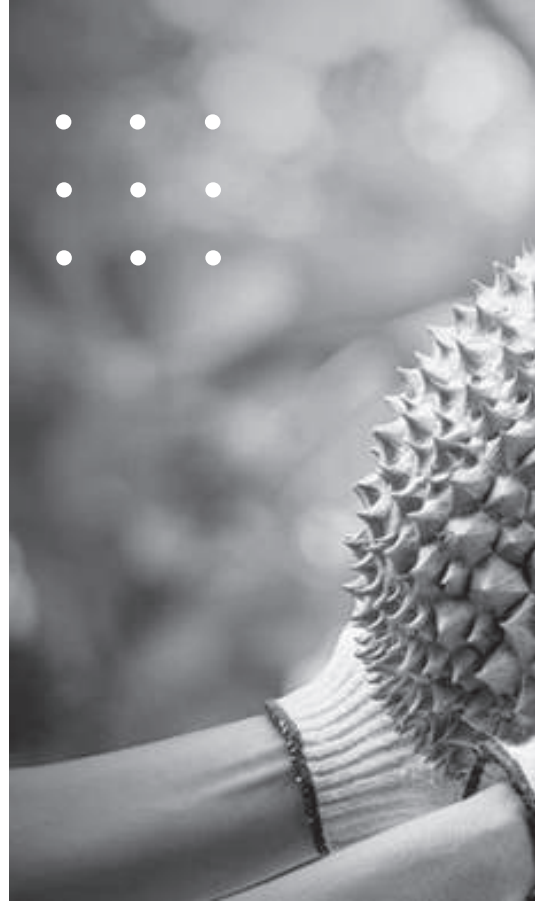
ในด้านความเสี่ยง เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกกังวลกับความเสี่ยงที่ส่งผลเสียหายต่อผลผลิตโดยตรง เช่น ภัยธรรมชาติ ทั้งลมฝน ลมพายุ โรคพืชและแมลง นอกจากนี้ ยังมีความกังวลในเรื่องการจัดการภายในของเกษตรกรที่อาจจะมีบางส่วนทำผลผลิตคุณภาพต่ำมาขาย ส่งผลต่อความเชื่อมั่นและการเข้ามารับซื้อผลผลิตของพ่อค้าและอาจจะขายได้ในราคาต่ำ ทั้งนี้ ความกังวลที่เกิดขึ้นก็สอดคล้องกับความเสี่ยงที่เคยเกิดขึ้นจริง เป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรไม่ได้มีความกังวลกับความเสี่ยงด้านตลาดมากนัก เกษตรกรยังมั่นใจกับช่องทางการขายและความต้องการบริโภคจากตลาดปลายทาง เห็นได้จากระดับราคาที่สูงขึ้นเรื่อยๆ แม้ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรก็ยังขายผลผลิตได้ โดยที่ราคาไม่ได้ต่ำลงมากนัก และเกษตรกรยังไม่ได้กังวลมากนักกับการเข้ามามีบทบาทมากขึ้นของล้งว่าจะนำไปสู่การผูกขาดการรับซื้อหรือไม่

ในการเตรียมรับมือกับความเสียหาย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกเห็นว่าการใช้สารเคมีทางการเกษตรและการปลูกหลากหลายสายพันธุ์เป็นทางเลือกที่สำคัญ เกษตรกรเห็นว่าการปลูกหลากหลายสายพันธุ์แม้จะมีประโยชน์มากแต่ก็ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นการปรับตัวที่ง่ายที่สุด และได้ประโยชน์มากที่สุด จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกโดยส่วนใหญ่ ประเมินว่าตนเองสามารถเตรียมรับมือกับความเสียหายได้ในระดับปานกลาง และมองว่าภาครัฐควรช่วยในด้านการควบคุมราคาปัจจัยการผลิตมากที่สุด ซึ่งเป็นเพราะต้นทุนสารเคมี ยา ปุ๋ย ฮอร์โมนเป็นต้นทุนหลักของการปลูกทุเรียน รองลงมา คือ การตลาดและความรู้ เช่น สารเคมี มาตรฐาน GAP ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเกษตรกรยังเห็นโอกาสอีกมากที่จะเพิ่มการขายและเพิ่มคุณภาพการผลิตได้

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในปี 2563 นั้นมีผลกระทบต่อเกษตรกรหลายประการ เช่น รายได้จากนอกภาคเกษตรลดลง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน แต่เกษตรกรเกือบทั้งหมดยังสามารถพยุงตัวในช่วงวิกฤตได้โดยนำเงินสำรองฉุกเฉินออกมาใช้ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการรองรับความเสี่ยงโดยไม่ต้องพึ่งพาการสร้างหนี้เพิ่มขึ้น

จากผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรมีการปรับตัวโดยเห็นวามตรการที่เกษตรกรเห็นว่ามีความประโยชน์มากที่สุด คือ เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐ ทั้งการพักชำระหนี้และเงินเยียวยาให้แก่เกษตรกรลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) สำหรับเกษตรกรบางรายที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ส่วนใหญ่เพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร

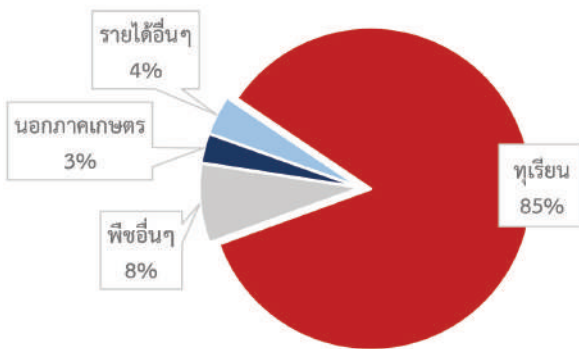
มุมมองความเสี่ยง
การเตรียมรับมือ และการปรับตัว
ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้
(ตัวอย่างเกษตรกร จ.นครศรีธรรมราช)

9.1 ข้อมูลทั่วไปจากการสัมภาษณ์เกษตรกร

ข้อมูลจากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ พื้นที่ อำเภอพรหมคีรี อำเภออ่อนพิบูลย์ และ อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 50 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กันยายน 2564 ถึง 30 กันยายน 2564 พบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุ 56 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 66) มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรมากกว่า 31 ปี ในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 4.30 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 60.93) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 25.12) หรือเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 13.96)

เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกค่อนข้างน้อย เฉลี่ยเพียงรายละ 9.88 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 7.92 ไร่ พื้นที่ให้ผลผลิตส่วนใหญ่ 7.74 ไร่ เป็นทุเรียนพันธุ์หอมทองเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 97.73 ของพื้นที่ให้ผลผลิต) นอกจากนั้นเป็นพันธุ์ชะนี 0.12 ไร่ (ร้อยละ 1.52) และพันธุ์ก้านยาว 0.06 ไร่ (ร้อยละ 0.76) สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก พบว่า เกษตรกรทั้งหมดมีแหล่งน้ำ และส่วนมากมีน้ำเก็บกักไว้ใช้ อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรทั้งหมดใช้เพาะปลูกทั้งหมดเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 730,460 บาท ซึ่งเป็นรายได้จากทุเรียนเป็นหลักประมาณ 620,000 บาท (ร้อยละ 84.88) รองลงมา เป็นรายได้จากพืชอื่นๆ 61,200 บาท (ร้อยละ 8.38) นอกจากนั้น เป็นรายได้อื่นๆ และรายได้จากนอกภาคเกษตร 29,060 และ 20,200 บาท (ร้อยละ 3.98 และ 2.77) ตามลำดับ (ภาพที่ 9.1) โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนใช้เงินลงทุนรายปี 183,500 บาท

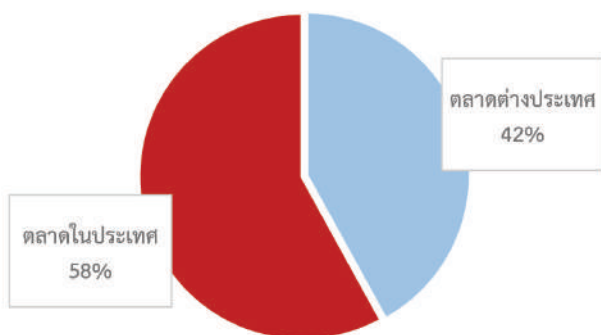

ภาพที่ 9.1 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 364,300 บาทต่อครัวเรือน เป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร 98,300 บาท (ร้อยละ 26.98) โดยเป็นหนี้สินระยะยาว (ร้อยละ 20.31) และหนี้สินหมุนเวียนรายปี (ร้อยละ 6.67)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรกลุ่มนี้มีรายได้จากการปลูกทุเรียนสูงกว่าเงินลงทุนที่ต้องใช้ต่อปี และสูงกว่าหนี้หมุนเวียนรายปี หากเกิดปัญหากับผลผลิตทุเรียน รายได้จากพืชอื่นๆ และรายได้จากนอกภาคเกษตรยังสามารถรับภาระหนี้สินหมุนเวียนรายปีได้ แสดงให้เห็นศักยภาพทางการเงินหากจำเป็นต้องลงทุนเพื่อปรับตัวรองรับความเสี่ยง

โดยทั่วไปแล้ว เกษตรกรจำหน่ายทุเรียนในรูปแบบผลสดทั้งหมด ซึ่งเส้นทางของผลผลิตนั้นกว่าครึ่งส่งจำหน่ายในประเทศ (ร้อยละ 57.93) ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 42.07) (ภาพที่ 9.2) โดยเกษตรกรขายผลผลิตเกือบทั้งหมดผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่เป็นหลัก (ร้อยละ 99.00) มีเพียงส่วนน้อยที่ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน และขายให้บริษัทส่งออก (ร้อยละ 0.60 และ 0.40) ตามลำดับ แสดงให้เห็นอำนาจของพ่อค้าท้องถิ่นในตลาดรับซื้อ เกษตรกรยังไม่มีทางเลือกในด้านช่องทางการขายเท่าไรนัก หากพ่อค้าท้องถิ่นประสบปัญหาในการรับซื้อหรือเผชิญความเสี่ยง ภาระจะถูกส่งต่อให้เกษตรกรโดยตรงได้

ภาพที่ 9.2 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

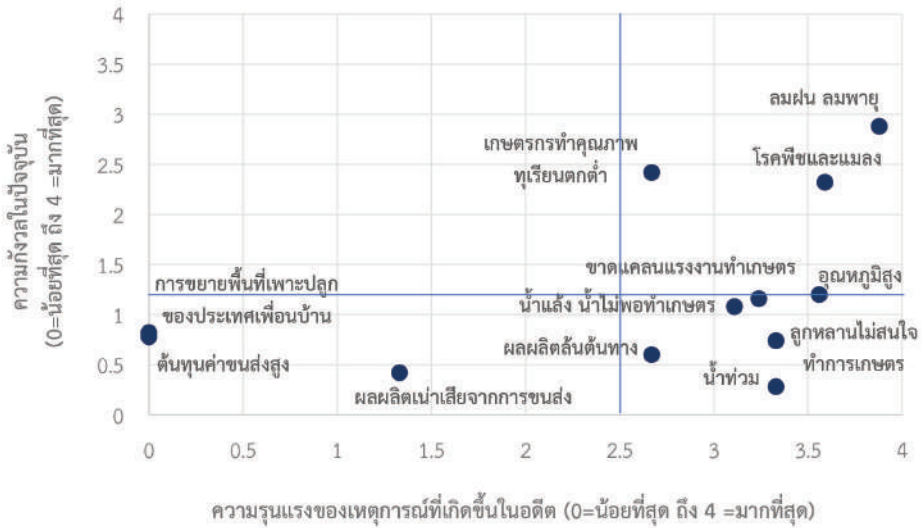
9.2 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ

ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559 - 2565) เหตุการณ์ไม่ปกติที่เกิดขึ้นรุนแรงโดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเสียหายของผลผลิต คือ

- ลมฝน ลมพายุ (3.88 คะแนน)
- โรคพืชและโรคแมลง (3.59 คะแนน)
- อุณหภูมิที่สูงขึ้น (3.56 คะแนน)

ในขณะที่แรงงานก็เป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ เนื่องจากมีการพึ่งพิงแรงงานจ้างค่อนข้างมาก ทำให้เกษตรกรมีความกังวลกับปัญหาแรงงาน ได้แก่ ลูกหลานไม่สนใจทำการเกษตร (3.33 คะแนน) และขาดแคลนแรงงานทำการเกษตร (3.11 คะแนน) ค่อนข้างมากกว่ากลุ่มอื่นๆ อย่างชัดเจน

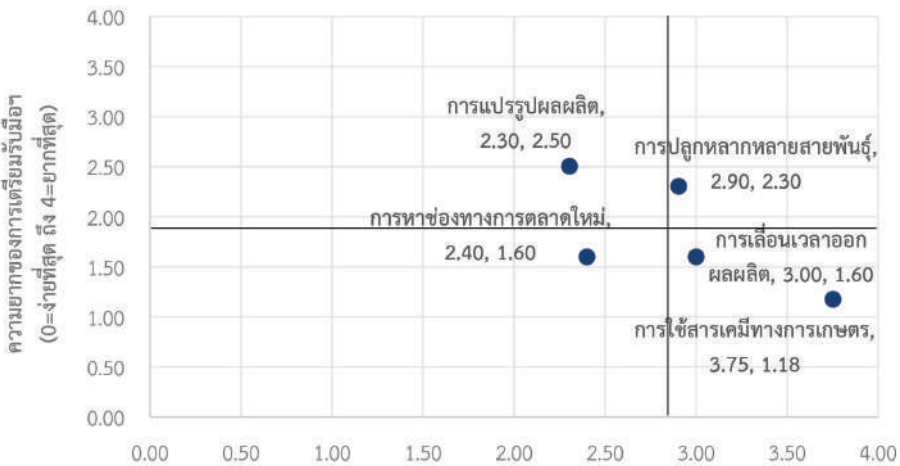
ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดลำดับต้นๆ คือ ความเสี่ยงด้านโรคพืชและโรคแมลง (2.32 คะแนน) และปัญหาลมฝน ลมพายุ (2.88 คะแนน) สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในช่วงที่ผ่านมา และเป็นที่น่าสนใจ คือ เกษตรกรมีความกังวลกับปัญหาคุณภาพทุเรียน เช่น การตัดทุเรียนอ่อน ไม่ได้คุณภาพ ทำให้พ่อค้าไม่รับซื้อหรือทุเรียนราคาตกในระดับที่ค่อนข้างสูง (2.42 คะแนน) แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเริ่มมองเห็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการของเกษตรกร และที่สำคัญ ปัญหานี้เป็นปัญหาของส่วนรวม หากมีเกษตรกรบางรายทำก็จะเสียชื่อเสียงในภาพรวมและส่งผลกระทบต่อราคา และการรับซื้อของเกษตรกรโดยรวม (ภาพที่ 9.3)

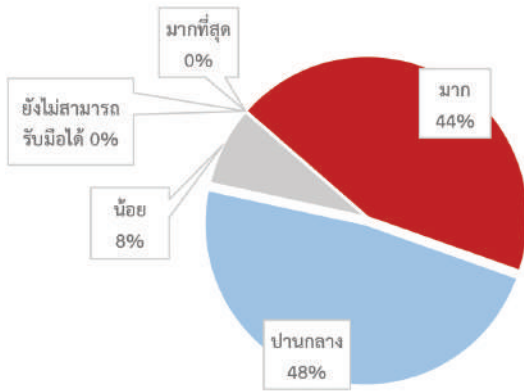
ภาพที่ 9.3 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

9.3 การเตรียมรับมือกับความเสี่ง

สำหรับการเตรียมรับมือกับความเสี่ง เกษตรกรมองว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์มากที่สุด คือ การใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.75 คะแนน) และทำได้ง่ายที่สุดด้วย (1.18 คะแนน) รองลงมา คือ การเลื่อนเวลาออกผลผลิต ซึ่งทำได้ไม่ยากนัก (เนื่องจากทุเรียนทางภาคใต้จะออกหลังจากฤดูของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว ทำให้การพยายามทำนอกฤดูอาจจะไม่สำคัญเหมือนที่พบในพื้นที่อื่น) และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ แต่ทำได้ยากกว่าวิธีอื่นๆ ทั้งนี้ เกษตรกรมองว่าการแปรรูปมีประโยชน์น้อยที่สุดและทำได้ยากที่สุด (ภาพที่ 9.4) โดยกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่ประเมินว่าตนเองสามารถเตรียมความพร้อมรับมือกับความเสี่งได้ปานกลางและมาก (ร้อยละ 48 และ 44) ตามลำดับ มีเกษตรกรเพียงประมาณร้อยละ 8 ที่ประเมินว่าตนเองสามารถเตรียมรับมือกับความเสี่งได้น้อย (ภาพที่ 9.5)

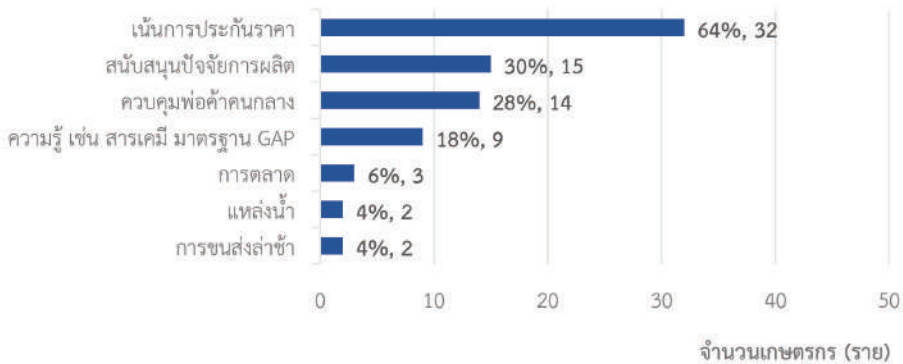

ภาพที่ 9.4 การเตรียมรับมือกับความเสี่งของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้จากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 9.5 ศักยภาพในการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

เมื่อพิจารณาความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการ พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญกับนโยบายการประกันราคามากที่สุด (ร้อยละ 64) รองลงมา คือ สนับสนุนปัจจัยการผลิต (ร้อยละ 30) และควบคุมพ่อค้าคนกลาง (ร้อยละ 28) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรกังวลกับการไม่มีอำนาจต่อรองในมืออำนาจในการรับซื้ออยู่ที่ผู้รวบรวมท้องถิ่น เกษตรกรยังไม่มีกลุ่มวิสาหกิจที่แข็งแกร่งเป็นทางเลือกของการรับซื้อ จึงสนใจเรื่องการประกันราคาและการควบคุมพ่อค้าคนกลาง (ภาพที่ 9.6)

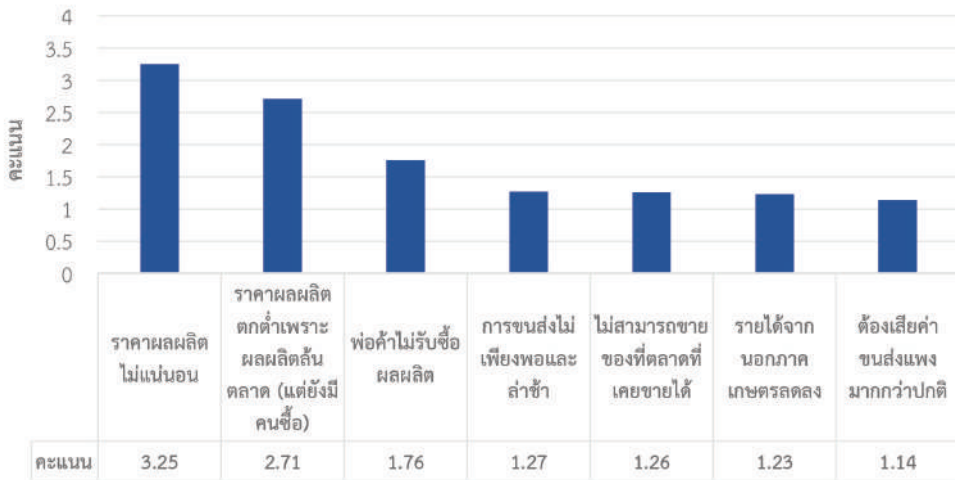

ภาพที่ 9.6 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

9.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว

สำหรับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 พบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรกลุ่มนี้ โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ไม่ได้รับผลกระทบจากการล็อกดาวน์หรือได้รับในระดับน้อยมาก เนื่องจากยังสามารถขายผลผลิตได้และได้ราคาดี ส่วนกลุ่มที่ได้รับผลกระทบปัญหาที่รุนแรงที่สุดที่เป็นปัญหาด้านราคาเกษตรกรบางราย (ร้อยละ 20) ได้ที่รับผลกระทบจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต (3.25 คะแนน) และราคาต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด แต่ยังมีคนซื้อ (2.71 คะแนน) รองลงมา คือ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต (1.76 คะแนน) และการขนส่งไม่เพียงพอและลำช้า (1.20 คะแนน) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่มีทางเลือกในช่องทางการขายมากนัก ในช่วงสถานการณ์การล็อกดาวน์ยังคงจะต้องพึ่งพาความสามารถ

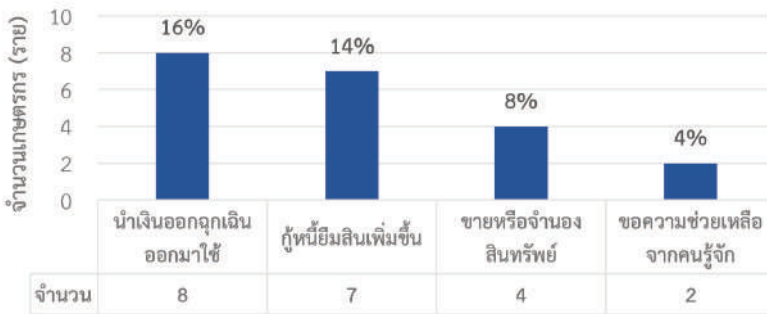
ของพ่อค้าท้องถิ่นในการปรับตัวกับความเสี่งต่างๆ นอกจากนี้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังทำให้บริษัทส่งออกที่เริ่มเข้ามามีบทบาทออกจากพื้นที่ไป ทำให้สัดส่วนการรับซื้อเกือบทั้งหมดไปอยู่ พ่อค้าท้องถิ่น

ภาพที่ 9.7 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: ตอบเฉพาะเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ (จำนวน 10 ราย)

การแก้ไขปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ ส่วนหนึ่งแก้ไขปัญหาด้วยการนำเงินฉุกเฉินออกมาใช้ (ร้อยละ 16) บางส่วนใช้การกู้หนี้ยืมสินมากขึ้น ขายหรือจำนองสินทรัพย์ และขอความช่วยเหลือจากคนรู้จัก (ร้อยละ 14, 8 และ 4) ตามลำดับ (ภาพที่ 9.8)

ภาพที่ 9.8 การแก้ไขปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ (สำรวจปี 2564)

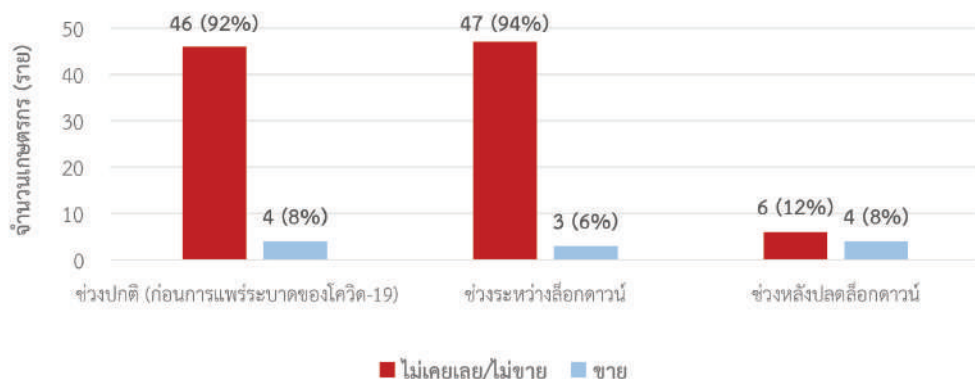
หมายเหตุ: ตอบเฉพาะเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ (จำนวน 10 ราย)

เกษตรกรมีการปรับตัวเพื่อจัดการกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 หลายวิธี โดยวิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์ที่สุด คือ ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line และการลดค่าใช้จ่ายทั้งของครุภัณฑ์ ลดการจ้างแรงงานลง ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) รวมถึงการเข้ารับการมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาลทั้งการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกรและพักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี (5.00 คะแนนเท่ากัน) รองลงมา คือ หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร) ทั้งนี้มีเกษตรกร 2 ราย ที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ เพราะทำไม่เป็น

สำหรับการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้เกือบทั้งหมด (ร้อยละ 92) ไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ มีเกษตรกรเพียง 3 ราย (ร้อยละ 6) เท่านั้นที่เคยขายออนไลน์ และมีเกษตรกรที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์เพียงแค่ 1 ราย (ภาพที่ 9.9)

เมื่อเกิดเหตุการณ์การล็อกดาวน์จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ไม่ได้เห็นความสำคัญของการเพิ่มช่องทางการขายออนไลน์ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58) เห็นว่าไม่จำเป็นเพราะผลผลิตจำหน่ายหมดอยู่แล้ว นอกนั้นเห็นว่า ทำไม่เป็น (ร้อยละ 24) และยุ่งยาก (ร้อยละ 22) เมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรจำนวน 6 ราย จะไม่ขายผ่านช่องทางออนไลน์แน่นอน นอกจากนี้มีอีก 4 ราย ที่จะขายบ้าง ด้วยเห็นข้อดีในเรื่องของราคาที่ยขายได้ค่อนข้างสูง และเมื่อทำได้แล้วก็รู้สึกว่าจะไม่ยุ่งยากที่จะทำต่อ (ภาพที่ 9.10)

เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้มองว่าภาครัฐควรให้การช่วยเหลือในด้านสนับสนุนบรรจุกฎภัณฑ์ และลดค่าขนส่ง (ร้อยละ 12 เท่ากัน) รองลงมา คือ ความรู้เทคนิคการขายออนไลน์ (ร้อยละ 10) ช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด (ร้อยละ 8) ช่วยทำแพลตฟอร์มออนไลน์ (ร้อยละ 4) และความรู้เกี่ยวกับวิธีการขนส่งสินค้า (ร้อยละ 2) (ภาพที่ 9.11)

ภาพที่ 9.9 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้

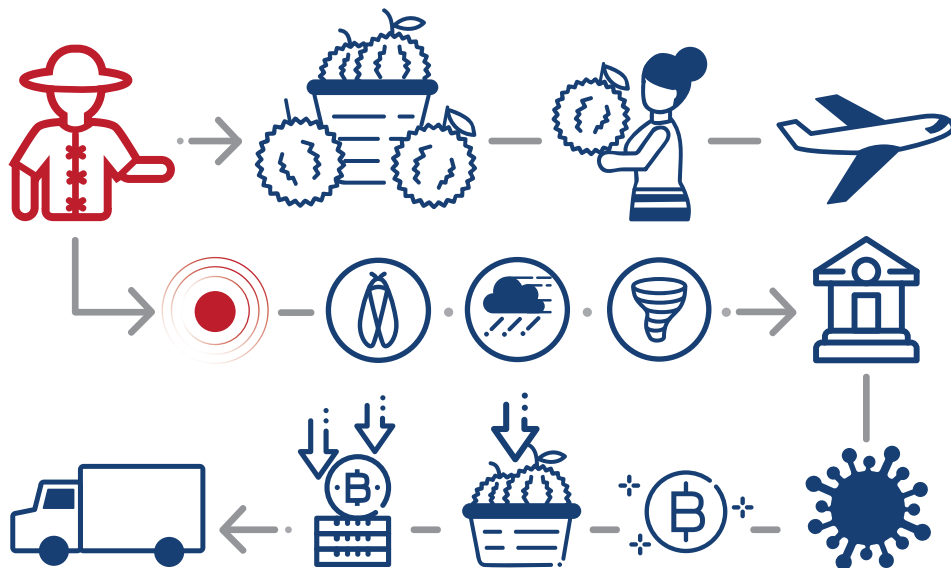
เกษตรกรกลุ่มนี้ขายผลผลิตทั้งหมดในรูปแบบทุเรียนผลสด ซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งส่งจำหน่ายในประเทศ ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ ช่วงปกติเกษตรกรขายผลผลิตเกือบทั้งหมดผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ มีเพียงส่วนน้อยมากที่ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน และขายให้บริษัทส่งออก ราคาที่ขายได้ค่อนข้างสูง เนื่องจากผลผลิตจะออกหลังจากทุเรียนในภาคตะวันออก ทำให้มีความต้องการสูง และราคายังมีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งยังมีความผันผวนไม่มากนัก

ในด้านความเสี่ยง เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้มีความกังวลกับ โรคพืชและแมลง และลมฝน ลมพายุ มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดและมีความรุนแรงมากขึ้น

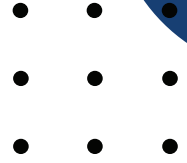
เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้เห็นว่าการใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นการเตรียมรับมือกับความเสี่ยงที่มีประโยชน์และเป็นวิธีการเตรียมความพร้อมที่ทำได้ง่าย รongลงมา คือ การเลื่อนเวลาออกผลผลิตซึ่งทำได้ไม่ยาก และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์สามารถทำได้แต่ทำได้ยาก โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ประเมินว่าตนเองมีความสามารถในเตรียมตัวรับมือกับความเสี่ยงได้ปานกลางหรือรับมือกับความเสี่ยงได้มาก

การประกันราคาและควบคุมกำกับดูแลพ่อค้าคนกลางเป็นสิ่งที่เกษตรกรสนใจและต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือมาก รongลงมา คือ สนับสนุนปัจจัยการผลิต สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่มีทางเลือกในช่องทางการขายมากนักและยังไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางมากนัก จึงต้องการความมั่นใจว่าจะมีผู้ซื้อและได้ราคาที่ดี

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในปี 2563 นั้น แม้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรกลุ่มนี้มากนัก แต่ผลกระทบที่เกษตรกรโดยรวมเผชิญ คือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ) รongลงมา คือ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต และการขนส่งไม่เพียงพอและล่าช้า

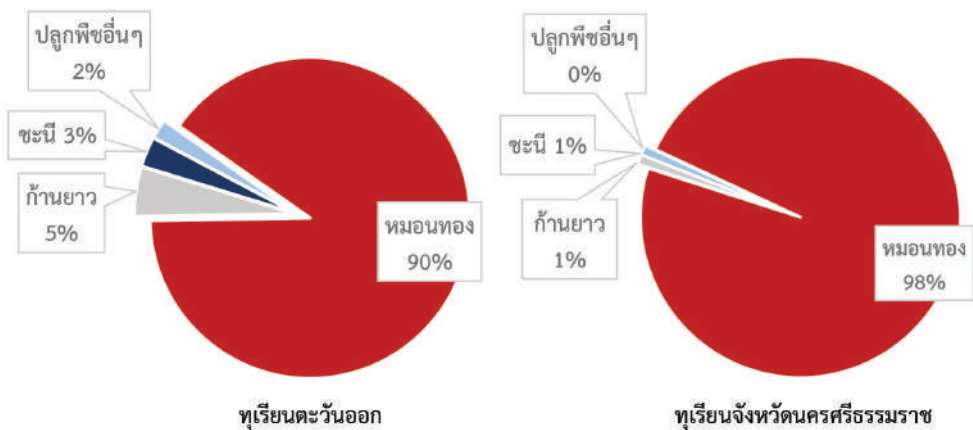
**สรุปเปรียบเทียบ
เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน**

จากข้อมูลในบทที่ 8 และ 9 แสดงให้เห็นว่า ในภาพรวม เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มปลูกทุเรียนหมอนทองเป็นหลัก และขายผลผลิตในรูปแบบทุเรียนสดทั้งหมด โดยมีทั้งการขายทั้งในตลาดในประเทศและขายส่งออกเป็นหลัก โดยกลุ่มทุเรียนในภาคตะวันออกจะเน้นส่งออกต่างประเทศมากกว่ากลุ่มทุเรียนในภาคใต้ เกษตรกรกังวลความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ โรคพืชและแมลง ลมฝนลมพายุ มากกว่าความเสี่ยงด้านตลาด เช่น ราคาผลผลิตตกต่ำ เนื่องจากความต้องการบริโภคปลายทางยังสูงมาก โดยก่อนมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกพึ่งพาลังและผู้รวบรวมท้องถิ่นในสัดส่วนที่ไม่ต่างกันนัก และขายผลผลิตผ่านบริษัทส่งออกเป็นหลัก ในขณะที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ขายผลผลิตผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่เกือบทั้งหมด

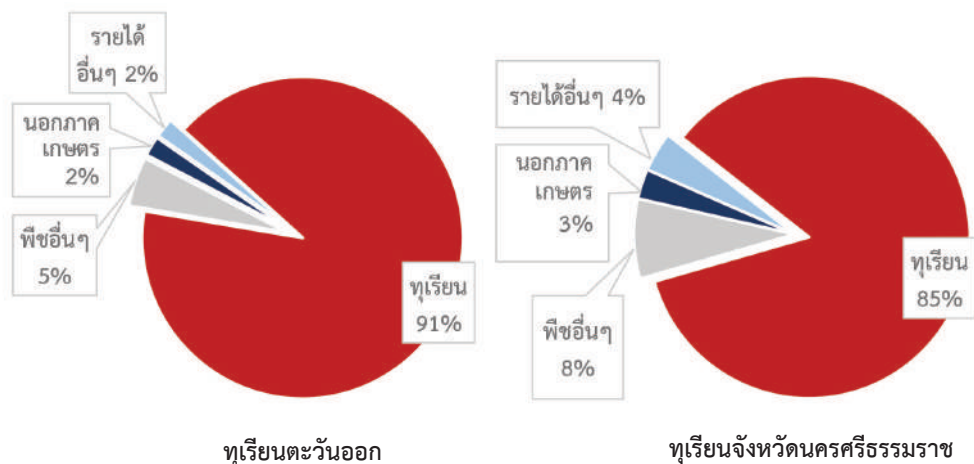
10.1 ลักษณะการทำการเกษตร

ลักษณะการจ้างงานทั้งเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกและภาคใต้มีการใช้แรงงานประจำเป็นหลัก โดยแรงงานประจำเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครัวเรือนเช่นกัน นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรมีการใช้แรงงานในจำนวนใกล้เคียงกัน แต่ในภาคตะวันออกจะมีพื้นที่ปลูกมากกว่ามาก ทำให้จำนวนแรงงานต่อพื้นที่เพาะปลูกของทุเรียนตะวันออกต่ำกว่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชเฉลี่ย 0.14 คนต่อไร่ และ 0.39 คนต่อไร่ ตามลำดับ และเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกพึ่งพาการจ้างแรงงานจากที่อื่นมากกว่าเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้ที่มีสัดส่วนการใช้แรงงานในครัวเรือนสูงกว่า ทำให้เกษตรกรในภาคตะวันออกมีความกังวลเกี่ยวกับแรงงานมากกว่า และมาตรการหรือการปรับตัวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลดการจ้างแรงงานจะส่งผลกระทบต่อเกษตรกรภาคตะวันออกมากกว่าเกษตรกรจังหวัดนครศรีธรรมราช (ภาพที่ 10.1 และตารางที่ 10.1)

เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคใต้เป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกขนาดเล็กมีรายได้ต่อปีต่ำกว่าเกษตรกรภาคตะวันออกประมาณกึ่งหนึ่ง แต่เกษตรกรเน้นการปลูกทุเรียนหมอนทองเกือบทั้งหมดและใช้เงินลงทุนค่อนข้างต่ำ และด้วยราคาทุเรียนหมอนทองสูงกว่าทุเรียนพันธุ์อื่นๆ ทำให้รายได้ต่อไร่ของเกษตรกรภาคใต้ไม่ต่างจากเกษตรกรภาคตะวันออกมากนัก นอกจากนี้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีรายได้จากพืชอื่นและมีรายได้จากทุเรียนที่สูงกว่าหนี้สินหมุนเวียนรายปี มีศักยภาพในการสะสมทุนและการลงทุนเพื่อปรับตัวรองรับความเสี่ยง (ภาพที่ 10.2 และตารางที่ 10.1)

ภาพที่ 10.1 เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

ภาพที่ 10.2 เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

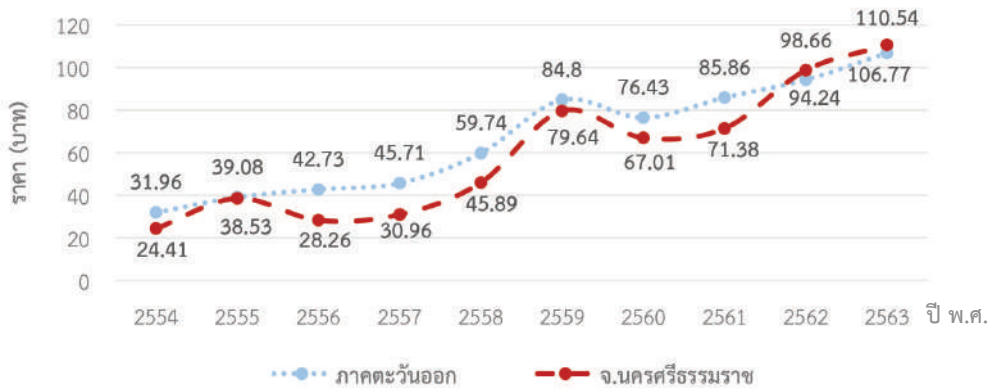
ตารางที่ 10.1 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

รายได้และหนี้สิน (บาท)	ทุเรียนตะวันออก		ทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช		P-value
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน/ปี)	1,554,255		730,460		0.101
- รายได้สุทธิจากทุเรียน	1,405,091	90.40	620,000	84.88	0.002***
- รายได้จากพืชอื่นๆ	83,091	5.35	61,200	8.38	0.087*
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	35,582	2.29	20,200	2.77	0.383
- รายได้อื่นๆ	30,491	1.96	29,060	3.98	0.153
รายได้จากทุเรียนต่อไร่ (บาท/ไร่)	86,627		80,103		
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	224,909		364,300		0.087
- หนี้สินทั่วไป	44,545	19.81	266,000	73.02	0.132
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	180,364	80.19	98,300	26.98	0.455
+ หนี้สินระยะยาว	101,818	45.27	74,000	20.31	0.588
+ หนี้สินหมุนเวียนรายปี	78,545	34.92	24,300	6.67	0.898

หมายเหตุ: * และ *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.1 และ 0.01 ตามลำดับ

10.2 รูปแบบการผลิต การขาย และราคา

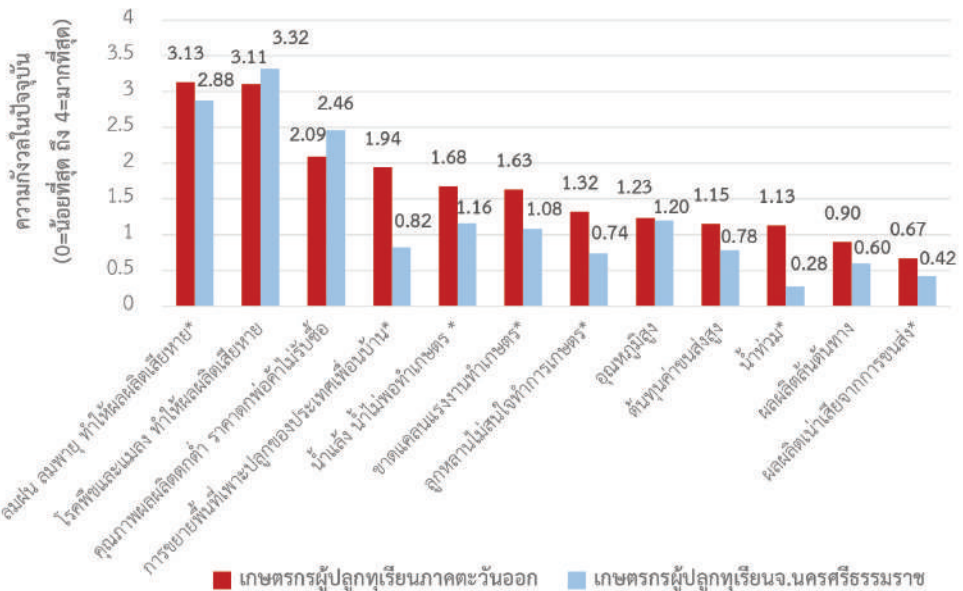
ข้อมูลจากการสำรวจและข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตรแสดงให้เห็นไปในทางเดียวกันว่า ราคาทุเรียนทั้งภาคใต้และภาคตะวันออกมีความใกล้เคียงกัน แม้ว่าทุเรียนทางตะวันออกจะเป็นที่นิยมในด้านคุณภาพและมีปริมาณผลผลิตมาก แต่ทุเรียนในภาคใต้จะให้ผลผลิตต่ำกว่า ทำให้ปริมาณผลผลิตมีน้อยเมื่อเทียบกับความต้องการ คล้ายกับเป็นผลผลิตนอกฤดู ผลักดันให้ราคาสูงขึ้นและมีความผันผวนไม่มาก และที่น่าสังเกต คือ ราคาทุเรียนหมอนทองของทั้งสองพื้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ทำให้เกษตรกรไม่ค่อยมีความหวังกังวลกับปัญหาด้านการตลาดและการขายมากนัก (ภาพที่ 10.3)

ภาพที่ 10.3 ราคาของทุเรียนพันธุ์หมอนทองภาคตะวันออกและจังหวัดนครศรีธรรมราช (สำรวจ ปี 2564)

10.3 มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อ ความเสี่ยงจากเหตุการณ์ไม่ปกติ

เมื่อเปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยง พบว่า เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีรูปแบบที่คล้ายกัน นั่นคือ มีความกังวลมากต่อภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย ได้แก่ ลมฝน ลมพายุ โรคพืชและแมลง รองลงมา คือ ประเด็นการทำทุเรียนคุณภาพต่ำออกสู่ตลาดที่จะส่งผลกระทบต่อ การรับซื้อและราคา ส่วนความแตกต่างที่เห็นได้ชัด คือ กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในจังหวัดนครฯ มีความกังวลในภาพรวมต่ำกว่า โดยเฉพาะ ในประเด็น ปัญหาน้ำท่วม - น้ำแล้ง การขยายพื้นที่ปลูกของประเทศเพื่อนบ้าน (เนื่องจากผลผลิตออกในช่วงนอกฤดูอยู่แล้ว ทำให้มีผลผลิตน้อยกว่าความต้องการ) และการขาดแคลนแรงงาน (เนื่องจากปลูกในพื้นที่ที่น้อยกว่าและพึ่งพิงแรงงานนอกครัวเรือนน้อยกว่า) (ภาพที่ 10.4)

ภาพที่ 10.4 เปรียบเทียบความกังวลในปัจจุบันของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564) หมายเหตุ: * หมายถึง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ทั้งนี้ หากนำข้อมูลคะแนนเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงต่างในปัจจุบันของเกษตรกร (RISK_CONCERN คะแนนระหว่าง 0-4) มาหาความสัมพันธ์กับตัวแปรต่างๆ โดยตัวแปรต้นประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

- (1) ลักษณะทั่วไปของเกษตรกร ได้แก่
 - ประสบการณ์ในการปลูกทุเรียน (EXP_D) (ปี)
 - การศึกษา (EDU_D) (ตัวแปร Dummy โดย 0 หมายถึง ต่ำกว่ามัธยม และ 1 หมายถึง ตั้งแต่มัธยมขึ้นไป)
- (2) ลักษณะการเพาะปลูก⁶¹
 - พื้นที่ปลูกทุเรียน (AREA_D) (ไร่)
 - การมีแหล่งน้ำ (WATER_D) (ตัวแปร Dummy โดย 0 หมายถึง ไม่มีแหล่งน้ำ และ 1 หมายถึง มีแหล่งน้ำ)
 - สัดส่วนพื้นที่ปลูกทุเรียนต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- (3) ลักษณะด้านเศรษฐกิจเบื้องต้น
 - รายได้ของเกษตรกร (REV_D) (บาทต่อปี)
 - หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_D) (บาท)
 - เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- (4) ลักษณะด้านการขายสินค้า
 - สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
 - สัดส่วนการขายสินค้าต่างประเทศ (SELL_ABROAD_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธี Ordinary Least Square พบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลของเกษตรกรในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ประสบการณ์ (-0.018) และสัดส่วนของการขายผลผลิตไปตลาดต่างประเทศ (-0.297) (ตารางที่ 10.2)

โดยเกษตรกรที่มีประสบการณ์มากมีแนวโน้มที่จะมีคะแนนความกังวลน้อยกว่า (ทุเรียนเป็นพืชที่ใช้ทักษะและความเชี่ยวชาญในการปลูกและเก็บเกี่ยว) ค่าสัมประสิทธิ์ที่ประมาณได้ (-0.018) หมายความว่า เกษตรกรที่มีประสบการณ์มากขึ้น 1 ปี มีแนวโน้มที่จะมีความกังวลต่อความเสี่ยงลดลง 0.018 คะแนน

ในขณะที่เกษตรกรที่ขายผลผลิตไปต่างประเทศมากก็มีความกังวลน้อยกว่าเช่นกัน น่าจะเนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้มั่นใจในคุณภาพและตลาดต่างประเทศมีความต้องการสูง ความผันผวนน้อยกว่า โดยสัมประสิทธิ์ที่ประมาณการได้หมายความว่า หากเกษตรกรมีสัดส่วนการขายสินค้าในตลาดต่างประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 จะมีแนวโน้มที่จะมีความกังวลต่อความเสี่ยงลดลง 0.00297 คะแนน

สำหรับเกษตรกรที่ปลูกทุเรียน ตัวแปรอื่นๆ เช่น การศึกษา การปลูก (พื้นที่เพาะปลูก พื้นที่ปลูกพืชหลัก) ตัวแปรทางเศรษฐกิจ (รายได้ ต้นทุน หนี้สิน) และสัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลัก ไม่ใช่ปัจจัยที่มีผลต่อความกังวลของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญ

⁶¹ ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่อาจจะส่งผล คือ พื้นที่ภาคตะวันออกหรือภาคใต้ แต่จากข้อมูล พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับรายได้ค่อนข้างมาก จึงอาจจะก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะตัดตัวแปรนี้ออก

ตารางที่ 10.2 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกร
ผู้ปลูกทุเรียน

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
- ค่าคงที่ (C)	2.283***
- ประสบการณ์ในการปลูกทุเรียน (EXP_D)	-0.018***
- การศึกษา (EDU_D)	-0.014
- พื้นที่ปลูกทุเรียน (AREA_D)	0.003
- สัดส่วนพื้นที่ปลูกทุเรียนต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_D)	-0.240
- รายได้ของเกษตรกร (REV_D)	3.53×10^{-8}
- หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_D)	-2.65×10^8
- เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_D)	-0.010
- สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_D)	-0.155
- สัดส่วนการขายสินค้าต่างประเทศ (SELL_ABROAD_D)	-0.297*

หมายเหตุ: *** และ * หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.1 ตามลำดับ

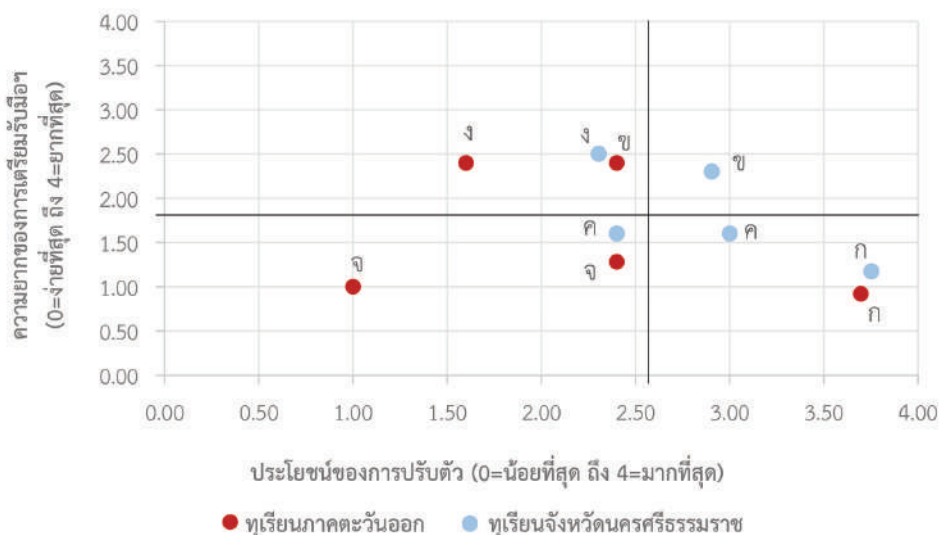
ตัวแปรที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการฟื้นตัวของเกษตรกร ได้แก่ ประสบการณ์ (0.058) และสัดส่วนการขายผลผลิตในต่างประเทศ (2.058) เช่นเดียวกับความกังวลโดยเกษตรกรที่มีประสบการณ์มากขึ้น 1 ปี มีแนวโน้มที่จะฟื้นตัวจากเหตุการณ์ไม่ปกติได้ดีกว่า 0.058 คะแนน และเกษตรกรที่มีสัดส่วนการขายผลผลิตในต่างประเทศสูงขึ้นร้อยละ 1 ก็มีแนวโน้มที่จะฟื้นตัวได้ดีเพิ่มขึ้น 0.02058 คะแนนเช่นกัน สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนแล้ว ประสบการณ์ความเชี่ยวชาญและตลาดต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างชัดเจน ในขณะที่ตัวแปรอื่นๆ ไม่มีผลต่อความสามารถในการฟื้นตัวอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 10.3)

ตารางที่ 10.3 ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกร

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
- ค่าคงที่ (C)	0.058**
- ประสบการณ์ในการปลูกทุเรียน (EXP_D)	-0.783
- การศึกษา (EDU_D)	-0.001
- พื้นที่ปลูกทุเรียน (AREA_D)	0.328
- สัดส่วนพื้นที่ปลูกทุเรียนต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_D)	-1.23×10^{-7}
- รายได้ของเกษตรกร (REV_D)	-6.84×10^{-8}
- หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_D)	-0.017
- เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_D)	1.530
- สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_D)	2.058***

หมายเหตุ: *** และ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.5 ตามลำดับ

ในด้านกรเตรียมรับมือกับความเสี่ยงในด้านต่างๆ เกษตรกรทั้งสองกลุ่มเห็นประโยชน์ของการใช้สารเคมีทางการเกษตรมากที่สุดและในขณะเดียวกันก็มองว่าเป็นวิธีการเตรียมตัวที่ค่อนข้างง่าย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนทั้งสองกลุ่มยังเห็นประโยชน์ของการปลูกทุเรียนหลากหลายสายพันธุ์ และการเลื่อนเวลาการออกผลผลิตทั้งสองกลุ่มเห็นตรงกัน และให้ความสำคัญกับการเพิ่มการใช้สารเคมีอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพทุเรียนส่งออก (ภาพที่ 10.5)

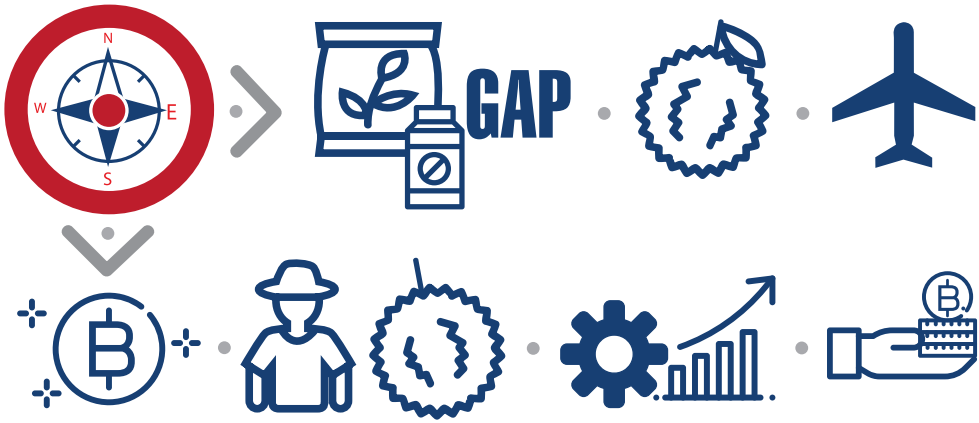

ก = การใช้สารเคมีทางการเกษตร ข = การปลูกหลากหลายสายพันธุ์ ค = การเลื่อนเวลาออกผลผลิต
 ง = การแปรรูปผลผลิต จ = การหาช่องทางการตลาดใหม่

ภาพที่ 10.5 การเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

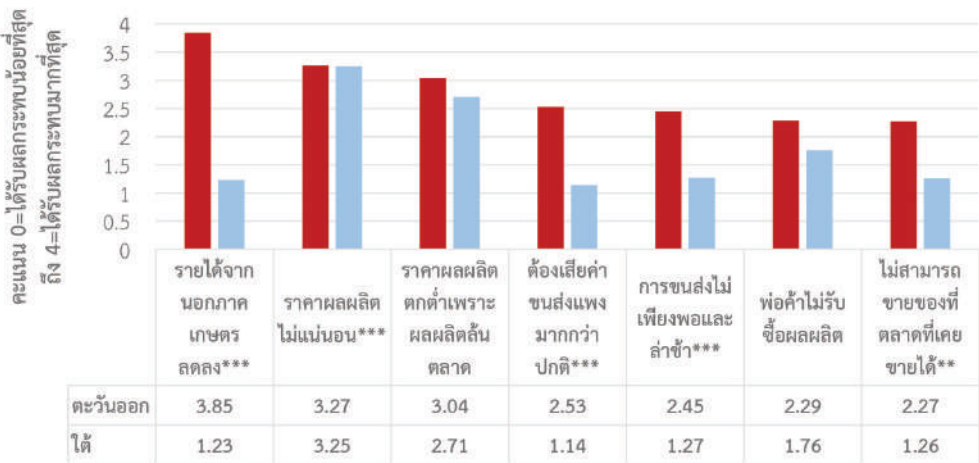
จากการเตรียมความพร้อมรับมือกับความเสี่ยงและแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกันของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มส่งผลให้ความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐแตกต่างกันไปด้วย ผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกให้ความสำคัญกับเรื่องการควบคุมราคาปัจจัยการผลิต การตลาด และความรู้ เช่น สารเคมี มาตรฐาน GAP ความต้องการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าทุเรียนภาคตะวันออกที่ผลผลิตมากกว่าร้อยละ 65 ส่งออกไปตลาดต่างประเทศ ต้องเผชิญกับเรื่องเงื่อนไขการนำเข้าที่ให้ความสำคัญกับปริมาณสารตกค้าง และปัญหาโรคพืช/แมลงในผลผลิต เกษตรกรต้องการความรู้ในเรื่องนี้ให้สามารถพัฒนามาตรฐานทุเรียนแข่งขันในตลาดส่งออกได้ นอกจากนี้การที่ต้นทุนสารเคมีเป็นสัดส่วนสำคัญในต้นทุนการปลูกทุเรียนที่มีความจำเป็นต้องใช้สารเหล่านี้ เกษตรกรต้องการการช่วยเหลือในด้านนี้เป็นสำคัญ ในขณะที่เกษตรกรในภาคใต้ให้ความสำคัญกับเรื่องของราคา เช่น การประกันราคา ผลักดันราคาให้สูงขึ้น การสนับสนุนปัจจัยการผลิต และการสร้างประสิทธิภาพของตลาดให้เกิดกลไกการแข่งขันมากขึ้นของพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากต้องเผชิญปัญหาเรื่องการขาดอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าท้องถิ่น

ศูนย์วิจัยนโยบาย

10.4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการฟื้นตัว

สำหรับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 แม้ทั้งที่เกษตรกรทั้งสองกลุ่มจะเผชิญปัญหาราคาไม่แน่นอนและราคาตกต่ำในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่หากพิจารณาจากระดับความรุนแรงของปัญหาที่เผชิญ พบว่า สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกแตกต่างจากกลุ่มทุเรียนผู้ปลูกทุเรียนภาคใต้ สะท้อนให้เห็นทั้งเรื่องรายได้นอกภาคเกษตรลดลง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และราคาผลผลิตตกต่ำ (ภาพที่ 10.6)

ภาพที่ 10.6 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ: ***, ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

จากข้อมูลทั้งหมดที่นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนออกมาได้ 8 ประเด็น ดังนี้ การปลูก การขาย ราคา รายได้และหนี้สิน ความกังวลต่อความเสี่ยง การเตรียมรับมือกับความเสี่ยงของเกษตรกร นโยบายรัฐ ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัว (ตารางที่ 10.4)

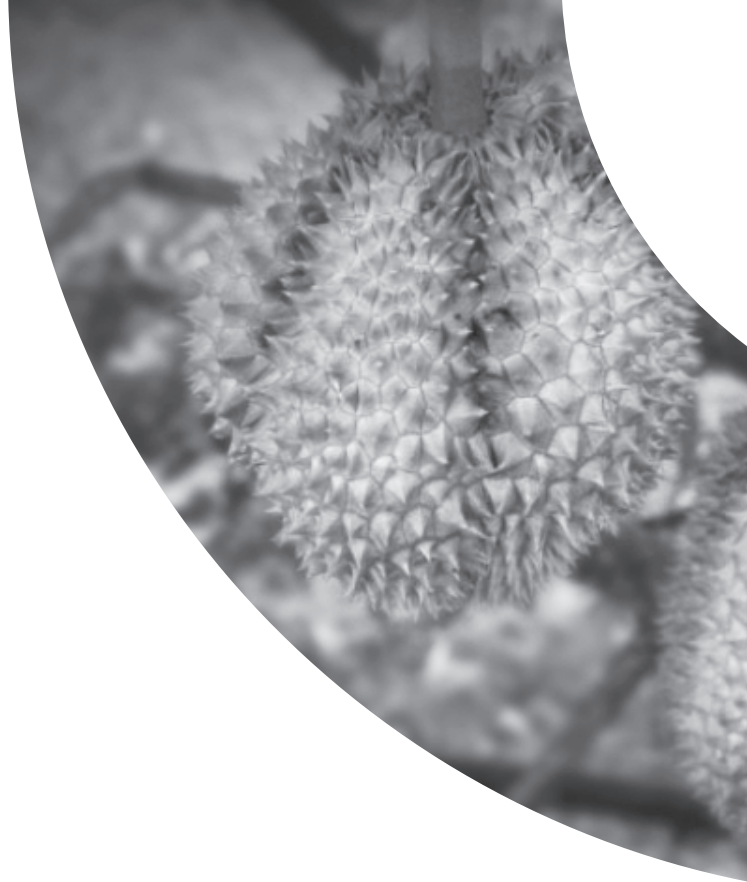
ตารางที่ 10.4 สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

ประเด็น	ทุเรียนภาคตะวันออก	ทุเรียนภาคใต้
การขาย	<ul style="list-style-type: none"> - ตลาดต่างประเทศ (จีน) - ตลาดในประเทศ - ขายผ่านผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) ผู้รวบรวมท้องถิ่น / พ่อค้ามารับซื้อ - ขายผลสด 	<ul style="list-style-type: none"> - ตลาดในประเทศ (เป็นหลัก) - ตลาดต่างประเทศ - ขายผ่านผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) ผู้รวบรวมท้องถิ่น / พ่อค้ามารับซื้อ - ขายผลสด
ราคา	- 85 บาท/กก. (ระหว่าง 54 – 131 บาท/กก.)	- 91 บาท/กก. (ระหว่าง 54 – 119 บาท/กก.)
รายได้และหนี้สิน	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้เกือบทั้งหมดมาจากทุเรียน - หนี้สินการเกษตรรายปีต่ำ (180,364 บาท) 	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้เกือบทั้งหมดมาจากทุเรียน - หนี้สินการเกษตรรายปีต่ำ (98,300 บาท)
ความกังวลต่อความเสี่ยง	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพรวมมีความกังวล (1.67/4) - ลมฝน ลมพายุ - โรคพืชและแมลง - คุณภาพผลผลิตตกต่ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพรวมมีความกังวล (1.31/4) - โรคพืชและแมลง - ลมฝน ลมพายุ - คุณภาพผลผลิตตกต่ำ
การเตรียมรับมือกับความเสี่ยง	- การใช้สารเคมีเพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากภัยธรรมชาติต่างๆ	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้สารเคมีเพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากภัยธรรมชาติต่างๆ - การปลูกหลายสายพันธุ์และเลื่อนเวลาผลผลิต
นโยบายรัฐ	<ul style="list-style-type: none"> - ควบคุมราคาปัจจัยการผลิต - การตลาด - มาตรฐาน GAP 	<ul style="list-style-type: none"> - ราคา เช่น ประกันราคา ผลักดันราคาให้สูงขึ้น - สนับสนุนปัจจัยการผลิต
ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการปรับตัว	<ul style="list-style-type: none"> - ราคาผลผลิตไม่แน่นอน - ราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ) 	<ul style="list-style-type: none"> - ราคาผลผลิตไม่แน่นอน - ราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ)

ส่วนที่
บทส่งท้าย

11

บทที่

**สรุป ข้อสังเกต
และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย**

11.1 unสรุป

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์นำเสนอมุมมองและความวิตกกังวลต่อความเสี่ยงด้านต่างๆ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงและทุเรียนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ของไทย รวมถึงการวางแผนของเกษตรกรเพื่อลดผลกระทบจากความเสียหาย และแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรเมื่อความเสี่ยงนั้นเกิดขึ้นจริง ผลวิเคราะห์ที่ได้จากการสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน พบว่า แม้เกษตรกรจะเผชิญความเสี่ยงหลายด้านตามที่มีการศึกษาในอดีต⁶² แต่ความเสี่ยงที่เกษตรกรให้ความสำคัญมากที่สุดยังเป็นความเสี่ยงด้านการผลิตและการตลาด⁶³ และที่สำคัญ คือ เกษตรกรจะกังวลกับความเสี่ยงด้านการผลิตในระยะสั้น (เช่น โรคพืชโรคแมลง) มากกว่าความเสี่ยงในระยะยาว เช่น ผลจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีเพียงเกษตรกรไม่กี่รายเท่านั้นที่เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะนำไปสู่ปัญหาด้านการผลิตอื่นๆ ในอนาคตเกษตรกรที่ปลูกพืชต่างชนิดกันจะเผชิญความเสี่ยงและมีระดับความกังวลต่อความเสี่ยงแตกต่างกันไป แม้จะปลูกพืชชนิดเดียวกัน แต่ต่างชนิดพันธุ์ พื้นที่ และลักษณะการขยายผลผลิตที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลให้เกษตรกรเผชิญกับความเสี่ยงและมีความกังวลต่อความเสี่ยงที่แตกต่างกัน

11.1.1 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

เกษตรกรกลุ่มนี้กังวลต่อความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย เช่น โรคพืชและแมลง และลม จึงใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นในการปรับตัวสู้กับโรคพืชและแมลง อีกทั้งยังพยายามปลูกหลายสายพันธุ์มากขึ้นเพื่อขายในประเทศและต่างประเทศ เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้กังวลด้วยว่าอุณหภูมิที่สูงขึ้นจะส่งผลต่อโรคและการติดดอกของมะม่วง โดยเริ่มปรับเปลี่ยนมาทดลองปลูกพันธุ์อื่นๆ เช่น โชคอนันต์ เขียวสวย มหาชนก ซึ่งมีราคาขายถูกกว่าแต่มีการดูแลจัดการง่ายกว่ามะม่วงน้ำดอกไม้ ทำให้มีความกังวลต่อความเสี่ยงจากธรรมชาติน้อยกว่า

เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงจะกังวลด้านตลาดสูงกว่าเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนอย่างชัดเจน ทั้งความกังวลว่าจะไม่มีพ่อค้ามารับซื้อ และราคาผลผลิตจะตกต่ำผันผวน เกษตรกรจัดการความเสี่ยงด้านตลาดด้วยการผลิตมะม่วงนอกฤดูเพื่อให้ได้ราคาดี ซึ่งแม้ว่าจะผลิตได้ยากเพราะต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากแต่ก็ยังพอทำได้ เช่น เกษตรกรมะม่วงมหาชนกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพยายามขายผลผลิตในช่วงเดือนมกราคมหรือกุมภาพันธ์ก่อนฤดูปลูกปกติ ส่วนเกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้ก็จะผลิตขายนอกฤดูในช่วงเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ทำให้มะม่วงน้ำดอกไม้ที่แม้จะได้ผลผลิตต่อไร่ น้อยเนื่องจากปลูกนอกฤดูแต่ก็สามารถได้กำไรมากกว่าการทำมะม่วงในฤดูซึ่งเสี่ยงเผชิญกับราคาต่ำกว่า นอกจากนี้ เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงยังใช้วิธีกระจายพันธุ์มะม่วงและการกระจายตลาดทั้งในและต่างประเทศ อีกทั้งแบ่งมะม่วงเป็นหลายเกรดเพื่อเจาะตลาดที่ความต้องการต่างกัน เป็นการลดความเสี่ยงด้านตลาด

⁶² เช่น Komarek, Pinto and Smith, 2020; Klein et al., 2007

⁶³ สอดคล้องกับงานวิจัยด้านความเสี่ยงส่วนใหญ่ที่เน้นศึกษาใน 2 ประเด็นนี้เป็นหลัก เช่น Naylor et al., 2007; Antón et al., 2012; Davies, 2009; Hao, Zhang, and Liu, 2012; FAO, 2015; Broll, Welzel, and Wong, 2013; Kang, 2005

ผลการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับมุมมองความเสี่ยงของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรที่กระจายการปลูกมะม่วงให้หลากหลายส่งผลให้เกษตรกรมีความกังวลลดลง แต่เกษตรกรที่มีช่องทางการขายที่หลากหลายจะทำให้เกษตรกรมีความกังวลมากขึ้น อาจจะเป็นเพราะเกษตรกรต้องมีการบริหารจัดการช่องทางการขายผลผลิตของตนเองมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่เกษตรกรมีช่องทางการขายที่หลากหลายนั้นก็กลับทำให้เกษตรกรมีความสามารถในการฟื้นตัวหลังจากเหตุการณ์ไม่ปกติได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากมีการกระจายการขายผลผลิตทำให้สามารถบริหารจัดการการขายผลผลิตได้หลากหลายกว่า โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์ไม่ปกติ

สถานการณ์ล็อกดาวน์ท่ามกลางการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นความเสี่ยงที่อยู่เหนือการคาดคะเนของเกษตรกรและเกษตรกรไม่ได้เตรียมตัวเพื่อรองรับความเสี่ยงลักษณะนี้ไว้ การปรับตัวจึงเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ต้องอาศัยการตั้งเงินออมออกมาใช้ เกษตรกรเจอปัญหาราคาคตกต่ำและไม่แน่นอน บางรายไม่สามารถหาพ่อค้าหรือแหล่งรับซื้อได้ เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ได้รับผลกระทบทั้งในเรื่องราคาและการขนส่งมากกว่ากลุ่มมะม่วงมหาชนก เนื่องจากมะม่วงน้ำดอกไม้บอบบาง เสียหายง่ายกว่า เกษตรกรกลุ่มนี้เห็นประโยชน์ของการขายสินค้าออนไลน์น้อยมากและพร้อมที่จะกลับมาใช้ระบบเดิมทั้งหมดเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คลี่คลายแล้ว ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรมะม่วงมหาชนกได้ประโยชน์จากการขายสินค้าออนไลน์เพิ่มขึ้น และต้องการทำต่อไปเพราะถือเป็นช่องทางการกระจายความเสี่ยงและได้ราคาซื้อสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม คริวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีบุตรหลานที่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีก็จะประสบความยุ่งยากในการปรับตัวขายสินค้าทางออนไลน์

11.1.2 เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

การที่ทุเรียนหอมทองเป็นสินค้าที่มีความต้องการซื้อสูง มีผู้รับซื้อทั้งสั่งและพ่อค้าในประเทศที่มีความเชี่ยวชาญ ทำให้ราคาซื้อเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรจึงไม่ค่อยกังวลต่อความเสี่ยงด้านการขายหรือการตลาดนัก เกษตรกรโดยมากจึงกังวลเรื่องความเสี่ยงของผลผลิตที่เกิดจาก โรคพืชโรคแมลง และลมแรง เกษตรกรบางส่วนยังมองเห็นความเสี่ยงที่เกิดจากเกษตรกรจำนวนหนึ่งทำผลผลิตคุณภาพต่ำออกมาขาย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการขายทุเรียนในระยะยาว

เกษตรกรสามารถเตรียมความพร้อมรับมือกับความเสียหายจากโรคพืชโรคแมลงผ่านการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น ดูแลเรื่องการตัดแต่งกิ่งมากขึ้น ปลูกพันธุ์ใหม่เช่น พันธุ์มูซังคิง เพิ่มขึ้น ปรับเปลี่ยนมาปลูกหลายรุ่นเพื่อให้ผลผลิตทยอยออก หากเจอภัยธรรมชาติก็จะไม่เสียหายทั้งหมดพร้อมกัน นอกจากนี้ การทำประกันภัยพืชผลของทุเรียนต้องอาศัยบริษัทเอกชนเป็นผู้เสนอผลิตภัณฑ์ประกันภัย ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าร่วมการประกันภัย แม้ภาครัฐจะมีมาตรการให้เงินเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติ แต่เงื่อนไขการให้เงินเยียวยาในกรณีของพืชยืนต้นยังไม่สามารถตอบโจทย์ความเดือดร้อนของเกษตรกร

ในด้านการรับมือกับความเสียหายด้านตลาด เกษตรกรพยายามเลื่อนเวลาออกผลผลิตเพื่อไม่ให้ผลผลิตออกชนกันกับผู้ผลิตรายอื่นๆ แต่ก็ทำได้ไม่มากนัก แต่การที่ผลผลิตทุเรียนในภาคใต้ออกสู่ตลาด

หลังจากภาคตะวันออก ก็ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระจายความเสี่ยงด้านการตลาดให้ผลผลิตของทั้งสองพื้นที่นี้ไม่ชนกันโดยตรง ด้วยโครงสร้างตลาดรับซื้อทุเรียนที่เน้นการส่งออกและพึ่งพาลังเป็นหลัก แม้พ่อค้าท้องถิ่นก็รวบรวมเพื่อไปส่งล้งต่อเช่นกัน จึงเปรียบเหมือนมีล้งเป็นผู้นำหน้าที่จัดการกลุ่มไปด้วยเกษตรกรจึงอาจยังไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มกันเองเพื่อสร้างการต่อรอง ประกอบกับสถานการณ์ที่ล้งข่มซื้อทุเรียนในราคาที่สูงเพื่อกีดกันผู้รับซื้อรายย่อยออกไป เกษตรกรขายผลผลิตได้ราคาสูง แรงจูงใจในการรวมกลุ่มยังมีน้อยลงไปอีก นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่านโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวกับทุเรียนยังเน้นไปที่นโยบายเกษตรแปลงใหญ่ การจัดการพื้นที่เกษตรกรรม กระบวนการผลิต และมาตรฐานสินค้าเกษตร และยังไม่ได้ให้น้ำหนักกับประเด็นการรวมกลุ่มหรือการดูแลการแข่งขันระหว่างพ่อค้าในพื้นที่เท่าไรนัก

การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทและความเข้มแข็งของล้งก็เป็นประโยชน์กับเกษตรกรในกรณีที่ต้องเผชิญความเสี่ยงที่เหนือการคาดคะเน แม้เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนได้รับผลกระทบบ้างจากราคาทุเรียนผันผวน แต่ด้วยความเข้มแข็งและความสามารถในการปรับตัวของล้งและผู้รับซื้อทำให้เกษตรกรยังสามารถขายสินค้าได้ เกษตรกรปรับตัวด้วยการหันมาขายสินค้าออนไลน์บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรภาคตะวันออก ซึ่งเป็นกลุ่มที่อายุค่อนข้างน้อยหลายราย พบว่า การขายผลผลิตออนไลน์ยุ่งยากในช่วงแรกแต่เมื่อทำได้แล้วก็อยากทำต่อไปเพื่อกระจายความเสี่ยง และขายได้ราคาสูงเพื่อคืนทุน อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจและไม่เห็นประโยชน์จากช่องทางนี้มากนัก เนื่องจากระบบการขนส่งผลไม้ในประเทศยังไม่พร้อม และปริมาณการขายออนไลน์ทำได้น้อยกว่าการขายให้ล้งมาก การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดกับโครงสร้างตลาดรับซื้อหลังการถือคาวน คือ ล้งที่มีอำนาจการซื้อสูงอยู่แล้วสามารถเพิ่มบทบาทเป็นช่องทางการขายหลักเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งอาจจะเป็นการเร่งให้การแข่งขันระหว่างพ่อค้าในพื้นที่มีน้อยลงนำไปสู่การผูกขาดที่มากขึ้นในอนาคต

ความเสี่ยงจากการผูกขาดของล้งและการเพิ่มผลผลิตของประเทศคู่แข่งที่จะส่งผลกระทบต่อภาพรวมตลาดทุเรียนในประเทศไทยเป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรรายย่อยอาจจะไม่ได้เผชิญโดยตรง แต่เป็นประเด็นที่กลุ่มผู้นำเกษตรกรให้ความสำคัญและมองว่าเป็นสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นจริงในอนาคต เกษตรกรรายย่อยหรือแม้ผู้นำเกษตรกรอาจจะไม่สามารถจัดการความเสี่ยงเหล่านี้ได้เอง ดังนั้นจะต้องเป็นบทบาทของภาครัฐหรือกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรขนาดใหญ่ที่จะสามารถจัดการความเสี่ยงเหล่านี้

ตารางที่ 11.1 สรุปผลจากการเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร และแนวทางของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงนั้น

ตารางที่ 11.1 สรุปเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร และแนวทางของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับความเสียนั้น (ต่อ)

	เกษตรกรทั่วไป	กลุ่มผู้นำ	ภาครัฐ
<p>การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือและลดผลกระทบจากความเสียหาย</p>	<ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรมีมุมมองที่เรียนเกือบทั้งหมดยังเห็นว่าความต้องการตลาดที่สูง ขายได้ราคาดี มีเฉพาะเกษตรกรมีมุมมองหาชนบทเท่านั้นที่กังวลเรื่องราคาตกต่ำเป็นอันดับต้น 	<p>การเตรียมรับมือกับความเสียหายด้านการผลิต</p> <ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรผู้นำจากกลุ่มที่เรียนและมองเห็นว่าการปรับตัวกับโรคพืชและแมลงด้วยการใช้สารเคมีมากขึ้น เห็นประโยชน์ชัดเจนที่สุด เกษตรกรที่เรียน จัดการปัญหาขาดแคลนแรงงานในการทำสวนทุเรียนด้วยการลดกระบวนกรที่ต่อให้แรงงานและตัดแต่งกิ่งไม้เตี้ยลงเพื่อให้ดูแลและเก็บเกี่ยวง่าย กลุ่มที่รู้จักพื้นที่ดี จะใช้ทักษะเรื่องการจัดการน้ำให้เพียงพอตลอดฤดูกาลผลิต เกษตรกรกลุ่มผู้ร่วมมอง ในปีนี้อากาศผันผวนจนมองว่าดอกไม่ให้ผลแต่พันธุ์อื่นยังให้ผลผลิตบ้าง 	<p>การเตรียมรับมือกับความเสียหายด้านการผลิต</p> <ul style="list-style-type: none"> มีระบบประกันภัยพืชผลเฉพาะความเสียหายจากหนาวเย็น โรคและแมลง แต่ไม่รวมราคาตกต่ำสำหรับทุเรียน บริษัทเอกชนเป็นผู้เสนอผลิตภัณฑ์ประกันภัยพืชผล แต่ยังไม่มีส่วนรับมะม่วง มาตรการเยียวยากรณีภัยพืชไร่ การให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรผู้ประสบภัยพืชไร่กรณีอุทกภัย พ.ศ. 2564 กรณีพื้นที่ทำการเพาะปลูกมีพืชตายหรือเสียหายไม่สามารถฟื้นฟูหรือเยียวยาให้กลับสภาพเดิมได้อีกให้ช่วยเหลือตามจำนวนพื้นที่เพาะปลูกที่เสียหายจริง ไม่เกินครัวเรือนละ 30 ไร่ ไม่ผล ไม่ขึ้นต้น และอื่นๆ ไร่ละ 4,048 บาท ปัญหาสำหรับเกษตรกร คือ เกษตรกรไม่สามารถรับเงินเยียวยาได้หากต้นไม้ไม่หักโค่น
<p>การเตรียมรับมือกับความเสียหายด้านตลาด</p>	<ul style="list-style-type: none"> ทั้งเกษตรกรที่เรียนและมองเห็นว่าการใช้สารเคมีทางการเกษตรมีประโยชน์มากที่สุดและทำได้ง่าย การปลูกหลายสายพันธุ์เป็นอีกทางหนึ่งที่ใช้ แม้จะเป็นประโยชน์แต่ทำได้อีกสำหรับเกษตรกรมองที่พึ่งพาพันธุ์น้ำดอกไม่เป็นหลักอยู่แล้ว 	<p>การเตรียมรับมือกับความเสียหายด้านการผลิต</p> <ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรที่เรียนกลุ่มผู้นำใช้เทคนิคการเลื่อนเวลาผลผลิตให้ออกก่อนหรือหลังฤดูกาล การแปรรูปไม่มีประโยชน์นักเพราะราคาต่ำ ส่วนการกระจายพันธุ์ลูกก็ไม่เป็นที่ยอมรับเพราะทุเรียนพันธุ์อื่นไม่ได้เป็นที่ยต้องการของตลาดมากเท่าหมอนทองหรือให้ผลผลิตดีเท่าหมอนทอง 	
<p>การเตรียมรับมือกับความเสียหายด้านตลาด</p>	<ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรที่เรียนทั่วไปเห็นประโยชน์ของการปลูกหลากหลายสายพันธุ์และการเลื่อนเวลาออกผลผลิต เกษตรกรมีมุมมองต้องการทุนมะม่วงนอกฤดูแต่ทำได้อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากทำเลไม่เหมาะสม 	<p>การเตรียมรับมือกับความเสียหายด้านตลาด</p> <ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรที่เรียนกลุ่มผู้นำใช้เทคนิคการเลื่อนเวลาผลผลิตให้ออกก่อนหรือหลังฤดูกาล การแปรรูปไม่มีประโยชน์นักเพราะราคาต่ำ ส่วนการกระจายพันธุ์ลูกก็ไม่เป็นที่ยอมรับเพราะทุเรียนพันธุ์อื่นไม่ได้เป็นที่ยต้องการของตลาดมากเท่าหมอนทองหรือให้ผลผลิตดีเท่าหมอนทอง 	

ตารางที่ 11.1 สรุปเปรียบเทียบของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร ผู้ประกอบการ และแนวทางของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืน (ต่อ)

อุปสรรคในเตรียมรับมือ	เกษตรกรทั่วไป	กลุ่มผู้นำ	ภาครัฐ
<p>อุปสรรคในเตรียมรับมือ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● การทำมะม่วงนอกฤดูทำได้ยากเพราะต้นทุนสูง มะม่วงอ่อนไปไหวกับสภาพอากาศและฝน ช่วงออกดอกยากถ้าสภาพแวดล้อมไม่เอื้อ และต้องใช้องค์ความรู้มาก ● การทำหลายสายพันธุ์ทำได้ยาก เพราะต้องสูญเสียรายได้จากการไถ่คืนน้ำดอกไม้และรอพันธุ์ต้นเดิมให้ผลผลิต 	<p>อุปสรรคในเตรียมรับมือกับความเสี่ยงด้านการผลิต</p> <ul style="list-style-type: none"> ● การทำมะม่วงนอกฤดูทำได้ยากเพราะต้นทุนสูง มะม่วงอ่อนไปไหวกับสภาพอากาศและฝน ช่วงออกดอกยากถ้าสภาพแวดล้อมไม่เอื้อ และต้องใช้องค์ความรู้มาก ● การทำหลายสายพันธุ์ทำได้ยาก เพราะต้องสูญเสียรายได้จากการไถ่คืนน้ำดอกไม้และรอพันธุ์ต้นเดิมให้ผลผลิต 	<p>อุปสรรคในเตรียมรับมือกับความเสี่ยงด้านการผลิต</p> <ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรผู้นำกลุ่มเตรียม เห็นว่าการเรียนรู้ของเกษตรกรไทยเป็นลักษณะครูพักลักจำไม่มีหลักสูตรการสอนที่เป็นรูปธรรม เกษตรกรในบางพื้นที่ขาดความรู้เรื่องการเก็บเกี่ยวที่เร็วในระดับความสุกพอดี ทำให้ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางหรือผู้รวบรวมที่มีต้นทุนต่ำ และประเด็นการผูกขาดของลงเป็นเรื่องใหญ่เกินความสามารถของเกษตรกรเพราะเป็นเรื่องโครงสร้างตลาดและระดับทุนใหญ่ ● เกษตรกรผู้นำกลุ่มมะม่วงเห็นว่า การทำมะม่วงนอกฤดูทำได้ยากและต้องใช้องค์ความรู้มาก และการทำมะม่วงหลายพันธุ์ มีต้นทุนในการปลูกใหม่ และค่าเสียโอกาส 4 ปี การเปลี่ยนไปทำหลายสายพันธุ์ในช่วงที่ราคามะม่วงน้ำดอกไม้สูงสูงกว่าพันธุ์อื่นจะทำให้ยาก 	

11.2 ข้อสังเกตเรื่องการจัดการความเสี่ยง

ข้อสังเกตในภาพรวมเกี่ยวกับการบริหารจัดการความเสี่ยงที่เกษตรกรดำเนินการอยู่และสิ่งที่ภาครัฐดำเนินการ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ข้อสังเกตที่เกี่ยวกับมุมมองและการจัดการความเสี่ยงในระดับปัจเจกกับชุมชนเกษตรกร และ 2) ข้อสังเกตที่เกี่ยวกับระบบการจัดการความเสี่ยงในภาพใหญ่และการดำเนินงานของรัฐ

11.2.1 ข้อสังเกตเกี่ยวกับมุมมองและการจัดการความเสี่ยงในระดับปัจเจกและชุมชนเกษตรกร

1) ความกังวลต่อความเสี่ยงของเกษตรกรจะสอดคล้องกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจริงในอดีต และเกษตรกรปรับตัวเพื่อรองรับความเสี่ยงในด้านที่ตนกังวล เช่น ใช้สารเคมีเพื่อลดความเสี่ยงจากโรคพืชและแมลง หรือการทำผลผลิตนอกฤดูการเพื่อลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคา อย่างไรก็ตาม การปรับตัวบางรูปแบบยังประสบปัญหาในทางปฏิบัติ จึงเป็นช่องว่างที่ภาครัฐสามารถเข้ามาสนับสนุนในการช่วยเหลือได้ เช่น การปลูกนอกฤดู จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำหรือต้องการองค์ความรู้ของการใช้สารเคมี หรืออื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลผลิตนอกฤดูโดยที่ต้นทุนการปลูกของเกษตรกรไม่เพิ่มขึ้นมากนักเกินไป

2) อุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งของเกษตรกรในการหาวิธีจัดการความเสี่ยง คือ การขาดเงินลงทุน ในระบบต่างๆ เพื่อรองรับความเสี่ยงไม่ว่าจะเป็นการลงทุนในแปลงหรือลงทุนในขั้นตอนการผลิต เช่น การลงทุนเรื่องระบบน้ำ เพื่อรองรับภัยแล้ง ถือเป็นความท้าทายของเกษตรกรที่มีทุนสะสมต่ำ และเผชิญความเสี่ยงด้านราคาสินค้าอยู่แล้ว

3) กลุ่มผู้นำเกษตรกรหรือภาครัฐสามารถมีบทบาทมากในการให้ข้อมูล องค์ความรู้ รวมทั้ง หากลไกที่จะป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น มีความเสี่ยงที่ค่อยๆ ส่งผลให้เห็น เช่น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การแย่งการใช้น้ำเพราะปลูกมากขึ้น หรือความเสี่ยงที่อาจยังไม่เกิดขึ้นแต่มีแนวโน้มว่าจะเกิดได้ เช่น การท่วมตลาด การผูกขาดของพ่อค้า และความเสี่ยงของเหตุการณ์ไม่คาดฝันที่เมื่อเกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่ออุปทานอย่างรุนแรง เช่น สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งการจัดการโดยเกษตรกรรายย่อยอาจจะไม่สามารถตอบโจทย์ความเสี่ยงเหล่านี้ได้ เกษตรกรเองอาจยังไม่ตระหนักถึงความเสี่ยงเหล่านี้ หรือตระหนักแล้วแต่คิดว่าไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น

- เกษตรกรกลุ่มทุเรียนในพื้นที่ที่สำรวจ ไม่ได้อยู่ในพื้นที่แล้งซ้ำซากจึงไม่ได้กังวลเรื่องภัยแล้งมากนัก เมื่อเกิดภัยแล้งขึ้นในปี 2563 จึงส่งผลกระทบรุนแรงเพราะเกษตรกรไม่เคยเตรียมการมาก่อน และปัจจุบันเกษตรกรกำลังหันมาปลูกทุเรียนเพิ่มมากขึ้นเพราะแรงจูงใจทางราคา ดังนั้นหากขาดการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาการแย่งน้ำใช้จะรุนแรงมากขึ้นและหากภัยแล้งเกิดขึ้นอีก ผลกระทบก็จะมากขึ้นไปอีก ดังนั้นสำหรับพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในเขตแล้งซ้ำซากและเกษตรกรยังไม่กังวลเรื่องนี้ และไม่มีแรงจูงใจในการทำระบบประกันภัยพืชผล แนวทางภาครัฐจำเป็นต้องเป็นการดำเนินการเชิงรุก เช่น กระตุ้นเตือนให้ข้อมูล การคาดการณ์ภัยแล้ง และองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการน้ำในชุมชนผู้ปลูกทุเรียน

- กลุ่มผู้นำเกษตรกรปลูกทุเรียน เริ่มมองเห็นว่าอาจจะมีความเสี่ยงจากการพยายามครอบครองตลาดของล้งด้วยการรับซื้อทุเรียนในราคาแพงเพื่อกำจัดผู้ซื้อรายย่อย ซึ่งหากเกิดขึ้นจริงโดยไม่มีมาตรการควบคุม อาจจะทำให้ในอนาคตเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองและต้องขายผลผลิตในราคาที่ต่ำลงอย่างไม่มีทางเลือก

- เกษตรกรผู้นำกลุ่มมะม่วง เริ่มกังวลปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ค่อยๆ ส่งผล เช่น อุณหภูมิที่ผันผวนทำให้ผลผลิตเสียหาย และปัญหาโรคพืชและแมลงที่เพิ่มมากขึ้นจากอุณหภูมิที่สูงขึ้น ในขณะที่เกษตรกรทั่วไปอาจจะยังไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวเท่าใดนัก และยังไม่ได้เตรียมการในการจัดการความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นนี้ ซึ่งภาครัฐอาจจะต้องเร่งให้ความรู้ และเตรียมงานวิจัยด้านเทคโนโลยีที่จะช่วยแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต

- การปรับเปลี่ยนมาเริ่มใช้ช่องทางการขายสินค้าออนไลน์ของเกษตรกรไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสูงวัยจำเป็นต้องอาศัยหลายปัจจัย เช่น การมีลูกหลานที่คุ้นเคยเทคโนโลยีอยู่ช่วยเหลือ ความรู้ด้านเทคนิคการขาย การประชาสัมพันธ์ การสร้างความเชื่อมั่นด้านคุณภาพสินค้าให้กับผู้บริโภค รวมถึงระบบการขนส่งผลไม้มั่นใจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับกลุ่มสินค้าที่มีความบอบบางและเสียหายได้ง่าย การกระจายความเสี่ยงด้วยวิธีนี้เพื่อให้เกษตรกรสามารถเชื่อมต่อกับผู้บริโภคโดยตรงในสถานการณ์ที่ซับซ้อนเช่นนี้ (อย่างไรในเหตุการณ์ล้งกวนในในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19) จำเป็นต้องส่งเสริมทั้งระบบโลจิสติกส์และระบบที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีออนไลน์กับเกษตรกร

11.2.2 ข้อสังเกตที่เกี่ยวกับระบบการจัดการ ความเสี่ยงในภาพใหญ่และการดำเนินงานของรัฐ

1) นโยบายภาครัฐบางอย่างยังมีปัญหาในทางปฏิบัติ แม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายหลายอย่างที่มีเป้าหมายในการลดความเสี่ยงให้เกษตรกร เช่น การเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติ แต่ในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาในการดำเนินงาน ด้วยเงื่อนไขการเยียวยาที่เหมาะสมกับพืชไร่แต่อาจจะยังไม่สอดคล้องกับพืชยืนต้นหรือไม้ผล เช่น เกษตรกรปลูกพืชยืนต้นไม่สามารถเข้าถึงการช่วยเหลือเยียวยาได้เนื่องจากต้นไม้ไม่หักโค่นแม้ผลผลิตจะเสียหายทั้งหมด ในปัจจุบันระบบประกันภัยพืชผลของผลผลิตทุเรียนยังไม่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรนัก อย่างไรก็ตาม ด้วยความเสี่ยงหลักๆ ที่เกษตรกรกำลังเผชิญและเผชิญมากขึ้นในอนาคตเป็นความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและโรคแมลง ทำให้ระบบการประกันภัยพืชผลที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยเกษตรกรรองรับความเสี่ยงนี้ได้

2) บทบาทของพ่อค้าคนกลางที่เป็นได้ทั้งข้อดีและข้อเสีย ความเข้มแข็งของพ่อค้าคนกลาง (หรือล้งในกรณีของทุเรียน) ในแง่หนึ่งก็อาจจะส่งผลเสียต่อความสามารถในการต่อรองของเกษตรกร แต่ในอีกแง่หนึ่งก็มีประโยชน์ในแง่การจัดการความเสี่ยงที่เกิดขึ้นต่อระบบการซื้อขาย เนื่องจากพ่อค้าคนกลางที่มีความเข้มแข็งจะสามารถหาทางระบายผลผลิตให้เกษตรกรได้ พ่อค้าส่งออกและล้งมีบทบาทในการผลักดันการส่งออกในช่วงวิกฤต

3) การจัดการความเสี่ยงจะต้องมองเป็นระบบ การเตรียมพร้อมหรือปรับพฤติกรรมเพื่อแก้ปัญหาความเสี่ยงในด้านหนึ่ง อาจจะทำให้เพิ่มความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในด้านอื่นๆ ได้ เช่น

- การใช้สารเคมีเพื่อลดความเสี่ยงจากความเสี่ยงของผลผลิตมากขึ้น อาจส่งผลให้ผลผลิตไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการใช้สารเคมีและต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาหรือการรับซื้อของพ่อค้าเมื่อสินค้าตกเกณฑ์ได้ เช่น เกษตรกรมะม่วงเห็นว่าการใช้สารเคมีเป็นวิธีการที่ได้ประโยชน์มากที่สุดและค่อนข้างง่ายในการรับมือกับปัญหาโรคพืชและแมลง ซึ่งจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นจากสภาวะโลกร้อน อีกทั้งการทำผลผลิตนอกฤดูก็ต้องใช้สารเคมีมากขึ้น ทำให้มะม่วงส่งออกเป็นผลผลิตที่มักพบปัญหาสารเคมีตกค้าง ทำให้ต้องถูกทำลายทิ้งทั้ง Lot การพัฒนาสู่มาตรฐาน GAP ในหลายพื้นที่ยังไม่สามารถทำได้เพราะขาดแหล่งน้ำที่สะอาดและเพียงพอตลอดปี กรณีนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงในระยะสั้นระดับรายแปลง แต่กลับเพิ่มความเสี่ยงจากการถูกปฏิเสธจากตลาดปลายทางเพราะสาเหตุสารเคมีตกค้าง

- เกษตรกรทุเรียนสามารถลดความเสี่ยงราคาและช่องทางการขายในระยะสั้นได้ ด้วยการขายให้ลิ่งซึ่งสามารถเสนอราคาซื้อที่สูง และมีประสิทธิภาพในการขนส่งและเชื่อมต่อกับตลาดปลายทาง แต่เป็นการเพิ่มความเสี่ยงในอนาคตที่จะมาจากการผูกขาดในตลาดรับซื้อของลิ่ง

- มาตรการที่เกี่ยวกับความเสี่ยงของรัฐ ยังคงเน้นไปที่ภัยธรรมชาติ ทั้งการประเมินและการเยียวยาแบบมาตรฐานเดียว แต่ไม่ได้วิเคราะห์ที่ความสัมพันธ์ของความเสี่ยงแต่ละด้าน เช่น การลดความเสี่ยงด้านใดด้านหนึ่งในระยะสั้น อาจเพิ่มความเสี่ยงด้านอื่นในระยะยาว นอกจากนี้ด้วยความเสี่ยงบางอย่างมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจงกับพื้นที่ (Context specific) มาตรการช่วยเหลือแบบ One size fits all อาจไม่สอดคล้องกับบริบทความพร้อมตลอดจนความต้องการของเกษตรกร เช่น เกษตรกรที่เน้นการใช้สารเคมีเพื่อแก้ปัญหาโรคพืชโรคแมลง และการปรับเปลี่ยนมาผลิตนอกฤดูทำให้ต้องใช้สารเคมีมากขึ้น จนต้นทุนเพิ่มสูง ก็มักต้องการความช่วยเหลือเรื่องปัจจัยการผลิตไม่ว่าจะเป็นการกำกับดูแลด้านราคาหรือสนับสนุนปัจจัยเพิ่มมากขึ้น หรือ กลุ่มเกษตรกรทุเรียนที่เน้นตลาดส่งออกก็ต้องการองค์ความรู้เพื่อการผลิตให้ได้มาตรฐานเพราะเล็งเห็นความเสี่ยงจากมาตรฐานทางการค้า ส่วนกลุ่มที่ประสบปัญหาขาดอำนาจต่อรองกับพ่อค้าท้องถิ่นก็ต้องการให้ดูแลการเอาเปรียบจากพ่อค้าท้องถิ่น เกษตรกรมะม่วงที่ผลิตมะม่วงในฤดูและประสบปัญหาหาค่าผันผวนมากและตกต่ำ ก็ต้องการความช่วยเหลือทั้งเรื่องหาช่องทางตลาดเพิ่มและองค์ความรู้ด้านการแปรรูปและการผลิตมะม่วงนอกฤดู หรือการสนับสนุนการขายสินค้าออนไลน์โดยไม่มีที่เลี้ยง ก็ทำให้เกษตรกรจำนวนมากที่ไม่มีลูกหลานที่คุ้นเคยเทคโนโลยีอาศัยอยู่ด้วยไม่สามารถเข้ากระบวนการปรับตัวได้

4) กลไกการจัดการความเสี่ยงที่มีอยู่ไม่สามารถช่วยรับมือผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้มากนัก ในกรณีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ถือว่าเป็นเหตุการณ์ไม่ปกติที่ส่งผลกระทบต่อการขายผลผลิตอย่างรุนแรงและเป็นวงกว้าง พบว่า เครื่องมือในการจัดการความเสี่ยงหลายอย่างที่ดำเนินการในอดีต เช่น การทำแปลงใหญ่ การประกันราคา การกระจายช่องทางการขาย⁶⁶ ไม่สามารถช่วยบรรเทาผลกระทบได้มากนัก แต่ในขณะเดียวกัน พบว่า มีกลไกที่ช่วยในการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรดังกล่าวได้ เช่น การกระจายช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิต การขายออนไลน์ การส่งเสริมพ่อค้าที่มีความเข้มแข็ง เป็นต้นที่ควรได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการให้เกษตรกรมีช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวที่กระจายกันออกไป (ทั้งการปลูกหลายชนิดพันธุ์ และการทำนอกฤดู) เป็นมาตรการที่ช่วยเกษตรกรได้ทั้งในภาวะปกติและภาวะไม่ปกติ แต่ต้องได้รับการสนับสนุนในด้านเทคนิค องค์ความรู้ และอาจจะรวมถึงเงินลงทุน

⁶⁶ ดูใน โสมรัตน์ จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และบุญธิดา เสงี่ยมเนตร, 2561; จิรัฐ เจนพิงพร และคณะ, 2562

11.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนี้จะแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อเสนอแนะเชิงระบบ ซึ่งเป็นแนวทางในภาพใหญ่และการจัดการเชิงระบบหรือโครงสร้าง และ 2) ข้อเสนอแนะด้านการส่งเสริมองค์ความรู้ และทักษะเพื่อให้การปรับตัวในระดับเกษตรกรรายย่อยเกิดขึ้นได้

11.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงระบบ

1) **ปรับปรุงเงื่อนไขการให้เงินเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติ** แม้ว่าในปัจจุบันภาครัฐจะมีการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติแล้ว แต่เป็นการให้เงินเยียวยาเฉพาะกรณีที่มีพืชตายหรือเสียหายจนไม่สามารถฟื้นฟูหรือเยียวยาให้กลับสภาพเดิมได้อีก” ซึ่งเหมาะกับกรณีความเสียหายที่เกิดกับพืชไร่ แต่กรณีพืชสวนหรือไม้ยืนต้นที่อาจจะไม่ได้เกิดความเสียหายต่อตัวต้น แต่มีผลเสียหายต่อผลผลิต จะยังไม่ได้รับเงินเยียวยา จัดการกับความเสียหาย อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนให้เกษตรกรรับมือกับความเสียหายผ่านระบบประกันภัยพืชผล ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะมีความสำคัญมากขึ้นในอนาคต รวมถึงการผลักดันให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอบริการประกันภัยพืชผลที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการจริงของเกษตรกร

2) **ดูแลการแข่งขันของผู้รับซื้อในพื้นที่** รวมทั้งติดตามและป้องกันการทุ่มตลาดของผู้รวบรวมรายใหญ่ไม่ว่าจะเป็นต่างชาติหรือผู้รวบรวมท้องถิ่น และลดโอกาสการผูกขาด ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ในขณะเดียวกัน ภาครัฐก็ควรส่งเสริมการบริหารจัดการ และใช้กฎระเบียบที่ส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพในตลาดผู้รับซื้อหรือพ่อค้ารวบรวม ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ชี้ให้เห็นว่าความเข้มแข็งในการบริหารจัดการผลผลิตของพ่อค้าเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่จะมีประโยชน์ต่อเกษตรกรและเศรษฐกิจในภาพรวมภายใต้สถานการณ์ไม่ปกติ

3) **พัฒนามาตรฐานการขนส่งผลไม้** และผลักดันให้เกิดการแข่งขันในด้านนี้เพิ่มขึ้น ระบบการขนส่งผลไม้ภายในประเทศตรงจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภค เพื่อสร้างช่องทางการกระจายความเสี่ยงที่มีประโยชน์เกษตรกรได้ราคารับซื้อที่สูงขึ้น และเพิ่มวิธีการปรับตัวให้เกษตรกร ซึ่งควรทำร่วมกับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีของเกษตรกรรายย่อย ผ่านเกษตรกรรุ่นใหม่ให้ทำหน้าที่ในลักษณะที่เลี้ยง ช่วยเหลือเกษตรกรรุ่นกลางหรือเกษตรกรสูงวัยในการปรับใช้ประโยชน์จากช่องทางออนไลน์

4) **ขยายตลาดต่างประเทศ** ตลาดต่างประเทศเป็นตลาดที่จะช่วยพยุงราคาผลผลิตในประเทศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผลผลิตในฤดูกาล ภาครัฐสามารถสนับสนุนการกระจายหรือลดความเสี่ยงของเกษตรกรที่พยายามปลูกหลายสายพันธุ์และกระจายตลาดด้วยการพยายามเปิดตลาดใหม่ ตลอดจนเจรจาเพิ่มปริมาณการส่งออก และส่งเสริมเกษตรกรให้สามารถพัฒนาคุณภาพสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานความปลอดภัยของผลผลิต ทั้งนี้ การศึกษาอย่างเจาะลึกเพื่อติดตามและคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของกฎระเบียบภายในตลาดจนมาตรการสำหรับนำเข้าผลไม้แต่ละชนิดของประเทศคู่ค้า จะช่วยให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากการเปิดตลาดได้อย่างเต็มที่และทันทั่วทั้ง

11.3.2 ข้อเสนอแนะด้านการส่งเสริมองค์ความรู้และทักษะ เพื่อให้การปรับตัวในระดับเกษตรกรรายย่อย

1) พัฒนาและถ่ายทอดเทคนิคในการดูแลผลผลิตให้กับเกษตรกรในลักษณะเชิงรุก โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากโรคพืชและแมลง ลมแรง และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อเลี่ยงการแก้ปัญหาในเชิงรับ (Passive) ด้วยการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวที่เกษตรกรนิยมใช้อยู่แล้ว การแก้ปัญหาเชิงรับเช่นนี้ เพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นไปอีก

2) ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินลงทุนเพื่อปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในสวน เช่น การขุดสระเพื่อเก็บน้ำ หรือการทำระบบน้ำให้สามารถมีน้ำใช้ในการพัฒนาคุณภาพหรือการทำผลผลิตนอกฤดูมากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรที่พึ่งแต่ตลาดในประเทศและขายผลผลิตในฤดูเท่านั้น เผชิญปัญหาการราคาผลผลิตผันผวนติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายปีทำให้เกษตรกรไม่สามารถสะสมทุนเพื่อการลงทุนเพิ่มเติมเองได้

3) การส่งเสริมการเชื่อมโยงเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาหรือประชาชนผู้ไม่ผล เพื่อใช้สำหรับการจัดการในแปลง เช่น การตัดแต่งต้นให้เตี้ย หรือการปรับลักษณะสวนให้สามารถใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยลดการจ้างแรงงานได้

4) การส่งเสริมเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

4.1) ส่งเสริมการปลูกมะม่วงหลากหลายสายพันธุ์มากขึ้น แม้ว่ามะม่วงน้ำดอกไม้สีทองจะเป็นพันธุ์ที่มีความต้องการจากตลาดต่างประเทศสูง แต่ราคาก็ยังมีความผันผวน ประกอบกับเป็นพันธุ์ที่ต้องการการดูแลรักษาอย่างดี และค่อนข้างอ่อนไหวต่อสภาพแวดล้อมและอากาศ เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จะต้องสามารถรักษามาตรฐานผลผลิตให้สม่ำเสมอ การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการกระจายความหลากหลายของพันธุ์ที่ปลูกเป็นนโยบายที่น่าสนใจ โดยเฉพาะพันธุ์ที่ต้องการการลงทุนและการดูแลรักษาไม่เข้มข้นเท่า และมีความต้องการในตลาดมาก เช่น พันธุ์มหาชน เขียวเสวย โชคอนันต์ เป็นต้น

4.2) ส่งเสริมการผลิตมะม่วงนอกฤดูในพื้นที่ที่สามารถทำได้ แม้ว่าการผลิตมะม่วงนอกฤดูจะให้ผลผลิตที่น้อยกว่าการผลิตในฤดูและต้องลงทุนมากขึ้น แต่ทำให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้ราคาดีขึ้น และลดความเสี่ยงเรื่องความผันผวนทางราคา ที่สำคัญ คือ เกษตรกรเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์และต้องการทำ รัฐควรให้การสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ และเทคนิคและองค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็น รวมถึงการสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกรในการวางแผนการกระจายผลผลิตนอกฤดู ในฤดู เพื่อให้เกษตรกรเห็นความเป็นไปได้ของการทำมะม่วงนอกฤดูเป็นทางเลือกมากขึ้น

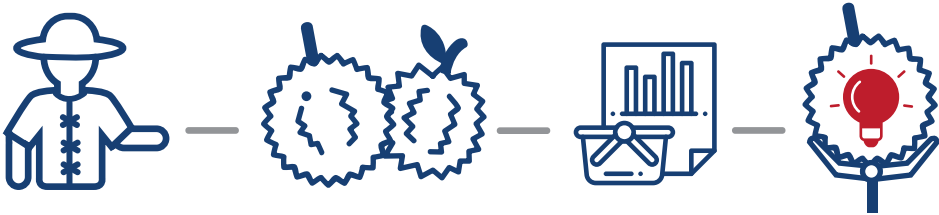
4.3) ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ให้สามารถทำการแปรรูปผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตในฤดูให้เหมาะสมกับความต้องการตลาดต่างประเทศได้มากขึ้น เช่น มะม่วงแช่แข็ง หรือผลิตภัณฑ์อื่น รวมถึงการส่งเสริมให้สามารถการคัดแยกเกรดผลผลิตเพื่อกระจายส่งไปตลาดที่มีความต้องการต่างกันได้

5) การส่งเสริมเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

5.1) การส่งเสริมการผลิตทุเรียนสายพันธุ์อื่นๆ ต้องพิจารณาความต้องการและความเหมาะสมของพื้นที่อย่างรอบคอบ เนื่องจากทุเรียนพันธุ์หอมทองยังเป็นที่ต้องการของตลาดมากและเหมาะกับการปลูกเพื่อการค้า เนื่องจากมีความทนทานและให้ผลผลิตมาก อย่างไรก็ตาม การกระจายสายพันธุ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเกษตรกรที่ต้องการกระจายความเสี่ยงในระยะยาว เนื่องจากพื้นที่การผลิตทุเรียนหอมทองกำลังเพิ่มขึ้นมากทั้งจากประเทศเพื่อนบ้านและจีนเอง เพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงและเปิดตลาดใหม่และเพิ่มการแข่งขันในตลาดผู้รับซื้อ ทั้งนี้ ต้องเลือกชนิดพันธุ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและให้ผลผลิตสูง จากการพูดคุยกับเกษตรกรในปัจจุบัน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะยังไม่เห็นความจำเป็นในการปลูกพันธุ์อื่นประกอบ เนื่องจากยังสามารถขายทุเรียนหอมทองได้กำไรดี ดังนั้นจะต้องเป็นนโยบายและการส่งเสริมจากภาครัฐเพื่อให้เกษตรกรเริ่มปรับตัวได้

5.2) การส่งเสริมองค์ความรู้ให้เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตอย่างถูกต้องได้เอง เนื่องจากจำนวนเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามกระแสราคา ทำให้ยังขาดองค์ความรู้บางด้านในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วงวันที่เหมาะสมกับการเก็บเกี่ยว ทำให้จำเป็นต้องพึ่งพาและจ้างทีมตัดจากพ่อค้าผู้รวบรวม การส่งเสริมความรู้ด้านการเก็บเกี่ยวจะช่วยให้เกษตรกรสามารถลดการพึ่งพาทีมเก็บเกี่ยวของพ่อค้าได้ในระยะยาว

- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. (2563, 14 กรกฎาคม). **‘กรมเจรจา’ เผย มะม่วงไทยดาวเด่น ส่งออกอาเซียนโต 143% หนุนใช้ FTA สร้างแต้มต่อ.** เข้าถึงได้จาก <https://www.dtn.go.th/th/news/-กรมเจรจา-เผย-มะม่วงไทยดาวเด่น-ส่งออกอาเซียนโต-143-หนุนใช้-fta-สร้างแต้มต่อ?cate=5cff753c1ac9ee073b7bd1c5>
- กรมวิชาการเกษตร. (2562). **13+1 งานตามนโยบายเกษตรของรัฐบาล งานที่ต้องสร้างการรับรู้.** เข้าถึงได้จาก <https://www.doa.go.th/oard8/wp-content/uploads/2019/08/บทความวิชาการ02.pdf>
- กรมวิชาการเกษตร. (2565). **เกษตรกร การันตีเงินมั่นใจ GMP plus ไม่จำเป็นต้องขอรับรองเพิ่มจากหน่วยงานอื่น.** เข้าถึงได้จาก <https://www.doa.go.th/th/?p=38970>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2565). **ระบบให้บริการข้อมูลสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร.** เข้าถึงได้จาก <https://production.doae.go.th/service/site/login>
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2563, 1 เมษายน). **กระทรวงเกษตรฯ เชิญชวนส่วนราชการและประชาชนช่วยอุดหนุนมะม่วงคุณภาพดีเป็นของขวัญ ของฝาก หวังช่วยลดผลกระทบและช่วยเหลือเกษตรกรฝ่าวิกฤติ COVID-19.** เข้าถึงได้จาก <https://www.moac.go.th/news-preview-421191791817>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2561, 9 พฤษภาคม). **8 สายพันธุ์ทุเรียนอร่อย ราชาแห่งผลไม้สยาม.** เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/801170>
- กลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก. (2563, 24 สิงหาคม). **ทุเรียน ราชาแห่งผลไม้ไทย ถูกใจคนต่างแดน.** เข้าถึงได้จาก http://www.tpsoc.moc.go.th/sites/default/files/thueriyn_240863.pdf
- เขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน. (2560). **ธุรกิจการเกษตรบนพื้นที่สูงกับความยั่งยืน: บทเรียนและข้อเสนอในการพัฒนา.** เอกสารเผยแพร่สำนักประสานงานชุดโครงการ “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” สถาบันคลังสมองของชาติ ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).
- จิรัฐ เจนพึงพร, โสมรัศม์ จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และบุญธิดา เส่งี่ยมเนตร. (2562). **พลวัตการทำเกษตรไทย และนัยต่อผลตอบแทนและความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตร.** เข้าถึงได้จาก <http://pier.or.th/?abridged=พลวัตการทำเกษตรไทย>
- ดาเรศร์ กิตติโยภาส, ฐิติกานต์ กลัมพสุต และนฤมล ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2555). **ศึกษาระบบห่วงโซ่อุปทานและโลจิสติกส์มะม่วงส่งออกในเขตภาคกลางและภาคเหนือ.** เข้าถึงได้จาก <http://www.tsae.asia/data/2012conf/pdf/AGL/AGL01.pdf>

บรรณานุกรม (ต่อ)

ทั้ง จื่อหมิน, พิษณุ เหริยภูมิหาสาร, พัจฉา ปัญจรัศม์, วรณฤดี ตั้งทรัพย์วัฒนา, สรวรรณ พ่วงแสง, ฌัญพัชร อภิรุ่งเรืองสกุล, กัญญาพร แปลนสันเทียะ และศิริลักษณ์ พรหมรักษ์. (2565). **ยุทธศาสตร์การตลาดนำเพื่อการส่งออกผลไม้ไทยสู่ตลาดจีน รวมบริบทการแพร่ระบาดของ Covid 19**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).

ธนรัตน์ แต่วัฒนา มนต์ชัย ลีลาถาวรสุข และกนกพร เพียรประเสริฐ. (2561). **โซ่อุปทานมะม่วง น้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกไปยังสาธารณรัฐเกาหลี**. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 7(1), 37-48.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2565, 1 สิงหาคม). **เครื่องซีเครษฐกิจมภาคของไทย 1**. เข้าถึงได้จาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=409&language=th

ธวัชชัย รัตน์ชเลศ, วิลาวัลย์ คำปวน และธีรานุช เจริญกิจ. (2556). **มะม่วง-การผลิตและเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว**. ศูนย์นวัตกรรมเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.).

นงคินุช บุญกล้า. (2560). **ห่วงโซ่อุปทานมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก: กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก**. มหาวิทยาลัยนเรศวร, เข้าถึงได้จาก http://kasetjournal.ku.ac.th/kuj_files/2017/A171206_1118514052.pdf

นงคินุช บุญกล้า. (2560). **ห่วงโซ่อุปทานมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก: กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก**. มหาวิทยาลัยนเรศวร, เข้าถึงได้จาก http://kasetjournal.ku.ac.th/kuj_files/2017/A171206_1118514052.pdf

เนชั่นออนไลน์. (2564). **ถือดาวนชายแดนใต้ จตุรราคาทุเรียน-มังคุด**. เข้าถึงได้จาก <https://www.nationtv.tv/news/378830852>

ปนัดดา กลกิจวิวัฒน์ และกัจจาด เล่ห์มกคล. (2557). **การปรับปรุงระบบห่วงโซ่อุปทานของมะม่วง เพื่อเพิ่มศักยภาพในการส่งออก และการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เข้าถึงได้จาก https://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG5650111

ปนัดดา กลกิจวิวัฒน์, นฤมล ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, กิตติ ทรัพย์ประสม และชัยมงคล ลิ้มเพียรชอบ. (2557). **การศึกษาเปรียบเทียบระบบห่วงโซ่อุปทานของการส่งออกมะม่วงไปยุโรปและเอเชีย**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), เข้าถึงได้จาก <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/301452>

- ประชาชาติธุรกิจ. (2563). โควิดทำสวนมะม่วงสูญกว่า 2.5 พันล้าน หวั่นราคาดีง. เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-429636>
- ประชาชาติธุรกิจ. (2565). ทุเรียนทะลักจีนเข้มโควิด ส่งออกติดค้างด่านชายแดนใต้. เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-913044>
- ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว. (2560). สถานการณ์ผลไม้ไทยในตลาดจีนปี 2559 และแนวโน้ม. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/guangzhou-news-files-401891791817>
- ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว. (2563). สถานการณ์ผลไม้ไทยในตลาดจีนปี 2562 และแนวโน้ม. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/guangzhou-news-preview-421491791210>
- ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว. (2564). สถานการณ์ทุเรียนไทยในตลาดจีนปี 2563 และความท้าทายของทุเรียนไทยในตลาดจีน. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/guangzhou-news-files-431891791345>
- พรพพัชร ถวิลนพนันท์ (2561). ความเสี่ยง ความเปราะบางและความสามารถในการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรต่อเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ (shocks): กรณีศึกษาเกษตรกรบนที่ราบและที่สูง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์ฉัฐชยา บุญยมลิก. (2560). กลยุทธ์ในการส่งเสริมการส่งออกผลไม้ไทยประเภทพรีเมียมสู่ตลาดโลกอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษามะม่วงไทย. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60. เข้าถึงได้จาก http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/PDF/8468e/%E0%B8%A3%E0%B8%A7%E0%B8%A1.pdf
- พีรพร พร้อมเทพ. (2558). การศึกษาแนวทางการพัฒนาการผลิตทุเรียนศรีสะเกษเพื่อการส่งออกไปยังประเทศจีน. สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ. เข้าถึงได้จาก <https://image.mfa.go.th/mfa/0/yZ0EO327fd/nbt/nbt7/IS/7037.pdf>
- โพสต์ทูเดย์ออนไลน์. (2562). ชาวนาวอนรัฐช่วยเหลือ น้ำท่วมนาข้าวขาดทุนยับ. เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com/social/local/666287>
- มติชนออนไลน์. (2561). กระทรวงเกษตรฯ เร่งแก้ปัญหาสินค้าเกษตรล้นตลาด ราคาตกต่ำ พร้อมหาวิธีการและมาตรการรองรับ เพื่อแก้ปัญหาหาระยะยาวอย่างยั่งยืน. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/publicize/news_1004854

บรรณานุกรม (ต่อ)

รัตติญา งามระบำ. (2561). ศักยภาพการผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกตลาดโซ่อุปทาน ในเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรี. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. เข้าถึงได้จาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/download/144963/119438/>

ศรินทร์ ทงอินทร์. (2558). ปัญหาและอุปสรรคในการส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน: กรณีศึกษา ผู้ประกอบการในจังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. เข้าถึงได้จาก http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/56710038.pdf

ศูนย์ปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลอง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2565, 1 สิงหาคม). มะม่วง. เข้าถึงได้จาก <http://clgc.agri.kps.ku.ac.th/resources/fruit/manaifera.html>

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร (2563, 1 เมษายน). สารสนเทศส่งเสริมการเกษตร. เข้าถึงได้จาก <http://www.agriinfo.doae.go.th/>

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมส่งเสริมการเกษตร (2563, 1 เมษายน). สารสนเทศส่งเสริมการเกษตร. เข้าถึงได้จาก <http://www.agriinfo.doae.go.th/>

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร (2563, 1 เมษายน). การค้าไทย. เข้าถึงได้จาก <https://traderreport.moc.go.th/TradeThai.aspx>

สมพงษ์ ศิริโสภณศิลป์, จักรกฤษณ์ ดวงพัศตรา และจิตติชัย รุจนกนกนาฏ. (2563). ผลกระทบระยะยาวของการขยายกิจการของผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุผลไม้ต่างชาติต่อห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าของผลไม้ไทย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).

สมพร อิศวิลานนท์. (2555). วิวัฒนาการของโครงการรับจำนำข้าวเปลือก. เข้าถึงได้จาก <http://www.agripolicyresearch.com/?p=185>

สาธิต อติโต (2556). รายงานการวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบประสิทธิภาพความเสี่ยงของการปลูกข้าวแบบอินทรีย์และแบบทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุโขทัย. (2561). มะม่วงแปลงใหญ่. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/sukhothai-dwl-files-401391791953>

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). การช่วยเหลือเกษตรกร เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยแล้งด้านการเกษตร. เข้าถึงได้จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=58244&filename=index
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2563ก). ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร. เข้าถึงได้จาก <http://www.oae.go.th/view/1/ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร/TH-TH>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2563ข). สถานการณ์สินค้าเกษตรที่สำคัญและแนวโน้ม ปี 2564. เข้าถึงได้จาก <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/journal/2564/trend2564.pdf>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). หนี้สินของครัวเรือนเกษตร พ.ศ.2562. เข้าถึงได้จาก http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pubs/e-book/Agri_Household_Deb62/2/index.html
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร ร่วมกับ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6. (2560). การวิเคราะห์อุปสงค์อุปทานและวิถีตลาดสินค้าเกษตรที่สำคัญ จังหวัดจันทบุรี. เข้าถึงได้จาก <https://drive.google.com/file/d/1wJgeKYQiOhVosjEBO1ogDx4J10A4owzr/view>
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร ร่วมกับ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8. (2560). การวิเคราะห์อุปสงค์อุปทานและวิถีตลาดสินค้าเกษตรที่สำคัญ จังหวัดชุมพร.
- โสภรต์ศรี จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และบุญธิดา เสี่ยงมนตร (2561). จุลทรรศน์ภาคเกษตรไทยผ่านข้อมูลทะเบียนเกษตรกรและสำมะโนเกษตร. เข้าถึงได้จาก <http://pier.or.th/?abridged=จุลทรรศน์ภาคเกษตรไทย>
- อมรินทร์นิวส์ (2564). ชาวสวนน้ำตาเซ็ดเซ้า มะม่วงน้ำดอกไม้สีน้ำตาล ราคาดี. เข้าถึงได้จาก <https://www.amarintv.com/news/detail/71225>
- Antón, J., Kimura, S., Lankoski, J., & Cattaneo, A. (2012). **A Comparative Study of Risk Management in Agriculture under Climate Change**. OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 58, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5k94d6fx5bd8-en>.
- Arana, I., Mangado, J., Arnal, P., Arazuri, S., Alfaro, J. R., & Jaren, C. (2010). **Evaluation of risk factors in fatal accidents in agriculture**. Spanish Journal of Agricultural Research, 8(3), 592-598.
- Arana, I., Mangado, J., Arnal, P., Arazuri, S., Alfaro, J. R., & Jaren, C. (2022). **Has global agricultural trade been resilient under coronavirus (COVID-19)?**. Findings from an econometric assessment of 2020. Food Policy, 107, 102204.

- Arunanondchai, P., Fei, C., & McCarl, B. A. (2017). **Adaptation in Agriculture**. In *Climate Resilient Agriculture-Strategies and Perspectives*. IntechOpen.
- BBC News ไทย. (2564). **น้ำท่วม: เกษตรกรสวนทุเรียนในยะลาสูญนับล้าน หลังเขื่อนบางลางระบายน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูก**. เข้าถึงได้จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-55718328>
- Blazy, J. M., Causeret, F., & Guyader, S. (2021). **Immediate impacts of COVID-19 crisis on agricultural and food systems in the Caribbean**. *Agricultural Systems*, 190, 103106.
- Broll, U., Welzel, P., & Wong, K. P. (2013). **Price risk and risk management in agriculture**. *Contemporary Economics*, 7(2), 17-20.
- Campbell, B. M., Vermeulen, S. J., Aggarwal, P. K., Corner-Dolloff, C., Girvetz, E., Lobo guerrero, A. M., Ramirez-Villegas, J., Rosenstock, T., Sebastian, L., Thornton, P. K., & Wollenberg, E. (2016). **Reducing risks to food security from climate change**. *Global Food Security*, 11, 34-43.
- Cancelliere, A., Mauro, G. D., Bonaccorso, B., & Rossi, G. (2007). **Drought forecasting using the standardized precipitation index**. *Water resources management*, 21(5), 801-819.
- Chankrajang, T., & Talerngsri-Teerasuwannajak, K. (2022). **Climate change and historical changes in rice yield in Thailand**. In *Handbook of Behavioral Economics and Climate Change* (pp. 118-142). Edward Elgar Publishing.
- Coomes, O. T., Lapointe, M., Templeton, M., & List, G. (2016). **Amazon river flow regime and flood recessional agriculture: Flood stage reversals and risk of annual crop loss**. *Journal of Hydrology*, 539, 214–222.
- Davies, M., Guenther, B., Leavy, J., Mitchell, T., & Tanner, T. (2009). **Climate change adaptation, disaster risk reduction and social protection: complementary roles in agriculture and rural growth?**. *IDS Working Papers*, 2009(320), 01-37.
- de Mey, Y., Wauters, E., Schmid, D., Lips, M., Vancauteran, M., & Van Passel, S. (2016). **Farm household risk balancing: empirical evidence from Switzerland**. *European Review of Agricultural Economics*, 43(4), 637-662.
- Dercon, S. (2005). **Risk, insurance, and poverty: a review**. *Insurance against poverty*, 9-37.

- Donatti, C. I., Harvey, C. A., Martinez-Rodriguez, M. R., Vignola, R., & Rodriguez, C. M. (2019). **Vulnerability of smallholder farmers to climate change in Central America and Mexico: current knowledge and research gaps.** *Climate and Development*, 11(3), 264-286.
- FAO. (2015). **The impact of natural hazards and disasters on agriculture, food security and nutrition.** Italy: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- FAO. (2020). **Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition (FSN) by the High-Level Panel of Experts on Food Security and nutrition.** High Level Panel of Experts, Committee on World Food security.
- Finger, Robert & Schmid, Stéphanie. (2008). **Modelling Agricultural Production Risk and the Adaptation to Climate Change.** *Agricultural Finance Review*, 68, 25-41.
- Förster, S., Kuhlmann, B., Lindenschmidt, K. E., & Bronstert, A.s (2008). **Assessing flood risk for a rural detention area.** *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 8, 311–322.
- Gloede, O., L. Menkhoff, and H. Waibel. (2015). **Shocks, Individual Risk Attitude, and Vulnerability to Poverty among Rural Households in Thailand and Vietnam.** *World Development*, 71, 54-78.
- Haqiqi, I., & Horeh, M. B. (2021). **Assessment of COVID-19 impacts on US counties using the immediate impact model of local agricultural production (IMLAP).** *Agricultural Systems*, 190, 103132.
- Hao, L., Zhang, X., & Liu, S. (2012). **Risk assessment to China’s agricultural drought disaster in county unit.** *Natural hazards*, 61(2), 785-801.
- Harvey, C. A., Rakotobe, Z. L., Rao, N. S., Dave, R., Razafimahatratra, H., Rabarijohn, R. H., Rajaofara, H. & MacKinnon, J. L. (2014). **Extreme vulnerability of smallholder farmers to agricultural risks and climate change in Madagascar.** *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 369(1639), 20130089.
- Harwood, J. L. (1999). **Managing risk in farming: concepts, research, and analysis.** (No. 774). US Department of Agriculture, ERS.
- Holland, M. B., Shamer, S. Z., Imbach, P., Zamora, J. C., Medellin Moreno, C., Hidalgo, E. J. L., Donatti, C. I., Martinez-Rodriguez, M.R. & Harvey, C. A. (2017). **Mapping adaptive capacity and smallholder agriculture: applying expert knowledge at the landscape scale.** *Climatic Change*, 141(1), 139-153.

- Isakson, S. R. (2015). **Derivatives for development? Small-farmer vulnerability and the financialization of climate risk management.** *Journal of Agrarian Change*, 15(4), 569-580.
- Jesdapipat, S. (2022). **THAILAND'S MAJOR POLICY CHALLENGES AND TROPICAL FRUIT TRADE BETWEEN THAILAND AND SOUTH KOREA.** *Journal of Global Economy, Trade and International Business*, 1(1), 1-16.
- Jianjun, J., Yiwei, G., Xiaomin, W., & Nam, P. K. (2015). **Farmers' risk preferences and their climate change adaptation strategies in the Yongqiao District, China.** *Land Use Policy*, 47, 365-372.
- Kang, M. G. (2005). **An introduction to market-based instruments for agriculture price risk management.** Rome, Italy: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Klein, R., Toth, F., Denton, F., Downing, T., Huq, S., Richels, R., Robinson, J. & Toth, F. (2007). **Inter-relationships between adaptation and mitigation.** In *The Fourth Assessment Report of IPCC Working Group II, Impacts: Adaptation, and Vulnerability* (p. 745). Cambridge University Press.
- Komarek, A. M., De Pinto, A., & Smith, V. H. (2020). **A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know.** *Agricultural Systems*, 178, 102738.
- Kuklicke, C., & Demeritt, D. (2016). **Adaptive and risk-based approaches to climate change and the management of uncertainty and institutional risk: The case of future flooding in England.** *Global Environmental Change*, 37, 56-68.
- Kumar, P., Singh, S. S., Pandey, A. K., Singh, R. K., Srivastava, P. K., Kumar, M., Dubey, S. K., Sah, U., Nandan, R., Singh, S. K., Agrawal, P., Kushwaha, A., Rani, M., Biswas, J. K. & Drews, M. (2021). **Multi-level impacts of the COVID-19 lockdown on agricultural systems in India: The case of Uttar Pradesh.** *Agricultural Systems*, 187, 103027.
- Lazzaroni, S., & Wagner, N. (2016). **Misfortunes never come singly: Structural change, multiple shocks and child malnutrition in rural Senegal.** *Economics & Human Biology*, 23, 246-262.
- Lee, G., & Lim, S. S. (2015). **FTA effects on agricultural trade with matching approaches.** *Economics*, 9(1).

- Martey, E., Etwire, P. M., Adzawla, W., Atakora, W., & Bindraban, P. S. (2022). **Perceptions of COVID-19 shocks and adoption of sustainable agricultural practices in Ghana.** *Journal of environmental management*, 320, 115810.
- Meza, I., Siebert, S., Döll, P., Kusche, J., Herbert, C., Eyshi Rezaei, E., Nouri, H., Gerdener, H., Popat, E., Frischen, J., Naumann, G., Vogt, J. V., Walz, Y., Sebesvari, Z., & Hagenlocher, M. (2014). **Global-scale drought risk assessment for agricultural systems.** *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 20, 695–712, 2020.
- Moench, M., & Dixit, A. (2004). **Adaptive capacity and livelihood resilience: Adaptive strategies for responding to floods and droughts in South Asia.** Institute for Social and Environmental Transition (ISET).
- Naylor, R. L., Battisti, D. S., Vimont, D. J., Falcon, W. P., & Burke, M. B. (2007). **Assessing Risks of Climate Variability and Climate Change for Indonesian Rice Agriculture.** *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 104 (19) 7752-7757.
- Nchanji, E. B., Lutomia, C. K., Chirwa, R., Templer, N., Rubyogo, J. C., & Onyango, P. (2021). **Immediate impacts of COVID-19 pandemic on bean value chain in selected countries in sub-Saharan Africa.** *Agricultural systems*, 188, 103034.
- OECD. (2020). **COVID-19 and the Food and Agriculture Sector: Issues and Policy Responses.** Available from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=130_130816-9uut45lj4q&title=Covid-19-and-the-food-and-agriculture-sector-Issues-and-policy-responses
- Praneetvatakul, S., Phung, T. D., & Waibel, H. (2013). **Agricultural Diversification and Vulnerability to Poverty: A Comparison between Vietnam and Thailand In Vulnerability to Poverty.** (pp. 189-215). Palgrave Macmillan, London.
- Pu, M., & Zhong, Y. (2020). **Rising concerns over agricultural production as COVID-19 spreads: Lessons from China.** *Global food security*, 26, 100409.
- Rathnayake, S., Gray, D., Reid, J., & Ramilan, T. (2022). **The impacts of the COVID-19 shock on sustainability and farmer livelihoods in Sri Lanka.** *Current Research in Environmental Sustainability*, 4, 100131.
- Ravago, M. L. V., Roumasset, J. A., & Jandoc, K. R. L. (2015). **Risk management and coping strategies.** *THE FUTURE OF PHILIPPINE AGRICULTURE UNDER A CHANGING CLIMATE*, 324.

- Riwthong, S., Schreinemachers, P., Grovermann, C., & Berger, T. (2017). **Agricultural commercialization: Risk perceptions, risk management and the role of pesticides in Thailand.** *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38(3), 264-272.
- Ronco, P. (2017). **A risk assessment framework for irrigated agriculture under climate change.** *Advances in Water Resources*, 110 (2017), 562-578.
- Smith, K., Barrett, C. B., & Box, P. W. (2000). **Participatory risk mapping for targeting research and assistance: with an example from East African pastoralists.** *World Development*, 28(11), 1945-1959.
- Sulewski, P. & Kloczko-Gajewska A. (2014). **Farmers' risk perception, risk aversion and strategies to cope with production risk: an empirical study from Poland.** *Studies in Agricultural Economics*, 116: 140-147.
- Teerasuwannajak, K. T., & Pongkijvorasin, S. (2015). **A Study of Maize Farmers' Incomes and Vicious cycle of Highland Maize farming.** *Applied Economics Journal*, 22(1), 51-78.
- Tukana, A., & Gummow, B. (2017). **Dairy farm demographics and management factors that played a role in the re-emergence of brucellosis on dairy cattle farms in Fiji.** *Tropical animal health and production*, 49(6), 1171-1178.
- Uematsu H., Mishra A.K. (2011). **A categorical data analysis on risks in agriculture.** In Southern Agricultural Economics Association 2011 Annual Meeting, Corpus Cristi, Feb 5-8, 2011.
- Vanwambeke, S. O., Lambin, E. F., Eichhorn, M. P., Flasse, S. P., Harbach, R. E., Oskam, L., Somboon, P., Van Beers, S., Van Benthem, B. H. B., Walton, C. & Butlin, R. K. (2007). **Impact of land-use change on dengue and malaria in northern Thailand.** *EcoHealth*, 4(1), 37-51.
- Waibel, H., Pahlisch, T. H., & Völker, M. (2018). **Farmers' perceptions of and adaptations to climate change in Southeast Asia: the case study from Thailand and Vietnam.** In *Climate smart agriculture* (pp. 137-160). Springer, Cham.
- Wauters, E., Van Winsen, F., De Mey, Y., & Lauwers, L. (2014). **Risk perception, attitudes towards risk and risk management: evidence and implications.** *Agricultural Economics*, 60(9), 389-405.
- WHO (2020). **Timeline: WHO's COVID-19 Response.** Available from: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#event-87>

World Farmers' Organisation. (2020). **Covid-19 pandemic outbreak: overview of the impact on the agricultural sector, a technical assessment of the under going situation**. Available https://www.wfo-oma.org/wp-content/uploads/2020/05/COVID19-WFO-technical-assessment_005082020.pdf

World Trade Organization (WTO). (2020). **COVID-19 and Agriculture: A Story of Resilience. Information Note**. August 26, 2020. https://www.wto.org/english/tratop_e/COVID-19_e /agric_report_e.pdf

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

เลขที่ 196 ถนนพหลโยธิน

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

สถาบันคลังสมองของชาติ

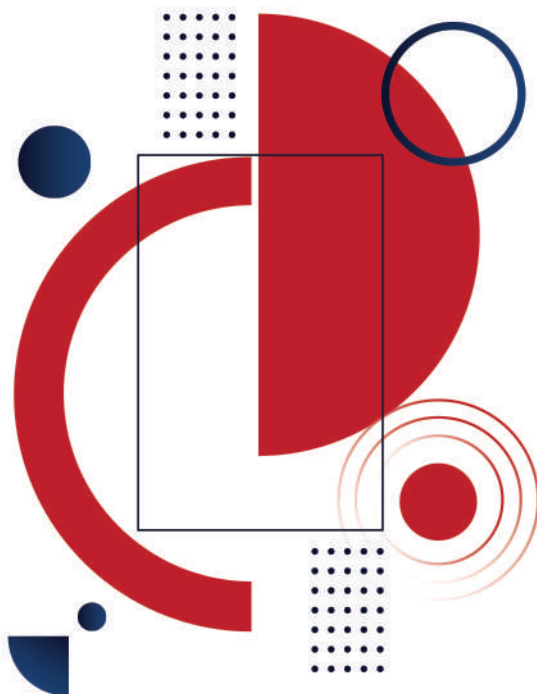
อาคารอุดมศึกษา 2 ชั้น 19 เลขที่ 328

ถนนศรีอยุธยา แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

www.agripolicyresearch.com

ม
ม
ม
อ
ง
ค
ว
า
ม
เ
สิ
ษ
ง
ว
ง
เ
ก
ษ
ต
ร
น
ร
เ
ก
ร
ท

บทเรียนจากชาวสวนมะม่วงและทุเรียน

..... เอกสารเผยแพร่

สำนักประสานงาน “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย”
สถาบันคลังสมองของชาติ ร่วมกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)